

колекція театральна

Ерік-Емманюель Шмітт
ЗРАДА АЙНШТАЙНА

*Це видання було здійснене за підтримки видавничих програм
Французького інституту, а також Програми сприяння видавничій
справі «Сковорода» Посольства Франції в Україні/Французького
інституту в Україні*

*Cet ouvrage a bénéficié des soutiens des Programmes d'aide
à la publication de l'Institut français, ainsi que du Programme
d'aide à la publication Skovoroda de l'Ambassade de France en Ukraine/
Institut français d'Ukraine*

Éric-Emmanuel Schmitt

HÔTEL DE DEUX
MONDES

LA TRAHISON
D'EINSTEIN

ALBIN MICHEL

Ерік-Емманюель Шмітт

ГОТЕЛЬ МІЖ
ДВОХ СВІТІВ

ЗРАДА
АЙНШТАЙНА

З французької переклав

Іван Рябчій

ВИДАВНИЦТВО АНЕТТИ АНТОНЕНКО
ЛЬВІВ

ББК 84.4 Фра-44

Ш-73

Ерік-Емманюель Шмітт

ЗРАДА АЙНШТАЙНА

П'єси

З французької переклав Іван Рябчій

Перекладено за виданнями:

Eric-Emmanuel Schmitt

La Trahison d'Einstein

Éditions Albin Michel, Paris

ISBN: 978-2-226-25429-0

Eric-Emmanuel Schmitt

Hôtel des deux mondes

Éditions Albin Michel, Paris

ISBN: 978-2-226-10962-0

«*La Trahison d'Einstein*» *Éditions Albin Michel - Paris 2014*

«*Hôtel des deux mondes*» *Éditions Albin Michel - Paris 1999*

Ерік-Еманюель Шмітт — відомий франко-бельгійський письменник, драматург і кінорежисер, який уславився своєю філософською прозою, присвяченою актуальним проблемам сьогодення. З 1991р. його п'єси є хітами не лише у Франції, а й у усьому світі. «Гість» (1994, тричі отримувала відзнаку ім. Мольєра), «Загадкові варіації» (1997; у першій постановці грав Ален Делон; у Києві ця п'єса з великим успіхом ставиться у Молодому театрі), «Фредерік, або Бульвар злочину» (1998; у першій постановці грав Жан-Поль Бельмондо), «Месьє Ібрагім і квіти Корану» (2001), «Оскар і Рожева пані» (2002; в Україні ця п'єса ставиться у кількох театрах, але найвідомішу версію створено Ірмою Вітовською 2015р.) та інші п'єси перетворили Е.-Е. Шмітта на театральну зірку першої величини.

П'єса «Готель між двох світів» (*Hôtel des deux mondes*, 1999) — химерний погляд на «ціну» людини, на її справжню сутність.

П'єсу «Зрада Айнштайна» (*La Trahison d'Einstein*, 2014) присвячено моральній дилемі одного з найбільших в історії людства вчених: далі обстоювати свою жорстку позицію пацифіста чи все ж подарувати людству зброю, яка, ймовірно, врятує його від жахливої війни.

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна передавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати у будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко».**

ISBN 978-617-7192-45-8

ISBN 978-617-7192-29-8

Серія «Колекція театральна»

© Éditions Albin Michel, Paris, 1999, 2014

© Іван Рябчій, український переклад, 2016

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2016

ГОТЕЛЬ
МІЖ ДВОХ СВІТІВ

*Ні в чому я не впевнений так,
як у непевному.*
Франсуа Війон

ДІЙОВІ ОСОБИ

Жульєн Порталь
Маг Раджапур
Доктор С.
Президент Дельбек
Лора
Марі

Хлопець у білому (роль без слів)
Дівчина в білому (роль без слів)

Обстава весь час однакова.

На початку — дуже дивний звук, подібний до гудіння потужного протягу...

Таке враження, ніби цей вітер надзвичайної сили може підхопити й понести на крилах могутнього подиху будь-що — людей, човни, будинки, дерева...

Завивання гучнішає, надувається, харчить, розбухає аж до неможливого — й раптом за кілька секунд згасає. Одночасно з останнім бурмотінням вітру чути і гуркіт ліфту, що зупиняється.

На сцені спалахує світло.

Перед нами — рецепція у готелі.

Зала вабить око стриманістю, затишком, притлумленим штучним світлом — а ще традиційними кріслами перед низькими столиками; від стійки рецепції — цієї миті за нею нікого немає — уявні пожилці розходяться двома коридорами, які ведуть до кімнат; перший коридор позначено літерою В, другий — літерою Ж.

Лампочка над ліфтом показує, що хтось прибув. Дзенькання. Дверцята відчиняються.

Сторожко роззираючись, із явно збентеженим виразом обличчя Жульєн — ще досить молодий чоловік у світлому плащі — однією рукою чухмарить собі голову,

а другою спирається на дверцята ліфта. Потерши чоло, він збирається з силами і поволі виходить. Рухається він досить непевно, ніби щойно зазнав пригоди, яка його спантеличила.

Якусь мить Жульєн роззирається, потім підходить до стійки рецепції. Відразу бозна-звідки з'являється довготелесий служка, що гречно всміхається.

Жульєн спирається на стійку.

ЖУЛЬЄН: Де я?

Замість відповіді служка повагом простягає Жульєнові ключ.

ЖУЛЬЄН: Авжеж, ви маєте рацію — мені слід відпочити.

Служка робить знак. Дівчина в білому — така ж вправна й мовчазна, як і він, — наближається до Жульєна. Вона мовчить, але Жульєн відповідає їй так, ніби вона до нього звертається.

ЖУЛЬЄН: Звісно, в мене є речі — вони у моєму авто, — проте... (Він нишпорить у кишнях, шукаючи ключі, але не знаходить їх. Тоді сумно зауважує:) Нехай... повернемося по них пізніше...

Служниця бере його за руку й веде до коридору, позначеного літерою В. Проте Жульєн раптом зупиняється й обертається.

ЖУЛЬЄН: Певно, ви мали б занотувати моє ім'я... бо що як хтось мені потелефонує...

Служка показує йому журнал реєстрації пожитківців.

ЖУЛЬЄН: О... то ви вже занотували... це добре... *(Він явно збентежений.)* Авжеж, ви маєте рацію, мені конче слід відпочити...

Служниця дбайливо підтримує Жульєна. Вони зникають у коридорі В.

Тим часом із коридору Ж виходять двоє пожитківців. Маг Раджапур, убраний у шовковий халат, озирає передпокій.

МАГ: Казав же я вам, що прибув новенький!

За ним чимчикує Президент Дельбек — черства, трафаретна людина, вдягнена зі стриманістю, властивою персонам, які понад усе цінують респектабельність.

ПРЕЗИДЕНТ: Ні, я нічого такого не чув!

МАГ: Не дивно — ви ж бо глухий, мов стара батарея!

ПРЕЗИДЕНТ *(ображено)*: Даруйте?!

МАГ: Ось бачите! *(Обертається до служки.)* Рафаїле, до нас прибув хтось новий?

Хлопець усміхається.

МАГ *(сприйнявши це як підтвердження)*: Ага, так я і думав!

ПРЕЗИДЕНТ (*здивовано*): Ви його кличете Рафаїлом? А я — Гавриїлом.

МАГ: І що, він вам відповідає?

ПРЕЗИДЕНТ: Аякже!

МАГ: То ми обидва вгадали його ім'я!

ПРЕЗИДЕНТ: Не може бути! (*Обертається до стійки рецепції.*) Гавриїле, як вас насправді звати: Рафаїлом чи Гавриїлом?

Проте хлопець уже зник, не зронивши ні слова.

МАГ (*сідас*): Чому б вам не визнати, що ми обидва вгадали?

ПРЕЗИДЕНТ: Бо ви кажете одне, а я — друге.

МАГ: І що з того?

ПРЕЗИДЕНТ: Істина — це або перше, або друге, проте ніяк не перше й друге водночас! Або так, або інак. Або ви маєте рацію і я помиляюсь. Або ж моя правда, а помиляєтесь ви.

МАГ: А ваша істина з моєю ужитись не може?

ПРЕЗИДЕНТ: Звісно, що ні!

МАГ: Ти диви... Достоту заміжня пані: ділити її не можна ні з ким.

ПРЕЗИДЕНТ: Я пані Президентову ніколи ні з ким не ділив!

МАГ: О, в це я охоче вірю! Адже вчора ви показували мені її фото...

ПРЕЗИДЕНТ (*ображено*): Даруйте?!

МАГ (*повторює, ніби глухому*): Бо вчора ви показували мені її фото!

Маг розгортає газету і занурюється у читання. Та це не зупиняє Президента.

ПРЕЗИДЕНТ: Ви бачили сьогодні Доктора С.? *(Маг відкриває рота, щоби відповісти, але не встигає.)* А я досі його не бачив! Зранку навмисно зробив запит на побачення — проте відповіді не отримав і досі. Хіба можна так поводитися з людьми?! Га?! Я вас питаю! *(Маг знову відкриває рота, щоби відповісти, але знову не встигає.)* Це абсолютно неприпустимо! Адже на кожного з нас складено докладні й вичерпні досьє, тож Доктор С. знає, з ким має справу. Як гадаєте, чи можна вважати таку людину компетентною? *(Маг знову відкриває рота, щоби відповісти, але знову не встигає.)* У мене складається враження, що нині медичну освіту дають неправильно: студентів напихають знаннями, мов різдвяних індичок, але головному — навичкам — їх не вчать! Із такою «сучасною медициною» ми отримуємо не освічених фахівців, а варварів, напакованих інформацією. Ви ж зі мною згодні, чи не так? *(Маг знову відкриває рота, щоби відповісти, але знову не встигає.)* Яке гниле покоління — вони ж ніколи не відали ні голоду, ні холоду, не спізнали війни! З народження плавають, як вареники у сметані, — розкошують, насолоджуючись життям!

МАГ: Слухайте, Президенте, вам узагалі потрібні відповіді на ваші запитання?!

ПРЕЗИДЕНТ: Даруйте, що?

МАГ *(ніби до глухого)*: Мої відповіді вам потрібні, га?

ПРЕЗИДЕНТ: Та що ви до мене чіпляєтесь?! Звісно, я дуже ціную вашу компанію, проте — дайте мені договорити!

Маг зітхає і повертається до газети.

МАГ: А шум від читання газети вам не заважає?

ПРЕЗИДЕНТ: Даруйте?

Заходить Марі.

МАРІ: Я чотири рази заправляла ліжко, п'ять разів мила раковину, відпарювала фіранки — вже й не знаю, чим себе зайняти! Чи не дасте мені, бува, якоїсь роботи? Не знаю... Може, гудзика якого пришити? Чи підрубити кант?

ПРЕЗИДЕНТ (*сухим, офіційним тоном*): Мадам, вас сьогодні приймав Доктор С.?

МАРІ: Ні. Однак я просилася.

ПРЕЗИДЕНТ: Це неприпустимо! До нас ставляться, мов до якоїсь прислуги!

МАГ (*докірливо*): Пане Президенте!

МАРІ (*радісно*): О, що ви, пане, він не помилився: я й справді служниця!

ПРЕЗИДЕНТ: Ага! Бачите!

МАГ: Президенте, тут рекомендаційні листи не потрібні.

ПРЕЗИДЕНТ: Хочете сказати: всі рівні? Егалітаризм? Ця республіканська проказа просотилась усюди! Тепер усім байдуже, хто є хто. Посада й ціна людини вже не мають значення!

МАГ: А як на мене, то справжня цінність людини в тому, що вона — людина, оце й усе.

ПРЕЗИДЕНТ: Яка дурня! І небезпечна дурня!

МАРІ (до Мага): Цей месьє має рацію: хіба можна прирівнювати Президента до служниці?

ПРЕЗИДЕНТ: Бачите? Навіть вона визнає! Дозвольте запитати, мадам: яка ж між нами різниця?

МАРІ: Ну...

ПРЕЗИДЕНТ: Будь ласка, не соромтеся, дайте відповідь — я наполягаю! Нехай наш друг це почує. (Підвищує голос.) А Доктор С., якщо він нас чує, хай дізнається, яка ж — із вашого погляду — різниця між Президентом і служницею!

МАРІ: З мого погляду? Ну, гадаю, передусім справа у письмовому столі...

ПРЕЗИДЕНТ (заохочуючи її): Тобто?

МАРІ: Президент смітить на столі, а служниця прибирає сміття.

МАГ (зацікавившись): О, кажіть далі!

МАРІ: З манерою розмовляти — іще гірше. Президент звертається до людей так, ніби вони всі гівнюки, а служниця — ніби вона сама дурепа.

МАГ: А що ще?

МАРІ: У Президента перед іменем завжди стоїть ціла упряж регалій: месьє Президент Такий-то, генеральний директор Такого-то акціонерного товариства, член Наглядової ради чогось там, командор Ордену Почесного легіону... А у служниці є тільки прізвище — ба ні, часом і цього немає, воно швидко втрачається. Бо... значно зручніше зватися просто Марі, адже господарі трапляються забудькуваті, тож я миттю перетворююсь на просто Марі...

МАГ (*обернувшись до Президента*): А й справді: дивно, що, за такої очевидної різниці між вами, Доктор С. вас досі не прийняв!

Тимчасом заходить Жульєн. Йому вочевидь ведеться значно краще.

ЖУЛЬЄН: Усім доброго дня.

Усі підводяться на знак вітання.

ЖУЛЬЄН: Мене звати Жульєном Порталем.

МАГ: Дозвольте представити вам месє Президента Дельбека та мадам Мартен.

МАРІ: Марі Мартен. Утім — просто Марі. Банальне ім'я...

МАГ: А я — маг Раджапур.

ЖУЛЬЄН: Даруйте, вас це, певно, здивує, але мені незрозуміло, що я тут роблю. Не пригадую, щоб резервував номер у цьому готелі, а проте — шойно я увійшов, як моє ім'я було вже занотоване в журналі. Хто тут головний? І що це взагалі за місце?

МАГ: Що ви маєте на увазі під «місцем»?

ЖУЛЬЄН: Як називається місто? Яке тут проходить шосе?

МАГ: Гадки не маю!

ЖУЛЬЄН: Тобто як? Ви тут теж новенький?

МАГ: О ні, що ви! Я — найдавніший пожилиць у цьому готелі. Живу тут уже півроку.

ЖУЛЬЄН: Даруйте, але від ранку я досить збентежений, тож мені важко розуміти, що кажуть інші. Як називається цей готель?

Пожильці мовчать. Жульєн дивиться по черзі на кожного з них. Вони німують. Жульєн знову тре собі чоло. Марі кладе руку йому на плече.

МАРІ: Ви потрапили до аварії?

ЖУЛЬЄН: Так... або ні... *(Напружено намагається пригадати.)* Не знаю. Так, я справді був на якомусь шосе, була ніч. Хоч я й щедро приливав вином вечерю, все ж упевнено керував автівкою — «Пародео-Сб», остання модель. Чули?

МАГ: Я розрізняю лише два види автівок: ті, в яких на даху є позначка «Таксі», та решта інших.

ЖУЛЬЄН: Авжеж, я гнав, проте точно пам'ятаю, що вів упевнено! Я повертався додому...

МАРІ: На вас хтось чекав?

ЖУЛЬЄН *(похнюпившись)*: Ні...

МАРІ: Шкода. Завжди хтось має чекати... це — єдиний спосіб уникнути катастрофи.

ЖУЛЬЄН *(ображено)*: Не було ніякої катастрофи!

Усі дивляться на нього співчутливо і скептично водночас.

ЖУЛЬЄН *(протестує)*: Аварії не було! Не було!

Усі мовчать. Жульєн сідає.

ЖУЛЬЄН: Я мав зрозуміти, що сплю, коли заїхав перепочити до цього мотелю.

МАГ: До «мотелю»?! Але ж ви й дивак! Тільки послушайте! До «мотелю»!

Марі і Маг не можуть втриматися від сміху. Президент величезним зусиллям приєднується до їхніх веселощів.

Раптом вітальнею проходить служка в білому. Зупинившись на мить, він дивиться на пожитківців і лагідно усміхається.

Гигикання миттю стихає.

МАРІ (*присоромлено*): Так, Еммануїле, ви маєте рацію: кепкувати неввічливо.

ПРЕЗИДЕНТ (*подивовано*): А ви, бачу, його кличете Еммануїлом?

Служка виходить.

ЖУЛЬЄН: То ви можете мені допомогти?

МАГ (*Жульєнові*): Повірте моему досвіду, юначе: збагнути, де ви, можна лише одним способом — запитати в кожного з нас, що він робив перед тим, як потрапити сюди.

Марі схвально киває. Президент, трохи повагавшись, теж.

ПРЕЗИДЕНТ: Якщо це вам справді допоможе...

ЖУЛЬЄН: Але ж це абсурд!

МАГ: І все ж іншого способу не існує...

МАРІ: Його правда. *(Жульєнові:)* Запитайте мене! *(Жульєн не реагує.)* Та питайте ж мене, трясця! *(Жульєн спантеличено кривиться, але Марі тлумачить це як згоду.)* Ну ось, ви всі бачили — він мене запитав! *(Радісно зітхає і починає свою оповідку.)* Марі — саме так мене назвали батьки. До біса чудова думка! Цілісіньке життя я підтирала і витирала. Підтирала і витирала! Батьки ніби ще тоді знали, що губка, віник і ганчірка — єдиний для мене шлях. От і начепили мені на чоло це ім'я — Марі! Татко наймався працювати в селі — красенем був: такий темний увесь і волохатий. Зранку поголиться — а вдень уже відросло. Знаєте, що це означає, ні? Усе це волосся, що так і пре, — це чоловіча сила, тобто всередині забагато сперми, і чоловіку весь час кортить їбатися. Мама щовесни приводила нам братика чи сестричку. Менших за мене було аж дванадцять! Тож я мала весь час купу роботи — бідна матуся занадто втомлювалась. На щастя, тринадцятий — Паскаліто — прийшов на світ не дуже здоровим: личком був подібний до соняха і весь час куняв, байдужий до всього. Батьки всім казали, що бідолашне гепнулося з воза із буряками. Після цього таточко став одягати резинку. Я оце думаю, що матуся навмисне пошкодила собі рожачку...

ПРЕЗИДЕНТ *(перелякано)*: Ближче до справи, будь ласка, ближче до справи...

МАРІ: Ближче, ніж є, вже не буде! Ви ж ніколи не даєте мені поговорити — тож тепер мене не зупинити!.. Я, отже, махала шматом з рання до смерку, і хвили-

ночки не маючи на дурні мрії; тож, коли мені виповнилось вісімнадцять, першому ж хлопкові, який ледве торкнувся моїх трусиків на танцях, я дозволила укласти себе в його благоденській кімнатці — отак і залишила батьківську хату, перебравшись до нього разом із маєю. Я обрала його, бо він скидався на татка — ну, був так само волохатий; але ж татусь хоча б працював, а мій... о, мій — він не був ні до чого здатний, єдине, що він мав, — це волохате тіло... Ледарюга — страшенний! І знову було те саме: я працювала прибиральницею, аби прогодувати спочатку його, а потім іще двох — еге ж, у мене аж дві доньки, це діло я вмюю! А натомість — хоч би спасибі! Ні пестошів, ні любощів — ні, на це в нього теж бракувало духу! Але ж трохи псячих ласок, хай навіть на скору руку, — лише це дозволяє нам, жінкам, відчувати себе самицями!

ПРЕЗИДЕНТ: Та переходьте ж до справи!

МАРІ: Кажу ж вам — інакше не вмюю!

ПРЕЗИДЕНТ: Нас цікавить кінець, а не початок.

МАРІ: Про моє життя мало що можна розповісти, тож коли вже я розповідаю, то кажу про все, і якщо вам не подобається — не варто було й питати! Отже, одного дня він подався собі по тютюн і не повернувся. Зрештою, було це не так уже й погано, однак вродливішою від цього я не стала... Хай там як, а донечки вирости. Не знаю, в кого вони — певно, у свого дідуся: такі непосидючі, чоловіків міняли швидше, ніж трусики. Господи, скільки ж я доклала зусиль, аби прилаштувати їх і спинити цю гонитву за товстими сардельками! Місяць тому я достроково вийшла на пенсію... Усе життя я заспокоювала себе: останньому господареві останнього

дня я скажу — та пішов ти! Проте одного дня замість цього, відклавши вбік віники і совки, я відчула тривожну тяжкість у тілі, задуху — і просто посеред чужої вітальні заgrimіла догори ногами на підлогу! О, в лікарні до мене так мило ставилися! Часом я й забувала, що я у лікарні. Так чисто! Все було таке біле-білісіньке — а це ж не я чистила й терла це все! Мені готували смачні страви, мені всміхалися хлопці!.. Гадаю, в лікарні минули найкращі дні мого життя. Лікарі сказали, що в мене надто втомлене, надто спрацьоване серце — за надто втомлене для мого віку. І направили до будинку відпочинку. А коли я увійшла туди — до старовинного замку Ля Ферроньєр, розташованого посеред парку і повного людей, що піклувалися про мене і ставились уважно, мов до пані, — то відразу відчула себе справжнісінькою принцесою! Навіть садівник щоранку приносив мені до кімнати троянду і кланявся так, що аж зад до неба стирчав, а я шарілася! Уявляєте? Вчора я спускалась парадними сходами і, спершись на поруччя, подумала, що тут мені нарешті справді добре і що тепер я зможу обміркувати все те, про що не мала часу подумати: про життя, смерть і Бога — ну, про всі такі речі! І раптом відчула, як розплющуються очі, очищуються легені, ніби починається нове життя — все вібрувало навколо мене, я почула подих речей і сказала собі: «Певно, таке воно — щастя!». І — гуп!

ЖУЛЬЄН: Гуп?

МАРІ: Мене вдарив грець, себто розбив параліч...

ЖУЛЬЄН: А потім?

МАРІ: Відтоді я тут.

ЖУЛЬЄН: То це шпиталь? Це не готель?

МАГ: Чекайте! Мій дорогий Президенте, тепер черга за вами.

ПРЕЗИДЕНТ: Я впораюся швидко. Мій останній спогад — перед тим, як потрапити сюди... Я виходив зі свого будинку, як і щоранку, рівно о восьмій. Штовхнув хвіртку, аж раптом помітив, що хідником мчить велосипедист. Хлопчисько, звісна річ. До керма він почепив дурнувятий дзвоник. Я подумав: «Цей недоумок мусить зупинитися — він не має права так гнати по тротуару!» Тож я зробив два кроки — аж мене раптом підкинуло, жбурнуло об лавку, і я відчув, як моя голова боляче вдарилась об кам'яний край. Ось і все.

МАГ: Він виїхав із лівого боку?

ПРЕЗИДЕНТ: Ну звісно ж!

МАГ: Тож ви — жертва дорожнього руху.

ПРЕЗИДЕНТ: Я завжди поважав усі закони. Це отому телепневі з педалями було байдуже до правил.

ЖУЛЬЄН (*Магові*): Ну, а ви?

МАГ: А в мене — діабетична кома.

ЖУЛЬЄН: І де ж лікарі? Де медсестри? Чому наші кімнати не мають спеціального обладнання?

МАГ: Бо ми не у шпиталі.

ЖУЛЬЄН: Он як! То ми не в реанімації?

ПРЕЗИДЕНТ: Ні.

МАГ: Напружте свій мозок.

МАРІ: У якому коридорі вас поселили? В чи Ж?

ЖУЛЬЄН: У цьому ось.

МАГ: У коридорі В? Тоді аварії не було!

ЖУЛЬЄН: Та звісно ж — не було! Хіба я вам не це казав? (*Збентежено.*) А чому — коридор В? Що це означає? Чому саме ці літери — Ж і В?

МАГ: З вами, без сумніву, зустрінеться Доктор С. ...

ЖУЛЬЄН: О! Спочатку ви кажете, що ми не в лікарні, а потім виникає якийсь доктор!

МАРІ: Не якийсь, а С. ... Доктор С. ...

ЖУЛЬЄН: Я хочу його бачити негайно!

ПРЕЗИДЕНТ: Дорогенький, отак запросто побачитися з Доктором С. неможливо.

МАГ: Достатньо лише захотіти побачення — і цього не буде.

МАРІ: А ви впевнені, що не навмисне скерували авто на платан?

ЖУЛЬЄН: Платан? Який ще платан?! Ви про що?!

МАГ: Та годі вже вам! Невже ви не розумієте — після всього, що ми вам розповіли? Кома... Серцевий напад... Дорожня пригода... Хіба ви не бачите зв'язку між нашими останніми спогадами?

ЖУЛЬЄН (*підводиться і роззирається*): То ви хочете сказати, що тут...

Вони ствердно хитають головами.

МАГ: На жаль, усі наші останні спогади є... останніми...

ЖУЛЬЄН (*він нарешті наважується вимовити те, про що думає*): То ми... тут? Ми... мертві?

Троє інших вибухають реготом.

ЖУЛЬЄН (*зривається на крик*): О Господи, я помер! Боже, я мертвий!

Троє інших сміються й далі.

ЖУЛЬЄН (*торсає Мага*): Але ж відповідайте, трясця вашій матері! Я мертвий — а вам усе смішки!

МАГ: Зверніть увагу: якщо ви мертвий, то й ми — також.

Почувши це, вони все ще не можуть вгамувати регіт.

ЖУЛЬЄН: Я потрапив до божевільні! Ані миті не залишуся тут!

Президент пхикає. Розлючений Жульєн квапить до ліфта.

МАРІ: Зараз іще щось зламає...

Жульєн нервово шукає кнопку ліфта.

ЖУЛЬЄН: Я хочу звідси вийти!

МАГ: Цей ліфт неможливо викликати.

ЖУЛЬЄН (*розлючено*): Ну добре! Тоді піду службовими сходами.

МАГ: Їх не існує.

ЖУЛЬЄН: Та ви просто скаженці якісь! Вас треба ізолювати!

МАГ (*весело*): Так нас же й ізолювали!

І пожильці знову заходяться реготом. Жульєн кидається до коридору.

МАРІ: Дивно. Зазвичай я помираю зі сміху на похороні.

Жульєн повертається, не тямлячи себе від люті.

ЖУЛЬЄН: Ні, я його таки знайду!

Кидається до другого коридору.

МАГ (знизавши плечима): Що ж, він має право...

МАРІ: Цілком нормально, що він не вірить: він же не бачив, як пішов...

МАГ: Першої ночі тут я намагався вирити тунель зі своєї кімнати.

Повертається Жульєн, захеканий і спітнілий.

ЖУЛЬЄН: Нечувано! Жодного виходу, а ще — наглухо зачинені непрозорі вікна! Якщо ви негайно не вкажете мені, де вихід, я розіб'ю скло і вистрибну із вікна!

МАГ (навіть не обертаючись): Хто б сумнівався!

МАРІ: Я ж казала — він щось зламає!

Жульєн вибігає у коридор В, заходить до своєї кімнати. Чути, як він кидає меблями у віконну раму.

МАРІ: Терпіти не можу, коли щось ламають... Серце кров'ю обливається! Бідолашні речі — чим вони завинили?!

МАГ: Яке це має значення?

МАРІ: Певно, це у мене професійна деформація. Коли ти слуга, то звикаєш до порожніх помешкань, де маєш піклуватися про речі, з якими не можна поговорити. Коли начищаєш столове срібло, то уявляєш, ніби вбираєш вродливу пані до балу. Коли натираєш стіл у їдальні, то уявляєш, ніби годуєш його. А коли ламається яка-небудь річ, то здається, що комусь боляче — тому я завжди вибачаюся, бурмочу щось і виношу уламки до смітника, почуваючись винною.

Забігає блідий знесилений Жульєн.

ЖУЛЬЄН: Цього не може бути! Скло не піддається... Я що, до в'язниці потрапив? Хіба таке місце може існувати?!

МАГ: Ви тут не з власної волі — тож і вийти за власним бажанням не можете.

Жульєн похитується і ледве не падає. Маг кидається до нього, щоби підтримати.

МАГ: Заспокойтесь...

ЖУЛЬЄН (*геть білий*): Це неправда... я не помер... я не мертвий...

МАРІ: Бідолашний, він починає усвідомлювати...

Жульєна садовлять у коло серед інших трьох пожильців.

ЖУЛЬЄН (*нервово*): Але ж я живий, цілком живий!

МАГ: О, я певен, ви й не таке переживали! Адже у снах ви теж ніби живий: маєте тіло, заходите в сині хвилі — а насправді лежите голий у ліжку.

ЖУЛЬЄН (*обмацує себе*): Я живий...

МАГ: Аби довести, що ви справді живий, варто було б вас убити. Еге ж... Якщо вбивство вдасться — отже, ви насправду були живим. І навпаки, якщо не вдасться, то це означатиме одне з двох: або ви вже мертвий, або — безсмертний.

ЖУЛЬЄН: Здається, у мене їде дах...

МАГ: Теж непогане вирішення проблеми.

ПРЕЗИДЕНТ (*з іронією*): Ще те вирішення проблеми!

Раптом до кімнати заходять служники в білому — так, ніби супроводжують якусь дуже важливу персону.

МАГ: О, до нас іде Доктор С.!

ПРЕЗИДЕНТ (*підводиться*): Цю зустріч призначав я!

Служники уважно дивляться на Мага, Марі та Президента. Пожилці ніби чують їхні слова.

МАРІ (*розчаровано*): Ну гаразд...

МАГ (*так само*): Добре, хай і так...

ПРЕЗИДЕНТ (*із образою*): Що ж це таке, я ж прийшов раніше за нього! (*З люттю обертається до Жульєна.*) Чим ви взагалі займаєтесь?

ЖУЛЬЄН (*ледве чутно*): Я — головний редактор спортивної газети...

ПРЕЗИДЕНТ: Отакої! А вам не здається, що голова трьох великих компаній вартує більше, ніж якийсь головний редактор? Га?

Служка і служниця наполягають на тому, що всі, крім Жульєна, повинні вийти.

Трійко давніх пожилеців підводяться. Маг турботливо схиляється до Жульєна.

МАГ: Доктор С. хоче поспілкуватися саме з вами.

ЖУЛЬЄН: Звідки ви знаєте?

МАГ: Мені про це сказав Рафаїл.

ПРЕЗИДЕНТ: Не Рафаїл, а Гавриїл!

МАРІ: Та ні, Еммануїл!

Вони виходять.

За ними виходять служники в білому. Жульєн чекає.

Заходить жінка. Елегантна, проте зовні дуже сувора; під пахвою в неї купа тек — ця пані нагадує лікаря, що обходить шпиталь.

ДОКТОР С.: Ви Жульєн Порталь?

ЖУЛЬЄН: Я, а що?

ДОКТОР С.: Доброго дня, я — Доктор С.

Жульєн здивовано сіпається. Доктор С. усміхається — і Жульєн миттю заспокоюється. Доктор С. знаками показує йому сісти.

ДОКТОР С. (*із турботою*): Страшно?

ЖУЛЬЄН: Трішки є.

ДОКТОР С.: Ви вже зрозуміли, де опинилися?

ЖУЛЬЄН: Скажіть — це неправда, еге ж?!

ДОКТОР С.: На швидкості двісті кілометрів на годину ви вилетіли із шосе і вдарились об дерево.

ЖУЛЬЄН (*із недовірою*): Не пригадую...

ДОКТОР С.: Ще б пак! Ви ж спали! (*Гортає документи у теці.*) Краще зазирнімо до вашої справи.

ЖУЛЬЄН (*бурмоче*): Дерево, дерево... То я розбився об дерево?.. Добре, що в машині я був сам...

ДОКТОР С. (*машинально*): Для вас це вже перший «плюс».

Жульєн, ніби вийшовши з глибокого заціпеніння, уважно дивиться на Доктора С. Його очі — очі досвідченого донжуана — зблискують.

ЖУЛЬЄН: А я вас уявляв інакше.

ДОКТОР С.: Даруйте?

ЖУЛЬЄН: Ви вродлива.

Доктор С. усміхається і знову занурюється в досє.

ДОКТОР С.: Так, отже — Жульєн Порталь. Сорок років. Народився в заможній родині. Отримав престижну освіту. Серйозних хірургічних операцій не мав. Важких хвороб не переживав.

ЖУЛЬЄН (*із ноткою цинізму*): Еге ж, гигнув я у добродію здоров'ї.

ДОКТОР С.: Працював у різних сферах. Що два роки через певну нестабільність змінював роботу. Одружений не був.

ЖУЛЬЄН: То ви мене берете, чи як?

ДОКТОР С.: Я вас не оцінюю, а просто зачитую звіт.

Вона схрещує ноги.

ЖУЛЬЄН (*дивиться на неї із хіттю та подивом*): О, хіба я міг знати, що в моєї смерті будуть такі гарні ніжки...

ДОКТОР С.: Ви що, намагаєтеся мене звабити?

ЖУЛЬЄН: А що мені втрачати?

ДОКТОР С.: Не варто вам зі мною спілкуватися таким тоном. У справі зазначено, що ви були завзятим донжуаном...

ЖУЛЬЄН: Авжеж, я бігав за жінками — вони ж бо такі прудкі!

ДОКТОР С.: А ви — ще прудкіший. Спочатку переслідуєте жінку, а отримавши її, обходите стороною. Ви ж їх усіх залишали!

ЖУЛЬЄН: Хіба я винен у тому, що швидко усвідомлював безперспективність стосунків?

ДОКТОР С. (*іронічно*): Ви все робили пришвидшено.

ЖУЛЬЄН: Мені не трапилося жодної жінки, яка зуміла б мене придомашнити.

ДОКТОР С.: Навряд чи це залежало від них.

ЖУЛЬЄН (*знервовано*): Я часто дарував утіху — і змушував плакати також часто. Але ж це одне й те саме! Більшість жінок, які траплялися мені, прагнули не кохання, а зв'язків. (*Раптом розлючено підстрибує.*) Про що взагалі мова?! Ви не збираєтеся записати мене? Хіба не будете переконувати в істинності отієї старої казки про рай та пекло, про зважування душ та про Судний день? Я відкидаю всі ваші присуди, чуєте? Я помер! Хіба цього не досить?

ДОКТОР С.: Ви помиляєтесь. (*Спокійно.*) По-перше, я — доктор. По-друге, ви — не мертвий.

ЖУЛЬЄН (*здрігається*): Себто як?!

ДОКТОР С.: А отак.

ЖУЛЬЄН (*із хворобливою радістю*): Я так і знав! Я ж знав! О Господи Боже! (*Боксує з невидимим супротивником.*) Я живий! Я живий!

Зненацька в нього виникає відчуття, ніби йому лише двадцять років.

ДОКТОР С. (*із цікавістю спостерігає за ним*): Цього я теж не казала.

ЖУЛЬЄН: Чого саме?

ДОКТОР С.: Що ви живий.

Та Жульєн струшує головою, ніби не хоче нічого чути.

ЖУЛЬЄН: Гей, слухайте, я навіть не намагатимуся збагнути, що тут відбувається! Я ж на ногах, чи не так? Отже, я можу йти?

ДОКТОР С.: Це не від вас залежить.

ЖУЛЬЄН: Станете мені на заваді?

ДОКТОР С. (*лагідно*): Хто, я? Ні, не я.

ЖУЛЬЄН: Слухайте сюди, Докторе Як-вас-там: мені важко второпати, як я потрапив до цього вашого шпиготалу, і, певна річ, я міг заснути за кермом, врізатись у дерево і знепритомніти — а тим часом мене перевезли сюди. Проте зараз я почуваюся добре, не маю потреби у вас, тож можу розкланятися — гуд бай! (*З силою тисне на кнопку ліфта.*) І скажіть цьому клятому ліфтові поквапитись!

ДОКТОР С.: Ви починаєте знову? Спочатку ліфт, потім сходи — яких насправді немає, — а згодом і вікна, які не б'ються?

Доктор С. жестом підкликає своїх помічників — служників у білому. Вони з'являються у входах до двох коридорів, заважаючи Жульєнові кинутися до одного з них. Тоді Доктор С. жестом показує йому заспокоїтись.

ЖУЛЬЄН: Це ж повне безглуздя! Я що, в тюрмі?!

ДОКТОР С.: Ви в небезпеці, Жульєне, у серйозній небезпеці. І ми мусимо поговорити. Тоді ви зрозумієте.

Вона жестом відсилає служників углиб кімнати. Вони відсувають частину стіни — і з'являється великий екран ніби над невидимою панеллю керування.

ДОКТОР С.: Менше ніж годину тому ваше авто, яке мчало зі швидкістю понад двісті кілометрів на годину, в'їхало в дерево. Краще вам не знати, в якому стані перебуває автівка, якою ви так пишались. І краще вам не знати про ваш власний стан.

ЖУЛЬЄН: Це нісенітниця!

Доктор С. бере його під руку й підводить до екрану.

ДОКТОР С.: «Швидка» доправила вас до приймального відділення шпиталю імені Декарта. Ви неприємний, опухлий, із переламаними ногами та ребрами. Зараз команда фахівців намагається врятувати вам життя. Прогнози не вельми оптимістичні. Лікарі втомлено відсапують, підтримуючи ваше дихання. Вони роблять усе можливе.

Вона показує Жульєнові на екран, де блимає сила-силенна лампочок, а графіки-індикатори підстрибують і падають униз.

ДОКТОР С.: Усі пацієнти — чоловіки та жінки, — які лежать у палаті там, на Землі, переживають найскладніші миті свого життя. За ними наглядають лікарі, медсестри та рідні, у хворих уведено різноманітні рурки, системи та електроди. Усі вони — у стані, який ви, люди, називаєте комою. Себто між життям і смертю. Тобто *тут*.

Вона відводить Жульєна до крісла. Він мовчить, наче причарований.

ДОКТОР С.: Саме тут, у «Готелі між двох світів», вам доведеться чекати своєї долі. Тут вас позбавлено болю, від якого ваше тіло страждає *там*.

ЖУЛЬЄН (*його майже вдалося переконати*): Я вам не вірю... Хочете переконати мене, що моє тіло деінде?!

ДОКТОР С.: Кісточка болить? Ні? Але ж тільки два дні тому у вас був жакхливий розтяг, нога спухла — ви й кроку не могли ступити. То як, болить?

Жульєн легко рухає ногою.

ДОКТОР С.: Ось бачите! Ваше понівечене тіло, сплетене із плоті й нервів, лежить у реанімації. А ви чекаєте тут.

ЖУЛЬЄН: Чекаю на що?

ДОКТОР С.: На вирішення своєї долі. Вас можуть урятувати — і ліфт повезе вас униз, на Землю. А можуть і не впоратись — тоді ліфт повезе вас угору.

Жульєн похитується, мовби його хтось ударив. Він поволі роззирається, приголомшений.

ЖУЛЬЄН: Нагору?

ДОКТОР С.: Наразі інформації цілком достатньо.

ЖУЛЬЄН: Що там, нагорі? Смерть?

ДОКТОР С.: Те, що ви називаєте смертю.

ЖУЛЬЄН: І більше нічого?

ДОКТОР С.: Усунення цього життя. *(Після паузи.)* У мої обов'язки входить забезпечити вас усією необхідною інформацією для переходу.

ЖУЛЬЄН: На кого ви працюєте?

Доктор С. помічає, як спалахує і відразу гасне лампочка над коридором Ж. Вона поривається йти.

ЖУЛЬЄН: А що означають оці коридори — В і Ж?

ДОКТОР С.: Як? Ви й досі не здогадалися? Коридор Ж для жертв — тих, із ким стався нещасний випадок, а коридор В — для волонтерів, себто для самогубців.

ЖУЛЬЄН: Отже, ви помилилися! Мене поселили до коридору В. А я ж не заподіював собі смерті, то був нещасний випадок!

ДОКТОР С.: Та невже?

ЖУЛЬЄН: Я не навмисно скерував авто на дерево!

ДОКТОР С.: Та невже? *(Сердито.)* Месьє Порталь, у вашій крові було забагато алкоголю — ви ж уже роками

пиячите! Ви пробували й інші наркотики — то м'якші, то жорсткіші, то дорожчі, то дешевші, — проте лише алкоголь забезпечував вам утечу. Справи ваші йшли кепсько, газета сходила на пси — а ви не звертали уваги! Що не день, то дивнішою видавалася колегам ваша поведінка. Вже кілька місяців, як ви пустились берега і явно прагнули якогось кінця. Тож хіба дивно, що, коли зранку вас знайшли в автівці, розбитій об дерево, та ще й із великим вмістом алкоголю в крові, — всі вирішили, що йдеться про суїцид: давно замислене самогубство.

Жульєн німує, відваливши щелепу.

ЖУЛЬЄН: Давно замислене? Ким? Мною?!

ДОКТОР С.: Звісна річ. Алкоголь — це повільний суїцид для ледарів. *(Зненацька уриває розмову.)* Прошу мені вибачити — маю-бо інших пацієнтів.

Виходить.

Жульєн сідає і мовчки сидить, не в змозі відійти від шоку.

До кімнати зазирає Маг. Він одягнув тюрбан, прикрашений місячним каменем. Маг перевіряє, чи Жульєн сам, а тоді підходить і подає свою візитівку.

МАГ: «Маг Раджапур, ясновидець. Пророцтва на замовлення, астрологія, спілкування з померлими, обертання столів, гадання на тельбухах курки і трансцендентна медитація. Маг Раджапур — усі знання, що тисячоліттями плекалися на Сході». *(Після паузи.)* Я

маю інше ім'я. Насправді мене звали Марселем. Марсель Пелюшá. Народився на вулиці Фій-дю-Кальвер, біля площі Республіки у Парижі. Як це могло статись? Як могли так помилитися ці малі і прудкі розумниці хромосоми?!

Жульєн раптом виходить із заціпеніння. Він розлючений.

ЖУЛЬЄН: Ви з мене що — знущаетесь?!

МАГ: Певною мірою. Проте є люди, яким тільки цього й треба. Вони мені навіть приплачують.

ЖУЛЬЄН: Але ж не в цьому місці!

МАГ: Що ви — тут також! Ви й увити не можете, скільки я заробив за півроку! Єдина проблема: наразі ці гроші мені ні до чого, та й майбутнє досить туманне. А втім — це хоча б відганяє смуток.

Жульєн починає гамселити по стінах.

ЖУЛЬЄН: Це жахливо!

МАГ (*вирішивши, що йдеться про нього*): Ну, знаєте, все ж шість місяців у комі — мені можна вибачити маленьку примху!

ЖУЛЬЄН: Та ні, я кажу про це місце! Про це кляте очікування!

МАГ: О! Хіба має значення, в якій камері чекати на розв'язку? Ви змінили одну в'язницю на іншу. Звідси чи з будь-якої іншої місцини втекти можна лише через віконце смерті — і ніколи не знаєш, що там, за віконцем.

Жульєн тупцює на місці, мов загнаний звір.

МАГ: Там, унизу, всі усвідомлюють, що помруть, але вперто відвертаються від колії, не хочуть помічати поїзд, твердять собі, що наступний потяг прийде не по них. А тут принаймні все відбувається за точним розкладом. *(Плескає Жульєна по спині.)* Знаєте, жити тут значно приємніше! Повірте, це так! Входиш у смак, починаєш користатися з нагоди. Я насолоджуюся кожною миттю, мов цукеркою: розгортаю її, повільно смокчу...

ЖУЛЬЄН: Як тут узагалі можна розважатися?!

МАГ: Є відмінність: тут ми не розважаємось, а проводимо час. І передусім — спілкуємося. Якщо вам пощастить затриматись у реанімації надовго *(тут Жульєн приголошено здригається)*, то ви зрозумієте, наскільки це цінний досвід. Щодня хтось приходить і хтось іде. Люди правлять теревені — так, як ось ми з вами зараз. Я не кажу нічого аж такого важливого або розумного, і ви також — ми просто точимо ляс, але вже самé це доводить, що я ще існую, що ви існуєте, що між нами зав'язуються людські стосунки. Хіба це не диво?

ЖУЛЬЄН: Кому воно треба... Навіщо зав'язувати стосунки з людьми, яких ніколи більше не побачиш?

МАГ *(удає образу)*: Ну, якщо вже вам кортить тривалих стосунків, то ходіть поспілкуйтеся зі скелею чи горою. Проте, якщо вони такі ж принципіві, як і ви, то навряд чи промовлять до вас бодай слово!

Підводиться, ніби збирається йти геть.

ЖУЛЬЄН (*із усмішкою*): Туше!

МАГ (*повертається*): Ось бачите, яким веселим може бути життя... Ой, даруйте!.. Бачите, якою веселою може бути кома!

Жульєн знесилено опускається у крісло.

ЖУЛЬЄН (*зітхає*): Мені тяжко... Я завжди був таким... пригніченим...

МАГ: Певно, вас балували в дитинстві?

ЖУЛЬЄН: Чому ви так вирішили?

МАГ: Бо, чесно кажучи, зовні ви наче не опудало, та й грошва у вас є. Отже, йдеться про хлопчика, який нудиться серед дорогих іграшок.

ЖУЛЬЄН: Я вам огидний?

МАГ: Що ви, ні! Мене тішить, що проблеми є й у багатих.

ЖУЛЬЄН: Я й не розраховував знайти у вас співчуття!

МАГ (*із теплотою*): Найгірше з усіх зол — це, певно, брак апетиту. Народитися пересиченим, мати повний рот іще до першого крику, отримувати поцілунки до того, як попросиш про них, витратити гроші, ще їх не заробивши, — це, знаєте, конкурентоздатності не додає. А нам — тим, кому пощастило менше, — світ здається привабливішим тільки тому, що в ньому повно речей, яких ми не маємо. Життя прекрасне лише через те, що в ньому є щось недосяжне...

ЖУЛЬЄН (*зі здивованою усмішкою*): Бачу, ви мене зрозуміли...

МАГ: Ні, навпаки, це ви нічого не зрозуміли! Адже для нас — як для заможних, так і для злидарів, — у житті завжди є щось недосяжне.

ЖУЛЬЄН: Себто як?

МАГ: Бо життя нам не належить.

Він вказує на ліфт.

ЖУЛЬЄН (*поволі, розтягуючи слова*): Аби збагнути ціну життя, треба його позбутися.

МАГ: Із Раєм завжди була проблема. Куди потрапляеш — до Раю чи ні — дізнаєшся лише після позначки «Вихід».

Влітає Марі.

МАРІ (*з відчаєм*): Ні, цього просто не може бути! Голова в мене справді порожня! Відучора повторюю собі, що час поміркувати про серйозні, глибокі речі. А натомість втуплююсь у стіну кімнати, бо там пляма, яку я не можу вивести. Невже всі навколо такі ж дурні, як і я?!

МАГ: Ну, це доволі суперечливе питання.

МАРІ: Я знаю, що у мене надто вузька голова, аби впускати в неї великі думки. А проте... Хотіла б я бути тупішою — розумієте, про що я? — аби не усвідомлювати цього. Є у мене сестра. Неймовірно тупа — такі істоти повинні не розмовляти, а сіно жерти. Проте вона весь час базікає і базікає... Ніщо не в змозі стримати її. Нібито так і треба. А я надто розумна, тому й почувуюся ніяково...

Жульєн знову починає кружляти кімнатою, мов загнаний звір.

ЖУЛЬЄН: Ми всі такі!

МАРІ: Ні — принаймні не ті, хто навчався! Хто отримав освіту — навчився міркувати.

ЖУЛЬЄН: Хіба вони знають більше за вас?

МАРІ: Хтозна... Проте — вони вже якщо знають, то знають напевно. А коли не знають, то знають точно, що чогось не знають. Не шкандибають, як ось я. Якби мені випав другий шанс, я стала б філософом. *(Із ностальгією.)* «Марі Мартен, першокласний філософ». *(Заходиться сміхом.)*

ЖУЛЬЄН *(розлючено)*: Хіба це завадило б вам померти?

МАРІ: Ні, але вижити допомогло б. *(Підходить до ліфта.)* Як ви гадаєте, що там, нагорі?

ЖУЛЬЄН: Нічого там немає.

МАРІ: Ви що, там бували?

ЖУЛЬЄН: Ні, не бував.

МАРІ: То чому ж такі впевнені?

ЖУЛЬЄН: Там — смерть. Хіба вам не досить?

МАРІ: Ні, бо донині я ще не вмирала. Смерть — це щось, про що нібито всім відомо, принаймні всі про це чули, але так і недочули... адже ніхто ще звідти не повертався. *(Магові.)* Ви ж займались обертанням столів — то про що вам розповідали мерці?

МАГ: Дещо таки казали...

МАРІ: Що саме?

МАГ *(кривляючись)*: Що ненавиділи свою тещу, що були закохані у свою секретарку, що змарнували жит-

тя, що хотіли б навчитися грати на піаніно та плести мереживо... Словом, суцільні дурниці!

МАРІ: І це все?

МАГ: Смерть нікому не додає розуму.

МАРІ: Напевно. *(Трохи помовчавши.)* Але хіба вони не розповідали про те, як там усе влаштовано?

МАГ: Ні.

МАРІ: І все ж вони з вами спілкувались, а отже, вони існують — тобто, я хочу сказати, вони все ж не зовсім мертві...

МАГ: Хтозна...

МАРІ: Як це — «хтозна»? Вони розмовляли з вами чи ні?

ЖУЛЬЄН *(гнівно)*: То була тільки його уява!

МАРІ: Ясна річ! Саме так і розмовляють із мерццями.

МАГ: Часом я справді чув голоси і слова десь далеко у голові... Проте це бувало тільки вві сні, як і в решти людей. Це не доводить нічого.

МАРІ: Чому ж... Це доводить, що ви були несправжнім чарівником.

МАГ *(усміхаючись)*: Хтозна...

Жульєн вирішує взяти участь у розмові, аби припинити свої кружляння кімнатою.

ЖУЛЬЄН: Та годі вам жартувати! Усі ми добре знаємо, як це буде. От ви, Марі, приміром, пригадуєте хоч щось із того, що було до вашого народження?

МАРІ: Ні.

ЖУЛЬЄН: Те саме буде й після смерті.

МАРІ: Тобто — нічого не буде?

ЖУЛЬЄН: Нічого. Анічоґісінько. Самé небуття.

МАРІ: Хвилиночку! Але ж у проміжку між «до мене» і «після мене» дещо таки відбулося: я! Я існувала!

ЖУЛЬЄН: Авжеж, відбувся матч — матч, який краще б не відбувався і все ж стався, ідіотський, безглуздий матч без жодних наслідків... Помилка...

МАРІ (з підозрою): Ви це зараз про мене чи взагалі?

ЖУЛЬЄН: Про вас, про себе, про Маґа, про кожного, зрештою! Людство — це лише гра, що закінчується завжди кепсько. І я не просився до цієї гри!

МАРІ: Еге ж! Ви так кажете тільки тому, що переконані, буцімто там нічого немає!

ЖУЛЬЄН: Звісна річ! І якби мене не лякала думка про небуття, певно, я був би уважнішим до речей... ну, і до людей також. Починаючи втілювати черговий задум, я думав одразу: «А нащо воно мені?» Навіщо витрачати час і сили на виробництво пилу?! А коли жінки кричали мені: «Я кохатиму тебе довіку!», — я снував ті самі думки... про пил.

МАРІ: А про що ви думали, коли він у вас вставав?

МАґ (збентежено): О Марі! Що ви кажете!

МАРІ: А що — ви ж мовчите, не питаєте його ні про що!

МАґ: Не питаю, але ж...

МАРІ (Жульєнові): Дайте відповідь на запитання, яке не наважується вам поставити Маґ, адже він надто добре вихований. Тож про що ви...

МАґ: Цить!

МАРІ: Коли він... ой, даруйте... то про що? Також про пил?

ЖУЛЬЄН (усміхається): Ні, чому ж, зовсім ні! Злягання із жінками — це те, що я робив найкраще.

МАРІ: Чесно кажучи, робили ви це надто швидко...

МАГ: Знову! Марі!

МАРІ (*плескає Жульєна по плечу*): На щастя для вас і для бідолашних жінок, ви забувалися... пилом.

ЖУЛЬЄН: Навіть коли прямував вулицею, я не вірив у навколишню дійсність. Бачив, як повз мене проходили пальта, капелюхи, чоботи... Я позбавляв людей плоті, бачив тільки кістяк, вірив, що одного дня все зникне. Усередині мене була рука, що тримала мене, не даючи просунутись уперед, у життя, — і то була рука смерті. Напевно, якби мене хтось переконав, що після життя буде інше життя, — я змінився б...

МАГ: Дивна річ: виходить, насолоджуватися життям вам заважала думка про те, що воно скінчиться?

ЖУЛЬЄН: (*мить повагавшись*): Авжеж... Саме так.

МАРІ (*співчутливо, Жульєнові*): Бідося! Як прикро — ти всюди схибив... Отже, ти неправильно уявляв життя, яке бачив, через смерть, якої не бачив?

МАГ (*із хитринкою*): Потрапивши на світ, тінь відкинула тінь.

МАРІ (*знову плескає Жульєна по плечу і завершує думку*): Отже, ви бачили чимало, хоч ніде й не побували. Певною мірою ви такий самий телепень, як і я. Хтозна, можливо, там, нагорі, є садок — точнісінько як нам розповідали в дитинстві — з квітами і деревами... Мені хотілося б потрапити до саду... зрештою, там мене точно не примусили би прибирати...

ЖУЛЬЄН: Та годі вам! Немає там нічого! Чуєте? Нічого немає! Ми всі добре знаємо, що життя — це кінець.

МАРІ: Та невже? Тоді скажіть на милість, пане Всезнайко, чи входило у ваші плани опинитися тут?

Зважаючи на час, який знадобився вам, аби второпати, що й до чого, ви або забули про це, або добряче клеїли дурня!

Жульєна тимчасово вибито з колії. Заходить, бурмочучи собі щось під ніс, Президент.

ПРЕЗИДЕНТ: Гадаю, Доктор С. прийняв усіх, окрім мене?

МАГ: Любий мій Президенте, з Доктором ще ніхто не бачився, окрім новенького, — так було з кожним із нас. Рівність, пане Президенте, рівність: це слово означає, що до всіх ставляться однаково — тож не бійтеся, ніякої змови проти вас немає.

Президент знизує плечима й сідає.

ПРЕЗИДЕНТ: Я мусив залишити свій номер — їхні теревені просто неможливо стерпіти!

ЖУЛЬЄН: Чиї теревені?

ПРЕЗИДЕНТ: Мадам Президентової та моїх синів.

ЖУЛЬЄН (*вкрай здивовано*): Як?! Вони тут, із вами?!

МАГ (*роз'яснює Жульєнові*): Коли пожиліці повертаються до своїх палат, то можуть чути, про що розмовляють унизу, в лікарні, коло їхніх ліжок. Достатньо затулити вуха руками — і можна почути все!

МАРІ: Вам пощастило — поруч уся ваша родина!

ПРЕЗИДЕНТ: Сумніваюся! Краще б я не чув того, що змушений чути!

МАРІ: А про що вони розмовляють?

ПРЕЗИДЕНТ (*так, ніби це очевидно*): Про гроші! Про що ж ще? Хочуть усе продати!

МАРІ: Ви залишили їм майно?

ПРЕЗИДЕНТ (*ображено*): Звісна річ! За кого ви мене маєте?!

МАРІ (*сміється*): А я — не багатша за цвинтар!

МАГ (*також сміється*): І я!

МАРІ: Проїла все!

МАГ: А я все пропив! (*Заходиться сміхом.*) Мене аж сіпало, як бачив повний гаманець, — миттю все витрачав. (*Дивиться на Президента.*) Ніколи не мав схильності до багатства — у мене кігті не такі гострі.

ПРЕЗИДЕНТ (*із люттю*): І все ж ви були шахраєм! А шахраї зазвичай збагачуються!

МАГ (*усміхнено*): Ну, про це вам точно відомо краще, ніж мені.

ПРЕЗИДЕНТ (*ображено*): Даруйте?!

МАГ: Президенте Дельбек, я маю звичку читати газети. І не забув про гучний скандал — фальшиві рахунки Дельбека...

ПРЕЗИДЕНТ: Це маячня!

МАГ: Не забув і про дивні контракти Дельбека...

ПРЕЗИДЕНТ: Плітки! Це все політика! Я не дозволю якомусь циркачеві вчитувати мене!

МАГ: У моєму випадку фах «шахрай» вибито на вхідних дверях — це покликання, чесна і бездоганна професія. Хіба я можу казати людям правду? «Ні, пані, у картах я вашого майбуття не бачу. Проте, зважаючи на пику, з якою ви всюди тиняєтеся, та лють, що з нею звертаєтеся до будь-якої живої істоти, я майже впевнений — кохання вам ніколи не зустріти». Клієнти платять мені, але за що? За насолоду. За те, що, виходячи з мого салону, вони ще відчують наснагу жити, пле-

кати надії — принаймні цього й наступного вечорів. Я чесна людина, месє. І якщо час від часу передчуваю щось — скажімо, чую запах смерті свого клієнта, — то не кажу нічого, анічогісінько! Я — саме сумління. А ви, пане Президенте, вдаєте респектабельність, аби проводити свої оборудки та збагачуватися за рахунок інших.

ПРЕЗИДЕНТ: Краще повернуся до номера. Ліпше вже слухати, як два сина-вайла ділять мої потом нажиті статки.

Виходить.

ЖУЛЬЄН: А він президент чого?

МАГ: Він від народження президент. Ще в дитячому садку носив блейзер, темну краватку й окуляри, мав цнотливу зачіску з рівненьким проділом і всім нагадував: «Я — президент!» Бачите — спрацювало!

Заходять Доктор С. і двоє помічників.

Марі хапає Доктора за лікоть.

МАРІ (*благає*): Докторе С., будь ласка, скажіть, як у мене справи?

ДОКТОР С.: Скажу щойно знатиму, мадам Мартен. А поки що ваш стан... стабільний. (*Перетинає сцену і заходить до протилежного коридору.*) Вибачте.

МАРІ: Стабільний... (*Падає в крісло.*) Отже, я не рухаюсь — лежу, нашпигована рурками і... всілякими мигалками... підсмажуюся поволі, намагаючись не вилазити із халепи.

Маг легенько поплескує її по плечу.

МАГ: Кріпіться! Погляньте на мене: уже шість місяців, як я тут!

МАРІ (*щиро*): Чесно — я і шести місяців не протрималась би. Мене відімкнули б. (*Ніби вибачаючись перед Магом за сказане.*) Немає сенсу так довго чекати. Мені міркувати небезпечно. Руки мусять бути зайняті — тоді й мозок працює. Якщо ж немає чого робити, то мені лячно.

Жульєн підходить і сідає поруч.

ЖУЛЬЄН (*ніжно*): А чому?

МАРІ: Не знаю... Почуваюся винною. «Чи маю я право на отаке неробство?» Це запитання постійно крутиться в голові!

ЖУЛЬЄН: Отже, ви себе зовсім не любите.

МАРІ: А ви знайомі з кимось, хто любить себе?

Перш ніж дати відповідь, Жульєн і Маг уважно обмірковують її.

ЖУЛЬЄН: Ні.

МАГ: Ні.

ЖУЛЬЄН (*трохи помовчавши*): Я впевнений, що донькам ви дарували багато своєї любові.

МАРІ: Звісна річ — це ж так природно! Я й більше дала б, якби комусь моя любов була потрібна! (*Після паузи.*) Це теж моя характерна риса: до маленьких я добріша, ніж до дорослих. Рожеві грудочки з кумед-

ними ротиками та кругленькими оченятами, які так і зжирають вас закоханими поглядами, — о, для них у мене завжди знайдеться кілька слів! Я знаю, як потішити їх, куди поцілувати, як попестити... А коли переді мною доросла людина — я ціпенію. Вже нічого не знаю. Гадаю, скоро вони зрозуміють...

ЖУЛЬЄН: Що зрозуміють?

МАРІ: Що я недостатньо цікава.

Вона змахує хустиною сльозу. Маг і Жульєн з повагою спостерігають за її горем.

ЖУЛЬЄН (*лагідно*): І хто ж вам сказав, що ви нецікава?

МАРІ: Не знаю... Ніхто... Але й протилежного ніхто не казав — отаке... Саме цього мені дуже бракує — ввічливості. Не жалували мене компліментами...

Повертається Президент, тримаючи телефонний записник.

ПРЕЗИДЕНТ: Ні, ні, ні... Я повинен це зупинити! Вони хочуть продати — усе продати!

ЖУЛЬЄН: Ну то й що?

ПРЕЗИДЕНТ: Зараз не можна продавати! Не той момент. Ринок на найнижчій позначці. Біржа потерпає від кризи. Через них я втрачу гроші! Мушу потелефонувати до банку! (*Тисне на кнопку дзвоника на стійці рецепції.*) Я вимагаю, щоби Доктор С. поговорив зі мною! Чуєте? Вимагаю!

ЖУЛЬЄН (*до Марі*): Отаких вишуканих думок вам бракує?

Марі прискає зі сміху.

ПРЕЗИДЕНТ (*і далі тисне на кнопку*): Я не дозволю цим придуркуватим претензійним снобам розтринькати мій капітал тільки тому, що в них тече моя кров! До речі, чи можу я бути впевненим у тому, що вони і справді мої сини?

МАГ: Вони що, насправду такі дурні?

ПРЕЗИДЕНТ: Ще й які!

МАГ: Отже, вони — ваші сини!

ПРЕЗИДЕНТ (*ображено*): Що, даруйте?!

Задихаючись від люті і не в змозі знайтися з відповіддю, Президент продовжує тиснути на кнопку дзвінка. Виходить Доктор С. із двома помічниками. Вона перетинає кімнату, не звертаючи увагу на пожильців.

ПРЕЗИДЕНТ: О, Докторе С.! (*Вона проходить повз нього.*) А я вам щойно дзвонив!

ДОКТОР С. (*не обертаючись*): Мені не дзвонять, месє.

ПРЕЗИДЕНТ: Але я вимагаю...

ДОКТОР С. (*безапеляційно*): Ви нічого не можете вимагати! Я поспілкуюся з вами тоді, коли прийде ваш час!

Президент ошелешено замовкає. Доктор С. виходить. Пожильці тішаються, що Президента поставили на місце.

Маг тихо, по-змовницьки звертається до Жульєна.

МАГ: Поговоріть із Президентом. Він обґрунтує будь-що, знайшовши переконливі аргументи, — словом, повний кретин.

ЖУЛЬЄН: Гей, Президенте, ходіть до нас! (*Президент, прагнучи зберегти авторитет, змушений підісти до решти.*) Можливо, ви зможете нам допомогти. Ми намагаємося знайти відповідь на запитання: що відбувається після смерті?

Жульєн і Маг явно зловтішаються, кепкуючи із Президента.

ПРЕЗИДЕНТ: Вас що, не вчили в школі основам віри? Все з голови повилітало?

ЖУЛЬЄН: Атож, геть усе!

ПРЕЗИДЕНТ: Ви потрапите на небо — і там, нагорі, вас судитимуть за вашими вчинками. Це кожній дитині відомо. Принаймні моїм онукам точно!

ЖУЛЬЄН: І вам зовсім не страшно?

ПРЕЗИДЕНТ: Я до цього готовий!

ЖУЛЬЄН: У вас що, чисте сумління?

ПРЕЗИДЕНТ: Певна річ!

МАГ: Але ж оті ваші дрібні оборудки... Га, президенте Дельбек? Ви не боїтеся, що під час Суду...?

ПРЕЗИДЕНТ: А це ще треба довести, пане!

МАГ: Слухайте, де б не містився той ваш банк — у Швейцарії чи в Люксембургу, — я не думаю, що нагорі це матиме значення. Що скажете, га? Сорок років незаконних оборудок та підроблених рахунків?

ПРЕЗИДЕНТ: Пхе, дрібничка!

ЖУЛЬЄН (*іронічно*): Бачу, ви собі вже пробачили.

МАГ (також з іронією): Еге ж, пробачив.

ПРЕЗИДЕНТ (вказуючи на небо): Він мені точно пробачить.

МАГ: Неймовірно! Довгий час я вважав, що люди, звиклі до сповідей, виховують у собі сумління; натомість бачу, що для більшості сповідь — достоту блювання: звільняєш себе і дієш так само й далі.

Гучно дзеленчить дзвоник. Усі, крім Жульєна, схоплюються.

ЖУЛЬЄН: Що таке?

Доктор С. заходить, перетинає кімнату і помічає, що на невидимому табло миготить червона лампочка.

МАГ: Один із нас має піти.

ЖУЛЬЄН: Куди? Нагору чи вниз?

МАГ: Про це стає відомо лише останньої миті. У ліфті.

Доктор С. обертається до пожильців.

ДОКТОР С.: Залиште мене саму, будь ласка.

Усі полегшено зітхають. А дзвоник дзеленчить гучніше, нав'язливо і тривожно.

Останньої миті Доктор С. біля входу до коридору Ж затримує Марі.

ДОКТОР С.: Мадам Мартен, а ви можете залишитись.

Інші здивовано дивляться на Доктора С. Заходять убрані в біле помічники і мовчки повідомляють решті жильців, що не варто баритися.

Доктор С. підходить до Марі, яка, хоч і тремтить трохи, все ж усміхається.

МАРІ: Моя черга, так?

ДОКТОР С.: Авжеж.

МАРІ: Сподіваюсь, ця новина — добра?

ДОКТОР С.: Я не маю права вам це казати.

МАРІ (*тремтячи*): Відсутність новин — уже добра новина.

ДОКТОР С.: Дозвольте провести вас до ліфта.

Вона бере Марі під руку і допомагає зайти до кабіни.

МАРІ: Звісно, в мене хворе серце, тож допомога мені не завадить. (*Після паузи.*) Хіба не дивно, що в мене таке втомлене серце? Це ж єдиний орган, яким я ніколи не користувалася!

ДОКТОР С.: Тоді вам немає чого боятися.

МАРІ: У моєму випадку, певно, краще казати не «втомлене», а «заіржавіле».

ДОКТОР С.: З Богом, мадам Мартен.

МАРІ: З Богом, Докторе! Хай вам тут добре ведеться.

Дверцята ліфта зачиняються. Жильці визирають, аби побачити, що ж чекає на Марі.

За кілька секунд спалахує стрілка вгору. Ліфт піднімається... Дзвоник стихає.

Деякий час панує гнітюча тиша. На сцену по черзі виходять Маг, Президент і Жульєн — вони не відводять очей від ліфта.

Жульєн надто вражений, аби зронити хоч слово.

МАГ: Бідолашна жінка!

ПРЕЗИДЕНТ (*стурбовано, Магові*): Ви ж тут довше від усіх, скажіть: якщо день починається отак, то потім усіх відправляють нагору?

МАГ: Ні.

ПРЕЗИДЕНТ: І тим краще!

МАГ: Це все, що ви можете сказати?

ПРЕЗИДЕНТ (*замислено*): Можливо, коли день починається з пацієнта, що піднімається вгору, наступний спуститься вниз.

МАГ: Ви нагадали мені тітоньку Зое, яка щоранку смакувала некрологами у газеті. Щоразу, відшукавши знайоме ім'я, вона радісно вигукувала: «Диви! Ще один!» Так, начебто смерть когось із однолітків робила її більш живою.

ПРЕЗИДЕНТ (*вдає, ніби не розуміє*): Такі цікаві речі ви розповідаєте! Я думав те саме!

МАГ: Ви думаєте тільки про себе!

ПРЕЗИДЕНТ (*знизує плечима*): Певна річ. А про кого я маю думати?

МАГ (*показує Жульєнові на Президента*): Ось вам, дорогенький, людина, яка палко любить себе!

Жульєн, раптом відчувши тривогу, починає гарячково шукати вихід.

ЖУЛЬЄН: Мені тут не всидіти!..

Доктор С. підводить голову — на табло спалахує інша лампочка. Доктор обертається до своїх помічників.

ДОКТОР С.: Хтось новенький.

МАГ: О, новенький! Чудово!

ДОКТОР С. (до помічників): Зоставайтесь тут. Піду по досьє.

Вона виходить.

Жульєн, здивований таким поворотом, зупиняється і прикипає поглядом до ліфта.

Маг і Президент уможуються в кріслах, ніби в театрі. Вони чекають.

Знову чути жакливе гудіння вітру — достоту як перед появою Жульєна. Звук гучнішає. Коли терпіти вже несила, він починає поволі стихати. Дзеньк! Дверцята відчиняються.

У кабінці ліфта — мила юна білявка. Вона всміхається, зовсім не здивована. Її з'ява подібна до виходу Венери Боттічеллі з перламутрових хвиль.

Жульєн явно причарований.

Білявка легким кроком виходить із ліфта. Обдаровує пожителів і персонал усмішкою.

ЛОРА: Добридень!

Маг підводиться, зустрічаючи її.

МАГ: Доброго здоров'я! Не бійтеся.

ЛОРА (*вибухає сміхом*): Чого б це я мала боятися?

МАГ: Я вам усіх представлю. Жульєн...

Лора з цікавістю роздивляється Жульєна. А він навмисне відводить погляд, ніби хоче позбутися чар.

МАГ: Президент... (*Удає, ніби забув.*) Президент...

ПРЕЗИДЕНТ: Дельбек!

МАГ (*удає, що недочув*): Як ви сказали?

ПРЕЗИДЕНТ (*вигукує*): Дельбек!

МАГ: І я — маг Раджапур.

ЛОРА: Дуже рада тут бути!

Пожильці не приховують подиву.

ПРЕЗИДЕНТ: А куди ви, пані, потрапили — на вашу думку?

ЛОРА (*змикнувши*): Уже хоча б те, що я можу нормально ступати — без судом, без болю, без сторонньої допомоги — багато про що мені каже. До того ж, я нарешті позбавилася трубок, зондів і катетерів... (*Робить танцювальне па.*) О, як мені кортить танцювати!

МАГ (*решті пожильців*): Бідолашне дитя — боюся, вона думає, що померла.

Заходить Доктор С. — вона усміхається, побачивши Лору.

ДОКТОР С.: Мої вітання, Лоро!

ЛОРА: Привіт, Докторе С.

Усі пожилці приголомшені. Жульєн робить крок до Доктора С.

ЖУЛЬЄН: Ви... знайомі?!

ДОКТОР С.: Лора тут уже бувала.

ЛОРА: Майже двічі! Першого разу, коли знепритомніла, я залишила своє тіло й попливла якимось крученим коридором. Я була легка — така легка! І піднімалася вгору, по спіралі, ніби підхоплена вітром, — до світла, яке бачила дуже погано. Однак повернулася вниз я швидше, ніж устигла дістатися сліпучо-сяйного майданчика...

ДОКТОР С.: Авжеж, це просто була глибока непри- томність.

ЛОРА: А вдруге я провела тут цілих три дні! Цього ж разу...

ДОКТОР С.: Побачимо.

Жульєна аж розпирає від цікавості.

ЖУЛЬЄН: Ви тяжко хворієте?

ЛОРА (*дуже просто*): Здоров'я — далеко не найкраще, чим я можу похвалитися.

Перезираються. Жульєн знову відвертається.

ДОКТОР С.: Лоро, краще ходімо до вашої кімнати.

ЛОРА: О ні! Тільки не це!

ДОКТОР С.: Мушу сказати вам щось дуже конфіденційне.

ЛОРА: Мое здоров'я давно вже не є чимось конфіденційним. З дитинства я звикла, що про це говорять,

збирають консиліуми навколо мого ліжка чи крісла, друкують про мій стан статті — цим опікуються всі. Напевно, саме тому здоров'ям я цікавлюсь найменше і згадую про нього нечасто.

ДОКТОР С. (*наполягає*): Лоро, ходімо до вашої кімнати.

ЛОРА (*лагідно, але твердо*): Ні. Що такого нового ви мені скажете? Що моє серце майже не б'ється? Що воно ось-ось зупиниться, якщо не знайдеться орган для пересадки? Я все це знаю. Знаю, що залежу від волі випадку, що хтось конче має негайно померти, аби я поцупила в нього серце... Авжеж, я все це знаю.

ДОКТОР С. (*з усмішкою*): А ви не змінилися.

ЛОРА: Чому я маю бути серйозною, коли говорять про стан мого здоров'я? Це було би просто нестерпно! Хай буде як буде!

ДОКТОР С.: До зустрічі, моя люба Лоро.

ПРЕЗИДЕНТ (*підводиться*): Докторе, чи не могли б ви...

ДОКТОР С.: Ні.

Виходить разом із помічниками.

МАГ: Рівність, друже мій, рівність.

ПРЕЗИДЕНТ: Мене ще ніколи так не принижували!

ЛОРА (*обертається до Жульєна*): Що вам подобається в житті?

ЖУЛЬЄН (*заскочений зненацька*): Та... не знаю... А вам?

ЛОРА: Така відповідь розчаровує.

ЖУЛЬЄН (*знову зачинається у собі*): Що ж, я всіх розчаровую...

Він відходить у дальній куток. Лора обертається до Мага і Президента.

ЛОРА: А чим ви займалися до моєї появи?

МАГ: Як завжди... переповідали брудні плітки одне про одного, кусалися, тренуючи зуби...

ЛОРА: О, цікаво! Продовжимо?

МАГ: Ми ще недостатньо добре вас знаємо, аби пліткувати про вас.

ЛОРА: Знаєте, є в мене одна ідея...

МАГ: Кажіть!

ЛОРА: Певно, це вас збентежить...

МАГ: Кажіть уже!

ЛОРА: Ну, гаразд. Мені кортить, аби хтось із вас до мене позалицявся.

ПРЕЗИДЕНТ: Яка дурня!

ЛОРА: Що, не хочете? Це ж задля сміху... Бачте, через стан мого здоров'я хлопці зі мною завжди були нерішучі... А тут... все не по-справжньому... і ненадовго... хіба важко вдати?

ЖУЛЬЄН: Удати що?

ЛОРА: Я, скажімо, вдаю, що нормальна, — дивіться, я можу рухатись, крутитися, танцювати! А ви (*Магові*), ви (*Президентові*) чи ви (*Жульєнові*) могли б удати, ніби зі мною фліртуєте. О, благаю, скажіть, що згодні!

ПРЕЗИДЕНТ: Ні!

ЛОРА: Ну ж бо! Буде так смішно!

МАГ: Гаразд. Умовили. Я до вас трішечки позалицяюсь.

ЛОРА: Трішечки?

МАГ: Так, зовсім мало.

Лора сідає, задоволена.

Маг підходить до Жульєна і швиденько впівголоса каже йому.

МАГ: Краще зробіть це ви. Я переконаний, що ваше «трішечки» сподобалося б їй значно більше, аніж моє.

ЖУЛЬЄН: На мене не розраховуйте.

МАГ: На вас розраховує вона!

ЖУЛЬЄН: А я не хочу!

МАГ: Але чому?! Не вмієте?

ЖУЛЬЄН: Усі ці слова я знаю напам'ять, я тисячі разів вивергав їх із себе — і мене вже нудить від цього передчуття.

МАГ: Зробіть їй приємне, будь ласка.

ЖУЛЬЄН: Але навіщо?

МАГ: Отже, коли залицяєтесь до когось, аби втішити себе, слова знаходяться; а коли треба подарувати втіху комусь — вас ніби вітром здуває!

Жульєн німує, знову внутрішньо відгородившись від усіх.

Маг підходить до Лори й сідає поруч із нею.

МАГ: Скажіть, дитя моє, з чого мені починати — з зірок, місяця, квітів і тварин? Чи переходити безпосередньо до вас?

ЛОРА: Безпосередньо до мене.

МАГ: Гарзд.

Він прокашлюється, міркує, що б таке сказати, — але не знаходить слів. Збентежений іще раз прокашлюється.

ся. Маг вочевидь прагне виголосити ліричну промову — але не добирає слів. Тож він раз у раз перекладає ногу на ногу.

Президент глузливо спостерігає за Магом. Жульєн просто знизує плечима.

Маг утретє робить спробу, проте натхнення і цього разу залишає його.

ЛОРА (робить висновок): Мімікою її, треба сказати, ви передаєте майстерно!

МАГ (із подивом): Передаю... Що саме?

ЛОРА: Ніяковість.

Маг кидає на Президента і Жульєна погляд переможця.

Підбадьорений Лорою, він укотре намагається пробелькотіти якийсь комплімент, проте лише мовчить, відваливши щелепу. Лора ж йому тепло дякує.

ЛОРА: О, це чудово!

МАГ (ніяковіючи): Але я не прикидаюся...

ЛОРА (тоном справжньої цінительки): Що ви, це ж просто геніально!

МАГ (тихо наполягає): Я не прикидаюся...

ЛОРА: Та я від цього втрачаю голову! Знаєте, зі мною це вперше.

Маг ізнову переможно поглядає на двох інших чоловіків-пожилеців — вони ж лише знизують плечима.

ЛОРА: Ну ж бо, ще!

Маг досить незграбно знаходиться на жакливу банальність.

МАГ: Ви така гарна, мадемуазель.

ЛОРА: О, месьє, ви теж — такий гарний!

Президент і Жульєн заходяться сміхом, явно зловтішаються.

Маг розлючено обертається до них.

МАГ: Не маєте до чого себе прикласти, га? Знайдіть собі інше місце!

Лора намагається заспокоїти його і ніжно бере за руку.

ЛОРА: І це ви теж майстерно вдаєте.

МАГ: Що саме?

ЛОРА: Дурість. Коли людина закохана, конче чинить якісь дурниці.

Маг іще раз із виглядом переможця позирає на пожилців-чоловіків. Заходить Доктор С.

ДОКТОР С.: Лоро! Панове, залиште нас, будь ласка, удвох.

ЛОРА: І мови бути не може! Маг щойно попросив моєї руки! Еге ж, месьє Маже?

ДОКТОР С.: Лоро, справа дуже серйозна.

ЛОРА: Але в мене теж справа серйозна! *(Раптом стає дуже сумною.)* Принаймні мені дуже хотілося б...

ДОКТОР С.: Я маю поговорити з Жульєном.

Жульєн здригається від страху. Решта шанобливо віддаляються.

Лора швидко крокує до коридору Ж. Проходячи повз Жульєна, вона не втримується — і звертається до нього.

ЛОРА: Ви правильно зробили, що відмовилися. Там, на землі, я неодмінно у вас закохалася б.

І, не даючи йому часу на відповідь, Лора виходить услід за Магом.

ДОКТОР С.: Жульєне, вас щойно завезли до операційної. Лікарі знайшли численні внутрішні ушкодження.

ЖУЛЬЄН: Я видужаю?

ДОКТОР С.: Принаймні вони зроблять для цього все. *(Трохи помовчавши.)* Ви переживаєте дуже важливу мить.

ЖУЛЬЄН: Навіщо ви це мені кажете?

ДОКТОР С.: Бо не хочу від вас щось приховувати.

Збирається йти.

ЖУЛЬЄН: Як?! Це все?

ДОКТОР С.: Хіба мало?

Виходить, залишивши Жульєна самого, зануреного в болісний смуток.

У просвіті коридору з'являється Лора. Вона не відводить погляду від Жульєна, ніби читає його думки. Потім лагідно, без кокетства звертається до нього.

ЛОРА: Не бійтесь.

ЖУЛЬЄН (*агресивно*): Хотів би я на вас подивитись у такому становищі!

ЛОРА: Але я саме в такому становищі.

ЖУЛЬЄН (*раптом збагнувши*): Даруйте... (*Вимучено всміхається.*) Немає нічого банальнішого, ніж думати, буцімто ти унікальний.

ЛОРА: Якби вам довелось подорожувати у валізі, чим би ви хотіли, щоби її було напхано — цвяхами чи шовком?

ЖУЛЬЄН: Ясна річ, шовком.

ЛОРА: У такому разі не бійтесь. Оскільки ви однаково не можете знати, що буде далі, краще віддавати перевагу шовку. Спробуйте заспокоїтись.

ЖУЛЬЄН: Ви хоч трохи здогадуєтесь про те, що коїться там, угорі?

ЛОРА: Я маю надію...

ЖУЛЬЄН (*збентежено*): Як вам вдається бути такою оптимісткою?

ЛОРА: Бо інакше не можна. Я звикла всюди докладати зусилля — певно, тому, що у м'язах моїх сили немає. Я люблю життя безодмовним коханням — але люблю шалено! Смерть я люблю також.

ЖУЛЬЄН (*раптом усвідомивши, що вона його приваблює*): Ви, певно, подобаєтесь чоловікам.

ЛОРА: Ні, я їх лякаю. Хіба може серйозний хлопець закохатись у таку, як я? Усі ж знають, що жити мені

залишилось недовго. Усім відомо, що я не зможу ні виносити дитя, ні привести його на світ. На землі я — тільки привид жінки, примара. Я не можу запропонувати майбутнього. Вони там, унизу, живуть так, ніби безсмертні: не кохають, а інвестують.

ЖУЛЬЄН: Я вам не вірю.

ЛОРА: Одного разу до мене залицявся хлопець. Телефонував мені, навідувався, надсилав мені квіти, казав, буцімто я була найважливішою жінкою у його житті. І я майже повірила. А потім подруга розповіла мені дещо про нього: кількома роками раніше від хвороби померла його сестра-близнючка. Хлопець не міг у це повірити, хотів усе повернути. Розумієте? Через мене він звертався до іншої. А я була ніби прозора. *(Помовчавши трохи.)* І я перестала його приймати. *(Ще трохи помовчавши.)* А найгірше те, що він дуже страждав.

ЖУЛЬЄН: А тепер?

ЛОРА: Він одружений зі здоровою жінкою, вони чекають на дитину — він аж сяє від щастя! Кохання до мене було лише частиною жалоби. *(Помовчавши.)* Ненавиджу співчуття! Не хочу, аби мені співчували! Почуваюся брудною! *(Ще трохи помовчавши.)* На вашу думку, я страшенно гордячка?

Вибухає дзвоник. Миготять лампочки. Жульєн і Лора аж підстрибують від несподіванки. Вбігають Доктор С. і помічники. Доктор С. зважає ситуацію і обертається до Жульєна.

ДОКТОР С.: Жульєне, ваша черга.

Жульєн настрахано закликає. У його жилах холоне кров. Його охоплює майже тваринний страх.

ЖУЛЬЄН: Моя?

ДОКТОР С.: Так, ваша. Ходімо до ліфта.

Однак Жульєн — ані руш.

Двоє помічників підходять до нього й ведуть до ліфта. Доктор С. кладе руку йому на плече, намагаючись заспокоїти. Проте Жульєнові важко стерпіти пронизливий дзвоник і незрозуміле очікування. Він тремтить.

ЖУЛЬЄН (*сам до себе*): Помру... Певна річ, я помру...

Раптом він виривається з обіймів Доктора С. і обертається до Лори, ніби прагнучи знайти якийсь вихід.

ЖУЛЬЄН: Мені страшно...

ЛОРА: Не варто боятись. Я, наприклад, ніколи не боюся.

ЖУЛЬЄН: А я боюся! Лоро! Скажіть мені щось!

ЛОРА: Що я вам маю сказати?

ЖУЛЬЄН (*мов у пропасниці*): Про себе. Ну ж бо, хутчіш, кажіть! Покваптесь — у мене немає зайвого часу! Де ви мешкаєте?

ЛОРА (*відповідає так само квапливо*): У великому будинку на березі моря, з вікнами завширшки з обрій!

ЖУЛЬЄН: А пляж там є?

ЛОРА: О так! Довгий, білий, із синіми хвилями. Обожаю, коли мене возять алеєю понад пляжем!

ЖУЛЬЄН: А що ще? Що вам подобається робити?

ЛОРА: Мріяти. Слухати музику. А вслухаючись у музику, я вслухаюсь у довколишню тишу.

ЖУЛЬЄН: А що ще?

ЛОРА: Ще? Читати — пожадливо читати, намагаючись прожити усі ті життя, яких мені не дано прожити.

ЖУЛЬЄН: А ще?

ЛОРА: Здається... я хотіла б закохатись.

ЖУЛЬЄН (сумно): І я теж... *(Раптом, зиркнувши на Лору, він щиро випалює.)* Ви така чарівна!

ЛОРА *(занепокоєно)*: Навіщо ви це мені кажете?

Знову лунає дзвоник, проте ліфт досі не прибув. Жульєн використовує останні миті.

ЖУЛЬЄН: Бо відколи я вас побачив, я думаю саме про це, проте досі не завдавав собі клопоту це вам сказати. *(Із запалом.)* Коли ви постали у цьому клятому ліфті, я побачив дивовижну, прекрасну, величну панну, подібну до екзотичної перлини. І подумав: я, звісно, не красень, проте хіба це має значення — її вроди стане на двох!

ЛОРА: Замовкніть.

ЖУЛЬЄН: А потім Доктор С. назвала вас Лорою — два простенькі склади, як у слові *bonjour*: «Бонжур, Лоро!» Дві ноти цього слова складають вуста, немовби для поцілунку. І я подумав: звісно, я лише якийсь Жульєн, проте хіба це має значення — музики її імені стане на двох!

ЛОРА: Замовкніть.

ЖУЛЬЄН *(набагато впевненіше, хоч і не помічає цього)*: А потім я спостерігав за тим, як ви сперечалися з

Доктором С., — достоту постать на носі корабля, що, усміхаючись, зустрічає шквали, піну і бурю! І я подумав собі: я, звісно, не сміливець, проте хіба це має значення — її мужності стане на двох!

ЛОРА: Замовкніть.

ЖУЛЬЄН: І щойно я побачив цю силу — як одразу відчув і слабкість. Вона виникає із надміру сили, що може миттю вщухнути. Тож я сказав собі, що ви, певно, потребуєте чиеїсь підтримки, міцної руки. (*Із усмішкою.*) В іншому житті — житті, від якого я, напевно, ні за що не відмовився б, я подав би вам обидві руки.

Усього цього я вам не встиг сказати... Навіть зараз є речі, яких я вам не кажу: що хотів би опинитися разом із вами у великому будинку на березі моря, слухати музику разом з вами і примусити вас менше читати — аби ви вдихали життя повніше!

ЛОРА: Замовкніть.

ЖУЛЬЄН: Адже, побачивши вас, я раптом відчув, як мене лихоманить, як трясе мене, мов у пропасниці, — і ця пристрасна лихоманка ніби повернула мені життя: я став дихати на повні груди, їсти з апетитом, відчув у собі запал, достатньо сил, аби перевернути Землю, повернути вам ваші ноги, стиснути вас в обіймах, примусити годинники голосно вибивати час, відкинути геть смерть... (*Помовчавши.*) Дивно, але страх справді майже минув...

Дзвоник стихає. Раптова глибока тиша.

Жульєн і Лора вклякають — збентежені й невдоволені.

Доктор С. повагом обертається до Жульєна.

ДОКТОР С.: Фальшива тривога... Ваш час іще не прийшов. Таке трапляється іноді. Хоч і вкрай рідко. Певно, під час операції щось сталося.

Жульєн і Лора ще більше стривожені.

ДОКТОР С.: Я вас краще залишу.

Жульєн і Лора стоять не рухаючись — мовби приштилені до сцени долею.

ДОКТОР С. (*розвертається, збираючись вийти*): Мені дуже шкода, що так сталося.

Задоволена сказаним, вона виходить. Жульєн і Лора дивляться одне на одного, скам'янілі.

ЖУЛЬЄН (*луною повторюючи за нею*): Шкода...

Він нервово гмикає. Його аж сіпає від сміху. Лора перелякано дивиться на Жульєна — здається, ніби він збожеволів.

ЛОРА: Жульєне!

ЖУЛЬЄН (*істерично*): Шкода! Шкода! Чули? От уже! «Сталося так!»

Він із люттю кидається на крісла і перекидає їх. Йому конче необхідно вихлюпнути свій шал назовні. Він трощить усе довкола себе.

Потім падає на підлогу, і плечі його здригаються від нервового плачу.

ЖУЛЬЄН: Надто пізно. Я ж казав — надто пізно...

ЛОРА (*лагідно*): Що — пізно?

ЖУЛЬЄН: Надто пізно сказав, що кохаю тебе!

ЛОРА (*запанікувавши*): Ти цього не казав!

ЖУЛЬЄН: Ні! Ні!

ЛОРА: Ти казав лише про конкретні речі, про деталі — що хочеш жити у великому будинку на березі моря, слухати музику...

ЖУЛЬЄН: Ні, я казав інше! Мої вуста сотні разів промовляли ці слова — лише ці слова, мовби добре відому сексуальну вправу, проте я вимовив їх уперше: о, як від них пече!

ЛОРА (*вся тремтить, ледве даючи раду почуттям*): Ти цього не сказав!

ЖУЛЬЄН: Сказав. Зараз кажу.

Уважно дивиться на неї. Підводиться, підходить до Лори, ніжно її обіймає. Вона здригається, відчувши його поцілунок. Перериває його і запитує.

ЛОРА: Ти ж мені не співчуваєш?

ЖУЛЬЄН: Аніскілечки!

Вони цілуються. Вона забувається в його обіймах.

ЛОРА (*зі сльозами на очах*): Це несправедливо. Досі я не знала страху, а зараз боюся.

ЖУЛЬЄН: Чого ти боїшся?

ЛОРА: Втратити тебе...

Повертається Маг — і бачить їхні пестоці.

МАГ: О, даруйте...

ЖУЛЬЄН (*радісно*): Ба, як воно: відколи все гаразд, усі хочуть перепросити!

МАГ (*Лорі*): Я розчарований! Адже я так гарно за вами упадав!

Усі троє сміються. З'являється Доктор С.

ДОКТОР С.: Я хотіла б поговорити із Жульєном.

ЛОРА (*стривожено*): Не забирайте його від мене!

Доктор С. лагідно всміхається Лорі.

ЛОРА (*наполягає*): Він залишиться тут! І я — теж! Ніхто вже не хоче одужувати.

Маг турботливо бере її за руку.

МАГ: Що ж, доведеться повернутись до звичного фаху: заспокоювати. Саме цю роль я граю в історіях про кохання. (*Іронічно.*) Певно, цьому сприяє моя незабутня зовнішність!

Маг і Лора виходять.

Доктор С. підходить до Жульєна.

ДОКТОР С.: Я знаю, що сталося. Ви на мить мало не вийшли з коми.

ЖУЛЬЄН (*усміхається*): Справді? Що ж, це добре. Туман розвіявся. (*Раптом, наче згадавши.*) А що Лора?

ДОКТОР С.: Нічого не можу сказати.

ЖУЛЬЄН: А про що говорять там, унизу?

ДОКТОР С.: Їй треба пересадити серце. Це єдине можливе рішення.

ЖУЛЬЄН: Шанси є?

ДОКТОР С.: «Шанси» — занадто сильне слово. Аби вона вижила, хтось має померти. Хтось, кого привезуть до лікарні Сен-Луї. Причому протягом кількох найближчих годин.

ЖУЛЬЄН: А ви не знаєте, хто б це міг бути?

ДОКТОР С.: Я ніколи не знаю, хто помре зараз, а хто — завтра.

ЖУЛЬЄН: Але ж вас ставлять до відома?

ДОКТОР С. (*хитро усміхаючись*): Хто?

ЖУЛЬЄН: Бог, чорт або доля — звідки мені знати? Певно, є Книга, в якій усе занотовано. (*Майже кричить.*) Що там, у тих ваших теках?!

ДОКТОР С. (*притискаючи теки до себе*): Там інформація.

ЖУЛЬЄН: То зробіть щось!

ДОКТОР С.: Інформації там небагато. Ваш характер. Ваше здоров'я. Ваша історія. Але — не ваш вибір. (*І раптом починає пояснювати.*) Ви потрапляєте у світ навантажені знанням, нав'ючені спадковістю, родичами, оточенням, прив'язані до місцини, країни, мови, епохи. Усе вас різнить, відділяє від інших, проте є єдине, що робить усіх вас однаковими: ви — вільні. Вільні, ви розумієте? Ви можете нівечити свої тіла, різати собі вени, мучити себе нещасливим коханням, скніти

в думках про минуле, здійснювати подвиги, приймати хибні рішення, псувати собі життя і квапитися до смерті. Повірте: немає Книги Долі — лише кілька нотаток в анкеті. Скупа інформація. Єдине, чого не можна обчислити, — ваша свобода.

ЖУЛЬЄН: Господи, що за дурниці! Хіба бідолашна Лора може зробити вибір?! Вона ж народилась у тілі, яке не працює!

ДОКТОР С.: І все ж вона мала вибір: не терпіти цього, вдавати хвору, пірнути в депресію і, врешті-решт, наблизити смерть. Проте вона обрала любов до життя — вона легка, життєрадісна, любить усе довкола. Від народження занурена в тінь, вона обрала яскраве світло. Кожен, кому пощастило познайомитися з Лорою, згадує про неї, мов про яскравий спалах.

ЖУЛЬЄН: Я кохаю її.

Доктор С. прямує до коридору Ж, аж раптом обертається до Жульєна.

ДОКТОР С. *(лагідно)*: Я це зрозуміла.

ЖУЛЬЄН: Хіба це не дурість, скажіть?

ДОКТОР С.: Кохати? Дурість? У жодному разі! *(Помовчавши трохи.)* Навпаки — ви маєте зазирнути в себе і чесно сказати: чи справді ви кохаєте Лору... чи закохалися тільки тому, що це було неможливо...

Жульєн мовчить, приголомшений цим зауваженням.

ДОКТОР С.: Я піду до неї. Дайте мені кілька хвилин.

Вона виходить у коридор В.

Президент зіштовхується з нею і дивиться, як вона зникає у коридорі.

ПРЕЗИДЕНТ: Ну, як завжди!.. Доктор С. іде саме тоді, коли з'являюсь я!

Він падає у крісло перед Жульєном. Здається дуже збентеженим.

ПРЕЗИДЕНТ: Цікаво, чи не припустився я грубої помилки...

ЖУЛЬЄН (*поринувши в думки*): Чи не помилився і я...

ПРЕЗИДЕНТ: Люди начебто ввічливо теревенять, здають тобі добрі карти — аж раптом усе йде шкереберть!

ЖУЛЬЄН: Саме так.

ПРЕЗИДЕНТ: Я звернув не туди.

ЖУЛЬЄН (*зненацька реагує на його слова*): Хіба? І ви теж? (*Майже глузливо.*) Ти диви — цей готель охопила справжнісінька пошесть сумнівів!

ПРЕЗИДЕНТ: Хлопче, лише дурні не змінюють думок. І повірте мені: дурнів я знав чимало.

ЖУЛЬЄН: Навіть не сумніваюся.

ПРЕЗИДЕНТ (*не зважає і веде далі*): Не варто було мені зізнаватися, що я був членом клубу «Пантери». Якщо Доктор С. зажадає туди увійти, мої колеги не приймуть якогось другорядного лікаря з передмістя. Відколи я обмовився про «Пантер», вона зиркає на мене кривим оком. Доведеться за це платити...

ЖУЛЬЄН: Пане Президенте, зосередьтесь, будь ласка: ви справді гадаєте, що тут комусь є діло до клубу «Пантери»?

ПРЕЗИДЕНТ (*не вагаючись*): Аякже! Будь-хто хотів би стати його членом! Усі, з ким я знайомий, рано чи пізно силкуються будь-що увійти до клубу «Пантери»!

ЖУЛЬЄН (*підводиться*): Пане Президенте, я, скажімо, ніколи не прагнув стати членом клубу «Пантери».

ПРЕЗИДЕНТ (*вражено*): Справді?

ЖУЛЬЄН: Еге ж. Ніколи. І в майбутньому в мене такого бажання не виникне.

ПРЕЗИДЕНТ (*раптом збагнувши*): А, зрозумів! Ви віддасте перевагу клубу «Отарі»!

ЖУЛЬЄН: Ні.

ПРЕЗИДЕНТ: А я вам кажу, що Доктор С. затялася саме тоді, коли я сказав, що є членом клубу «Пантери»!

ЖУЛЬЄН: Пане Президенте, ви хоч розумієте, чим Доктор С. займається з ранку до ночі? Вона супроводжує людей до життя або смерті. Скеровує долі...

ПРЕЗИДЕНТ (*вибухає сміхом*): Невже? Ви що, повірили в дурнувату теорію Раджапура щодо місця, де ми опинилися?

ЖУЛЬЄН: Ну... певною мірою так.

ПРЕЗИДЕНТ (*не в змозі стриматися від сміху*): Місце між землею і небом, де ми змушені чекати, поки не вирішиться доля? Жити чи вмерти? Піднятися ліфтом чи спуститися? Готель між двох світів!

ЖУЛЬЄН: Авжеж. Саме так.

ПРЕЗИДЕНТ (*усміхається*): Свята простота!

ЖУЛЬЄН: Проте коли я прибув, мені здалося, що ви піддакували цій...

ПРЕЗИДЕНТ: Я удавав! Вірять у це лише блазень у тюрбані. І ще кілька пожилеців. Доктор С. дозволяє їм у це вірити — тільки б не заважали її роботі. Я й сам удавав, ніби вірю. Перечити їм не варто.

ЖУЛЬЄН: То де ж ми, на вашу думку?

ПРЕЗИДЕНТ: У психіатричній лікарні.

ЖУЛЬЄН: Що?!

ПРЕЗИДЕНТ: Це ж очевидно! Тут же самі божевільні!

Жульєн здивовано розводить руками.

ЖУЛЬЄН: А ви тут що робите?

ПРЕЗИДЕНТ: Я тут помилково. Коли я впав, швидка помилилась лікарнею. Я вже два дні торочу про це Докторові С.

ЖУЛЬЄН: А як ви поясните те, що я вже не відчуваю вивиху? Як пояснити їй те, що Лора може рухатись і танцювати, що їй уже не потрібне крісло?

ПРЕЗИДЕНТ: Самонавіювання.

ЖУЛЬЄН: А те, що в кімнаті ви можете чути розмови дружини й синів?

ПРЕЗИДЕНТ: Оце і справді дивно... Проте й цьому можна знайти пояснення.

ЖУЛЬЄН: Пояснення — це саме те, що ви заперечуєте.

ПРЕЗИДЕНТ: Та годі вам, хлопче, будьмо серйозні. Таке місце просто не може існувати. Про нього ніде не згадується. Якби ви отримали релігійну освіту, то знали б це так само добре, як знаю я: ми повинні постати прями́сінько перед Богом.

ЖУЛЬЄН: Хтозна, можливо, ваш Бог — лише наступний етап...

ПРЕЗИДЕНТ: Нісенітниці. Цього у священних текстах немає.

ЖУЛЬЄН: Погляньте навколо — цей ліфт, ця стійка, ці стіни...

ПРЕЗИДЕНТ: Усього цього не існує! Я — формаліст. Не існує — і крапка!

ЖУЛЬЄН: Що, і мене теж немає?

ПРЕЗИДЕНТ (*дуже фальшиво*): Звісна річ! Я ж формаліст!

ЖУЛЬЄН: Як ви можете заперечувати те, що вас оточує?! Я — тут, ви теж — тут, ми всі тут! Як можна сперечатися з дійсністю? Як можна проходити повз речі й людей — і не бачити їх?!

ПРЕЗИДЕНТ: Хлопче, все дуже просто: справа у вихованні. Це називається «мати переконання».

ЖУЛЬЄН: Пане Президенте, але ж ви усвідомлюєте, що пояснити можете не все?!

ПРЕЗИДЕНТ: Звісна річ. Однак, хлопче, якщо ми не в змозі щось пояснити, то що маємо робити? Хіба не звертаємось ми до наших переконань?

ЖУЛЬЄН: Отже, у переконання ви вірите більше, ніж у те, що бачать очі.

ПРЕЗИДЕНТ: Ясна річ. Хлопче, життєвий шлях — темний, брудний і плутаний, і саме тут нам у пригоді стають переконання. Вони мов ціпок і ліхтар — без них шляху не подолаєш! Іншої користі від них немає. А ви забагато міркуєте.

ЖУЛЬЄН (*знесилено*): А ви бубоните, мов барабан! Звучить, бо порожній!

ПРЕЗИДЕНТ (*вражено*): Даруйте?!

ЖУЛЬЄН (*наслідує Мага*): Кажу — порожній!

ПРЕЗИДЕНТ (*знизує плечима*): Пхе... Бозна-що! Не дивно, що ви віддаєте перевагу клубові «Отарі»!

Заходить Маг, тримаючи за руку Лору. Щасливі, вони сміються.

ЛОРА (*Магові*): Шкода, що минулого разу вас не було.

МАГ: Сподіваюся, ви ще довго будете серед нас.

ЛОРА (*дивиться на Жульєна*): Я теж на це сподіваюся.

Жульєн підводиться. Вони з Лорою поволі зближуються, не відводячи поглядів одне від одного.

Розлючений Президент виходить. Чути, як він ляскає дверима своєї кімнати.

ЖУЛЬЄН: Тепер це значно складніше.

ЛОРА: Так, я знаю.

ЖУЛЬЄН: На жаль, у мене немає слів...

ЛОРА: Авжеж...

Жульєн, відчувши, що за ним спостерігають, обертається до Мага.

ЖУЛЬЄН: Ми вам не заважаємо?

МАГ: О, що ви, ні! Хвилиночку! (*Розгортає газету.*)
Почитаю новини.

ЛОРА: Залиш його. Він дуже милий!

Знову презираються.

ЖУЛЬЄН: Милій, але без майбутнього.

ЛОРА: Майбутнє не має жодного значення.

ЖУЛЬЄН (*із ніжністю*): Ти маєш рацію.

Вони дивляться одне на одного, торкаються одне одного руками.

ЛОРА: Ось бачиш — і слова не потрібні.

Зненацька з'являється Президент — як завжди лютий. Він кидається до Мага і вириває в нього газету з рук.

ПРЕЗИДЕНТ: Ану дайте глянути шпальту з біржовими курсами!

Вириває сторінку, а решту жбурляє на підлогу.

МАГ (*іронічно*): Та будь ласка.

ПРЕЗИДЕНТ (*шукає щось серед колонок із курсами акцій*): Цей телепень — мій старший син — стверджує, буцімто курс акцій компанії «Робіна» впав! (*Знаходить потрібний рядок і скрикує.*) Але ж це не сьогоднішня газета!

МАГ: Ясна річ! Більше того — вона навіть не позавчорашня. Я приніс її з собою, коли прибув сюди — шість місяців тому. І читаю її щодня.

ПРЕЗИДЕНТ: Ідіот!

МАГ: Даремно ви так... ви ж нічого не знаєте... а я знаю її напам'ять і можу вас запевнити: 12 квітня вий-

шов найкращий із читаних мною номерів «Незалежного республіканця».

ПРЕЗИДЕНТ: Навіщо щодня перечитувати ту саму газету?!

МАГ: Звісно, первісне відчуття подиву притуплюється, проте мені щораз цікавіше читати про бідолашну жіночку ста вісімдесяти кілограмів, яка через зайву вагу втратила роботу і мусить виховувати шістьох дітей. Щодня я запитую себе: чим вона їх годуватиме? А наш любий прем'єр? Його партія щойно програла на виборах. Щодня я ламаю собі голову над запитанням: як йому керувати країною далі?

ПРЕЗИДЕНТ: О, та це вже давня історія! Чекайте, зараз я вам розповім. Отже...

МАГ: Ні, будь ласка, тільки не це! Якщо ви зараз дасте мені відповідь, хіба зможу я завтра поставити собі те саме запитання?

ПРЕЗИДЕНТ: Але ж ви хочете дізнатися новини...

МАГ: Новини? Якби мені потрібні були новини, я не читав би газет. Мені до вподоби напруга, невідомість, життєві пригоди. Обожаю розмірковувати над тим, що буде завтра, уявляти, як просто зараз щось відбувається. Якби я хотів дізнатися факти — гортав би підручник з історії.

ПРЕЗИДЕНТ: А ви і справді не сповна розуму!

МАГ: Ну, якщо ви втілюєте розум, то мені краще бути божевільним...

ПРЕЗИДЕНТ (*обурено*): Даруйте, що?!

МАГ: Прикро про це казати, але свіжих реплік вам таки дуже бракує. Я з вас кепкую — а ви все «даруйте» і «даруйте»!

ПРЕЗИДЕНТ: Даруйте?

МАГ: Ваш опір такий плаский, що коли-небудь мені справді набридне з вас кепкувати.

ПРЕЗИДЕНТ: Даруйте? *(Оговтується.)* На мій погляд, через якесь дурне слово не варто втрачати друга.

МАГ: Слова іноді відданіші за друзів...

Чути дзвоник, який сповіщає про те, що хтось має піти.

Доктор С. і двоє помічників заходять швидким кроком і прямують до світлової панелі. Усі стривожено спостерігають за ними. Жюльєн притискає до себе Лору.

ДОКТОР С.: Пане Президенте, ваш час.

ПРЕЗИДЕНТ *(радісно)*: Нарешті! виправлення цієї прикрої помилки тривало аж надто довго!

ДОКТОР С.: Пане Президенте, зрозумійте мене правильно: я не маю ні права, ні можливості повестися з вами інакше, ніж із рештою, та й квапити події мені не вигідно.

ПРЕЗИДЕНТ *(раптом м'якшає)*: Та годі, досить вже вам! Усе ж з'ясувалося. Годі про це говорити. Я поквапився — ось і все! Тепер мушу потрапити додому й розставити все по місцях.

ДОКТОР С.: Сподіваюся, пане Президенте, що перебування у нас було для вас дуже корисним.

ПРЕЗИДЕНТ *(несподівано)*: Саме так. Гадаю, я внесу зміни до заповіту.

ДОКТОР С. *(ледве слухаючи його слова)*: Це добре.

ПРЕЗИДЕНТ: Мінімум залишу пані Президентовій, синів позбавлю спадку і засную фундацію.

ДОКТОР С. *(не слухаючи)*: Дуже добре.

ПРЕЗИДЕНТ: Фундацію мого імені — Фундацію Дельбека. Вона матиме на меті збереження пам'яті по мені.

ДОКТОР С.: Пане Президенте, не хочете увійти до ліфта?

ПРЕЗИДЕНТ *(підходить до неї і шепоче)*: Знаєте, якщо хочете — я можу підтримати вашу кандидатуру до клубу «Пантери».

ДОКТОР С.: Що, даруйте?

ПРЕЗИДЕНТ *(задоволено)*: Ні в чому не можуть мені відмовити — навіть ліфти за мною надсилають!

Доктор С. робить знак своїм асистентам допомогти Президентові — а він стоїть собі, взявшись у боки, і підморгує Докторові С.

ПРЕЗИДЕНТ: То як? Домовились? Я вас пораджу?

МАГ: Доктор надає перевагу клубові «Отарі».

ПРЕЗИДЕНТ *(мало не задихається від люті)*: О! Так я і знав! Так і знав! «Отарі!»! Та це ж лігво терористів!

Дверцята ліфта починають поволі зачинятися. Президент раптом гвалтується.

ПРЕЗИДЕНТ: Куди ви мене везете?! Не маєте права! Я все про вас розповім! Дозвольте вийти! Допоможіть!

Дверцята зачиняються. Криків Президента не чути. Усі пильно стежать за стрілками над ліфтом, щоби дізнатися — куди потрапить Президент.

За кілька секунд стрілка вказує на Землю. Дзвоник стихає. Чути, як кабіна ліфта спускається.

ЖУЛЬЄН (*обурено*): Як?!

МАГ: Очам не вірю — він повертається! (*Докторові С.*) Скажіть мені, що це неправда! Невже він має право на другий шанс?!

ДОКТОР С.: Він прийшов до тьми. Здоров'я у Президента міцне.

МАГ: Оце точно! Без егоїзму міцного здоров'я не буває.

ДОКТОР С.: Його ж усього лише велосипед збив.

МАГ: Дайте мені адресу того велосипедиста — я куплю йому танк!

ЖУЛЬЄН: То ви дозволили померти Марі, а натомість оживили Президента?!

ДОКТОР С.: Я? Зі мною це ніяк не пов'язано. Смерть — це ні покарання, ні винагорода. Кожен із вас бачить у смерті щось особисте. Це смішно. Її нікому не уникнути. Говорячи вашою мовою, я сказав би, що ніколи ще не бачив того, хто заслуговував би на смерть.

ЖУЛЬЄН: Та невже? А вбивць ви тут хіба не приймаєте?

ДОКТОР С.: Вони переважно вмирають миттєво. А щодо Президента — його час іще не прийшов.

МАГ (*зненацька розлютившись*): А як щодо моєї дочечки? У двадцять років — час прийшов, га?!

Жульєн і Лора з подивом обертаються до Мага.

ДОКТОР С. (*підходячи до нього, лагідно*): Вам добре відомо, що́ я про це думаю, — ми вже про це не раз го-

ворили. Десять років, двадцять чи сто — ми однаково втрачаємо життя.

МАГ (*миттю заспокоюється*): Вибачте.

ДОКТОР С.: Життя — це подарунок, зроблений усім. Смерть — також для всіх. Президент — такий, як і всі.

МАГ: Хотів би я поважати всіх. Однак мені складно поважати тих, хто не поважає нікого.

Доктор С. виходить.

ЖУЛЬЄН: Донечка? То у вас була донька?

МАГ (*схоплюється*): У кого? В мене? Ні-ні-ні!

Жульєн розуміє, що наполягати не варто. Лора чемно всміхається.

Усі троє сідають.

МАГ: То як, серденько, коли вони виведуть вас із цього стану?

ЛОРА: Це вже не від них залежить. Вони чекають на серце, яке можна буде мені пересадити.

ЖУЛЬЄН: Ти переживаєш?

ЛОРА: Ні, зовсім ні...

МАГ: Ви дуже сильна, треба сказати.

ЛОРА: Оскільки здоров'я в моєму тілі немає, то хай пошукають його деінде.

Жульєн бере її за руку і цілує. Вона палко обіймає його.

ЛОРА (*лагідно*): Я нічим на це не заслужила. Через те, що багато страждала і мала постійно лежати або си-

діти, я мусила приборкати своє бажання. Оскільки гуляти я не можу, то навіть маленька квітка тішить мене не менше, ніж прогулянка трояндовим садом. Проміничик сонця, що пробивається крізь віконниці, обпікає мене, мов на пляжі, — дозволяю йому ковзати мною, гріти шию, сідати на плече, на груди, спекою нагрівати сукню, а коли він зістрибує з мене і примощується на плінтусі, я здригаюсь від холоду. Шум дощу та грози на даху викликає в моїй уяві ціле розбурхане море — я бачу бурю, човен, якого шарпають хвилі, та ранкове зітхання сірого узбережжя, коли все стихає. Годинами я можу розмотувати клубок — навряд чи є коти, які тішаються з цього так, як і я. *(Жульєн цілує її знову.)* Зрештою, щастя — ось воно, у долоньці! Достатньо завмерти, забути про все, що було з тобою вчора і що буде завтра... І якщо пощастить зменшитися, зіщулитись у теперішньому крісла, примощеного біля вікна, можна доста посмакувати цілим Усесвітом! Найбільше щастя складається із дрібниць. *(Дивиться на Жульєна.)* Ти навіть не уявляєш, наскільки цієї миті я близька до тебе, наповнена тобою, приклеєна до кожного сантиметру твого тіла, приліплена до твого подиху. Я зливаюся з твоїми м'язами, відчуваю твою міць, всотую все, що є в тобі.

ЖУЛЬЄН: Ми що, кохаємося?

ЛОРА: Атож...

Вони пильно дивляться одне на одного. Маг, раптом відчувши себе незручно, ховається за газетою.

ЖУЛЬЄН *(сп'яніло)*: Де взятися такій глибині в одній миті? Хіба час може бути таким бездонним?

ЛОРА (*так само*): О, в миті може ховатися вічність...

Вона раптом здригається і заходить ся плачем. Жульєн кидається до неї і обіймає. Маг піднімає голову від газети.

ЖУЛЬЄН: Що сталося?

ЛОРА: Не знаю... зненацька це стало сильнішим за мене... я відчула себе такою виснаженою...

ЖУЛЬЄН: Ходімо полегимо у моїй кімнаті.

Підводяться. Жульєн підтримує Лору, допомагаючи вийти, — вона здається змученою.

ЛОРА: Жульєне, нас розлучать, це буде жахливо, нас розлучать!

ЖУЛЬЄН (*заспокоюючи її*): Та годі тобі, слід вірити...

ЛОРА: Жульєне, ніщо не триває довго — мені це добре відомо. Нас розлучать...

ЖУЛЬЄН: Ходімо.

Він бере її за руку, і вони виходять. Маг дивиться їм услід. Служники, які щойно увійшли, також спостерігають за ними.

Маг обертається до служників у білому.

МАГ: Гей, янголи, вам також трапляється любити?

Замість відповіді вони з ніжністю дивляться одне на одного.

МАГ: Що ж, дорогенькі, — бачу, ви тут часу не гаєте! *(Підходить до них.)* Однак... як щодо сексу? Як ви це робите?

Янголи здивовано презираються, ніби погано зрозумівши запитання.

МАГ *(задоволено)*: Ну хоч якась справедливість! *(Відповідає на їхнє німе запитання.)* Хто, я? Не сказав би, що я був видатним коханцем. Чому? *(Дивиться на себе у дзеркало.)* Ніколи не вважав, що це може викликати справжні почуття. *(Янголи дуже здивовані.)* Хіба? Таке враження, що я все життя помиляюся поверхом! *(Кривляється.)* Якщо хочете, можемо якось увечері повернутися до цієї розмови...

Заходить Доктор С.

ДОКТОР С.: Мені треба з вами поговорити.

МАГ: О, у вас про мене новини?

ДОКТОР С.: Так.

Сідає біля нього. Вона ніби трохи збентежена. Маг лагідно усміхається їй.

ДОКТОР С.: Те, що я зараз зроблю, виходить за рамки моїх повноважень. Згідно з правилами, я не повинна вас повідомляти. Проте ви тут уже шість місяців і... я до вас прив'язалася.

МАГ: Нічого собі... пахне смаленим...

ДОКТОР С. *(різко)*: Вам не кращає. Лікарі хочуть вас відключити.

Маг ошелешений.

ДОКТОР С.: Мені дуже шкода. Непросто таке почути.

МАГ: Тобто мене хочуть вимкнути, мов якийсь фен... *(Помовчавши трохи.)* Я й не знав, що впав так низько, що моє життя залежить від якоїсь розетки, від медсестри, що тиняється довкола мене... *(Ще трохи помовчавши.)* Чого ж вони чекають?

ДОКТОР С.: Дозволу.

МАГ: Ось тобі маєш! І хто його має дати?

ДОКТОР С.: Ваш небіж. Це ваш єдиний родич.

МАГ: О Боже! Що, отой блазень, у якого під носом весь час збиралися жовті бульби?! Сподіваюся, він пам'ятає про всі ті полуничні цукерки, що я їх йому дарував... та про всі різдвяні вечори, проведені разом. Сподіваюсь також, що він не здогадався, — адже я дурив його в карти!

ДОКТОР С.: Поки що його не знайшли — з ним не вдається зв'язатись.

МАГ *(із усмішкою)*: Малюк завершує навчання у Штатах. *(Із гордістю.)* Тільки подумайте — у Сполучених Штатах!

ДОКТОР С.: Вам не варто плекати марних сподівань. Рано чи пізно він вийде на зв'язок. А вам уже ніколи не вийти з коми.

МАГ: Я розумію...

Вона плескає його по плечу. Маг бере її за руку й усміхається.

Вихором влітає Жульєн — він кидається до Доктора С.

ЖУЛЬЄН: Хвилиночку! Докторе, я маю вас про щось попросити. Проте хочу, аби ви пообіцяли мені сказати «так».

ДОКТОР С. (*відпускаючи руку Мага*): Тоді я вже кажу «ні».

ЖУЛЬЄН: Приділіть мені лише мить! (*Доктор С. зупиняється.*) Я хотів би, аби — що б не сталося — ми з Лорою залишилися разом і увійшли до ліфта теж разом. Розумієте? Щоби разом повернулися на землю. Або щоби пішли разом... туди...

МАГ: Вам уже не страшно?

ЖУЛЬЄН: Я боюся лише одного: втратити її.

МАГ: Ви думаєте, що там, нагорі, справді щось є?

ЖУЛЬЄН: Раніше мені було достатньо одного випадку, щоби пояснити, чому мене нудить від світу — еге ж, звичайної суміші молекул досить, аби зіпсувати цю запашну юшку буття. Проте коли я дивлюся на Лору... Хіба могли випадково поєднані молекули утворити Лору? Невже через зіткнення камінців і диму утворилися врода, усмішка і легка вдача Лори?!

ДОКТОР С.: Можливо... Хтозна!..

ЖУЛЬЄН: Ні! Нині в мене є причина для оптимізму — і звати її Лорою.

ДОКТОР С.: Це добре, що ви так любите життя. Проте хіба ви не боїтеся смерті?

ЖУЛЬЄН (*вибиваючи зубами третяка*): М-м-менше!

ДОКТОР С.: Бог, який дозволяє вам жити, можливо, дозволить вам і померти.

ЖУЛЬЄН (*трохи повагавшись*): Навіщо ж тоді існувати — якщо не існуєш вічно?

ДОКТОР С.: Добре вже те, що деякі речі існують. Чому ви хочете, щоби вони існували вічно?

ЖУЛЬЄН: Нам не дано достатньо глузду, аби позбутися розуму, — бо інакше це був би зайвий отруйний дар. Матерія, яка оплакує сама себе, — хіба це матерія? А свідомість? Чи це лише плоть, що стікає кров'ю, чи все ж таки вона краща за плоть?

ДОКТОР С.: Свідомість — мов гостре лезо. Що вона дозволяє: гірко розчаруватися чи все ж зберігати надію? Яка це свідомість — трагедії чи таємниці?

ЖУЛЬЄН: Пропоную закластися. Вже саме знання про те, що всі ми помremo, є знаком.

МАГ: Знаком чого?

ЖУЛЬЄН: Знаком, що єдине, про що ми знаємо, — це те, що ми помremo.

ДОКТОР С.: Однак усе вкрито туманом безвісти.

ЖУЛЬЄН: Там, де раніше я бачив туман, нині хочу побачити проблиск світла.

ДОКТОР С.: І все це — завдяки Лорі?

ЖУЛЬЄН: Що таке диво? Те, що дозволяє нам вірити. Лора — це моє диво.

ДОКТОР С. (замислено): Логічно...

ЖУЛЬЄН: Дива цілком достатньо. Тепер я можу довіряти і хочу сподіватись на те, чого не розумію. (Майже благає.) Дозвольте нам піти разом!

ДОКТОР С.: Хотіла б я мати змогу відповісти вам «так»!..

ЖУЛЬЄН: То так і скажіть!

ДОКТОР С.: Але я не маю влади над цим. (Трохи помовчавши.) Не маю влади...

ЖУЛЬЄН (пригнічено): Ех...

ДОКТОР С.: Доля Лори залежить від обставин. А обставини я не замовляю.

ЖУЛЬЄН: Звісна річ, звісна річ... (*Поволі прямує до коридору В.*) Повертаюся до Лори... по-дурному згаяв стільки часу без неї. (*Неуважно.*) Дякую вам.

Виходить.

Засмучена цією розмовою, Доктор С. сідає до одного із крісел.

МАГ: Важка у вас робота.

Доктор С. мовчить.

МАГ (*зі знанням справи*): Піклуватися про інших, завойовувати їхню довіру — а потім раптом зізнаватися їм, що не маєш жодної влади.

ДОКТОР С.: Ви ж не хочете відповідей — вам усім подавай тільки ілюзії!

МАГ: Еге ж, а ще переконання — пригадуєте Президента? Переконання — це зброя слабких і вічно стривожених. Проте кепські переконання важать більше, ніж сумнів. Хотів би я, аби мені підказували: це отак, а це — ось так.

ДОКТОР С.: А потім ви навчилися задовольнятися гіпотезами.

МАГ: Так! І це дуже зручно! Граєш собі з припущеннями, мов із мильними бульбашками! Коли не знаєш чогось — вигадуюєш!

Доктор С. робить рух, ніби збирається вийти. Маг різко підводиться, виймає з кишені візитівку і простягає Докторові.

МАГ: Тут номер мого небожа. Хай подзвонять йому і відімкнуть мене.

ДОКТОР С.: Байдуже. Буде так, як має бути. Я не повинна передавати цю інформацію.

МАГ: Докторе, благаю вас, поквартесь! Лора, як і я, в лікарні Святого Людовика*. Це ж так просто: достатньо вийняти один-єдиний дріт, потім взяти з моїх грудей шмат плоті і спустити його поверхом нижче.

ДОКТОР С.: Але ви просите про заборонене!

МАГ: Хіба не набридло вам спостерігати за тим, як люди проходять повз вас, як страждають через нездійснене або скоєне, як, можливо, очищуються, а проте — хіба все це не до дупи?! Хіба не набридло вам мовчки дивитися на цю лотерею долі? Хіба сліпа суміш молекул — єдиний можливий критерій? Чому Бог мовчить? А раптом він теж у комі? Чому він не відгукується? А раптом він теж у важкому стані? То реанімуйте його! Відживіть! Зробіть щось! Скільки вже століть про нього кажуть так, ніби він при смерті?! Нехай прокидається! Або ж, якщо йому справді вже однаково, хай остаточно гине — а його місце посядете ви! Благаю, візьміть на себе роль Мойри!

ДОКТОР С.: Який ви наївний! Мойра! Нехай світ оцінить ваші заслуги, хай доброго знайде винагорода, а злого — покара, хай згине хвороба, хай доброта прожене смерть... Еге ж, справедливість... Будь-що може прибрати подобу справедливості, навіть якщо ця

* Шпиталь Святого Людовика — найстаріший медичний заклад Парижа. Створений Генріхом IV на початку XVII століття і названий на честь Людовика IX, що помер від пощесті дизентерії в XIII столітті.

справедливість — несправедлива, навіть якщо її чинять примхливі упереджені боги, авжеж, навіть якщо її чинить Бог, якому абсолютно байдуже! Бог... воля, лад, думка, щось, подібне до людини, яка стоїть вище за вас. Та замість цього в усі часи життя було таким, яким воно є, — глухим, сліпим і байдужим. Матерії начхати на ваші сміливість і гідність.

МАГ: А як щодо волі? Моєї волі? Вашої волі?

ДОКТОР С.: Ви перебуваєте в місці, де воля важить найменше.

МАГ: Свобода існує лише за умови, що в неї вірять і її стверджують. Гаразд, я згоден: заведений лад існує за власними законами творення й розкладу, проте хіба не хочеться вам раз — лише раз! — стати піщинкою, відмінною від решти байдужої дюни?

Доктор С. мовчить.

МАГ: Піщинка... Звичайна піщинка... але гуманна, — і ми впораємося зі сліпим випадком!

Доктор С. мовчить.

МАГ: До того ж, Докторе С., лише уявіть: як солодко порушувати правила!..

ДОКТОР С.: Слухайте, хіба обов'язково додавати до розумних міркувань усіляку дурню?! *(Підводиться.)*

МАГ: Часом, у дитинстві на канікулах, я залазив на сливу, роздивлявся з неї наше містечко і почувався зачарованим, інакшим, вищим від усіх. «А що, — спало одного разу мені на думку, — як я припиню дихати?» І

я затримував дихання. І чим важче було, чим червонішим я ставав, відчуваючи, як тепло наповнює вени на моїй шиї, тим сильнішим, непереможнішим почувався. Ясна річ, щоразу я складав зброю і вдихав на повні груди — але відчуття лишалось надовго. Іншим разом я казав собі: «Якщо захочу, то не помру ніколи». Мені це здавалося нескладним — адже на ту мить було ще рано думати про смерть. Уже пізніше я збагнув, що її не уникнути. І ось перший урок з мого тривалого перебування у вас: прийняти те, чого не уникнеш. Зараз мені хочеться, щоби моє тіло стало в нагоді цій дівчині, щоби замість її серця билось моє — отакий подарунок я зробив би собі на смерть! Другий урок, любий Докторе, я засвоїв тут: треба любити те, чого не можеш уникнути.

І він вкладає візитівку в руку Доктора С., потім обіймає і цілує її, поцілунком ніби припечатуючи дарунок. Доктор С. зворушена і розгублена. Хочє щось зробити у відповідь. Але не може.

Тому швидко йде геть.

Заходять Лора і Жульєн. Маг ховається за великою газетою.

ЛОРА (збуджено): Авжеж, кажу ж тобі! Коли повертаєшся туди, на землю, — про те, що було тут, забуваєш. Я це знаю напевне! Я не пам'ятала мого першого перебування тут — спогади повернулися, лише коли розчахнулись двері ліфта. Жульєне, уяви: що, як ми не впізнаємо одне одного на землі?!

ЖУЛЬЄН: Мені особливих зусиль не знадобиться. Я тебе впізнаю відразу.

ЛОРА: Ні! Одного дня ми перетнемося десь — у коридорі, на вулиці, — і твій погляд пройде повз мене, ти навіть не помітиш мене.

ЖУЛЬЄН: Цього не може бути. Я шукатиму тебе всюди.

ЛОРА: Я теж. Однак я хотіла б, аби ти потренувався.

ЖУЛЬЄН: Як?

ЛОРА: Мені відомо дещо, про що не знає навіть Доктор С. Під час останнього візиту сюди я почала вчитися танцювати танго з Хуаном — одним із пожилеців.

ЖУЛЬЄН (*ревниво відштовхує її від себе*): Що?!

ЛОРА (*сміється*): Та йому було за вісімдесят! Він був безмірно щасливий, що міг знову почуватися гнучким, не страждати від ревматизму — і зажадав танцювати! Я стала йому за партнерку. А я ж ніколи раніше не танцювала.

ЖУЛЬЄН: Що ж, приймається.

ЛОРА (*раптом серйознішає*): Слухай... Коли я повернулася вниз, то забула про готель, про Хуана та про уроки танго. Проте одна нога запам'ятала кілька па! Я повторювала їх мимоволі. Свідомість забуває про все, що відбувається тут, але тіло зберігає слід. Маємо тренуватися. Хочу впевнитись, що наші тіла впізнають одне одного.

І вона безапеляційно бере Жульєна за руки і кладе їх собі на талію.

ЛОРА: Якщо твої руки цього не відчують — отже, це не я.

ЖУЛЬЄН: Кохаю тебе.

ЛОРА: Вдихни запах мого волосся.

ЖУЛЬЄН: Вишуканий запах щойно скошеної трави та аромат груші...

ЛОРА: Якщо ти відчуватимеш щось інше, знай — то не я.

ЖУЛЬЄН: Кохаю тебе.

ЛОРА: Подивись мені в очі.

ЖУЛЬЄН: Бачу зелені й фіалкові прожилки.

ЛОРА: Скільки?

ЖУЛЬЄН: Не знаю... гадаю, більше тисячі...

ЛОРА: Якщо нарахуєш менше тисячі, знай — то не я.

ЖУЛЬЄН: Кохаю тебе.

ЛОРА: То поцілуй мене!

Вони обмінюються пристрасним цілунком, від якого здригаються їхні тіла.

ЖУЛЬЄН: Не хвилюйся. Я не забуду.

Вона, задихаючись, випручується з його обіймів.

ЛОРА: Я така дурна! Ти шукатимеш мене серед юрми жінок, які не будуть мною, і коли вони тобі усміхатимуться — а вони всі тобі усміхатимуться, — ти звертатимешся до них, залицятимешся до них, цілуватимеш їх... І я отримаю зовсім не те, чого хочу. Ні, маємо щонайшвидше придумати інший спосіб!

ЖУЛЬЄН: Я навчу тебе пароля. Таємного пароля.

Він із любов'ю обіймає її. Вона притискається до його грудей. Він уголос каже про все, що робить.

ЖУЛЬЄН: Цілую тебе у вушка: один, два. Цілую тебе у чоло: один, два, три, чотири. Цілую тебе в оченята: один, два, три, чотири, п'ять, шість. Цілую тебе в губенята: один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім!

Лора, причарована його ніжністю, поволі п'яніє.

ЛОРА: О, так, це прекрасно! Повторимо... І!..

Вони починають спочатку.

ЛОРА: Ти цілуєш мене у вушка: один, два. Цілуєш мене у чоло: один, два, три, чотири. Цілуєш мене в оченята: один, два, три, чотири, п'ять, шість. Цілуєш мене в губенята: один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім!

Їм, захмелілим від кохання, заледве вдається відірватися одне від одного.

ЖУЛЬЄН: Ну що, іще раз?

Цієї миті заходять Доктор С. та її двоє помічників.

ДОКТОР С.: Жульєне, маю поговорити з вами у вашій кімнаті.

ЖУЛЬЄН: Гарзд.

Доктор С. проходить повз Мага.

ДОКТОР С. (*пошепки Магові*): Із вашого піджака випадково випала візитівка, один із санітарів підняв її і передав лікареві.

МАГ (*різко підводиться*): Випадково?

ДОКТОР С.: Цілком випадково!

МАГ: Часом і випадок приносить щастя.

ДОКТОР С.: Еге ж, буває. (*Трохи помовчавши.*) Вони подзвонили вашому небожеві. Він із подивом дізнався про ваш стан. Був страшенно стривожений. Сказав, що виступає проти насильного лікування. А ще сказав, що дуже любив вас...

МАГ: Любив...

Вражений минулим часом, Маг здригається і хапється за спинку крісла. Жульєн виходить разом із Доктором С. та її помічниками.

ЛОРА (*здивована блідістю Мага*): Вам зле?

МАГ: О ні, ні...

Сідає.

Лора підходить до нього.

МАГ: Знаєте, колись давно в мене була донька — трохи схожа на вас. Такі ж маленькі іронічні оченята — дивилася так, ніби глузувала з усього світу. Такий же упертий профіль — ніби ніщо не в змозі було її здивувати. Такі ж густі шовковисті коси — наче струмок міцного здоров'я... Коли я дивився на неї, то вона здавалась мені такою вродливою, такою жіночною, що я казав собі: «Цього не може бути, вона не може бути

твоею». Вона могла чинити дива: коли заходила до кімнати — все посередне миттю зникало. Тоді я працював комівояжером — цілодобово десь швендяв, ночі минали в готелях, клієнти клацали дверима просто перед носом, проте там, глибоко в мороці, була моя хранителька, мій промінчик, моя кохана дівчинка... Справи неочікувано пішли вгору, я отримав кілька замовлень із того боку океану. Одного разу, коли я подався у самий глиб Сполучених Штатів, вона мені подзвонила. У її голосі бриніли сльози. «Таточку, я прихворіла». Її поклали до лікарні. Я був змушений залишитись по інший бік Атлантики, адже йшлося про найбільшу угоду за всю історію моєї компанії — я був прив'язаний до цього успіху, я не міг повернутися... О, як я тішився! Відчував ейфорію. Чув, як слабшає її голос у слухавці, проте був упевнений — вона ж така юна, така міцна, вона одужає, впорається, а татко тим часом повернеться додому. *(Трохи помовчавши.)* У двадцять років вона померла. То був якийсь вірус. Безжальна машина вбивства, що вигризає сили й тіло, поки одного дня на ліжку не зостається тільки небіжчик. Я повернувся запізно. Вже після того...

Він зупиняється, не в змозі стримати почуттів. Лора кладе йому голову на плече.

МАГ: Я залишив роботу. Почав обертати столи і зазирати у кришталеві кулі. Хотів, аби вона заговорила до мене, щоб не зникала назавжди. Але у відповідь чув тільки мовчанку. І тоді я перетворився на Мага Раджапура, завжди вбраного у кумедний тюрбан. Спершу

він був мені за намордник — аби не було чути, як я горлаю від болю. (*Замовкає на мить.*) Спогади про мертве дитя — мов артефакт у саркофазі, захищений міцним муром горя. Вони не подібні до інших спогадів. Не знають ні зморшок, ні зносу. (*Трохи помовчавши.*) Я не зміг нічого для неї зробити.

ЛОРА: А ви й не могли.

МАГ: Мене там навіть не було.

ЛОРА: Ви не могли там бути.

МАГ: Я відчував провину. І хотів... виправити цю помилку.

ЛОРА: Виправити? Це неможливо.

Маг піднімає голову й далі всміхається.

МАГ: Звісно, можливо. Я таки виправив. Одного дня. Вже з іншою людиною.

ЛОРА: Справді?

МАГ: Так.

Пауза.

ЛОРА: Певно, прекрасний був день.

МАГ (*не в змозі стримати сльози*): Пречудовий!

Лора підходить до нього.

ЛОРА (*дуже просто і лагідно*): Ви мені надзвичайно подобаєтесь. Тут усі з вас трохи кепкують. А мені ви подобаєтесь.

МАГ (*плаче й усміхається*): Дякую, доню...

Лора кидається йому в обійми. Надто зворушений і децю незграбний, він не знає, як краще її пригорнути.

Цієї миті швидким кроком заходять Доктор С. та її помічники.

За звичкою, Доктор С. збирається вигнати всіх, але, побачивши Лору в обіймах Мага, на мить зупиняється.

ДОКТОР С. (лагідно): Лора, я змушена просити вас залишити мене наодинці з Магом.

ЛОРА: Гарзд, Докторе.

Легко вислизає з обіймів Мага.

ЛОРА: Скоро побачимось!

МАГ (поклавши руку собі на груди): Авжеж, скоро побачимось!

Лора виходить.

Доктор С. роздивляється світлову панель, де миготять червоні лампочки. Дзеленчить дзвоник. Доктор С. обертається до Мага.

ДОКТОР С.: Даруйте, але ми вже запізнюємось.

МАГ: Думаєте, спрацює?..

ДОКТОР С.: Заходьте краще до ліфта.

Підводить його до ліфта. Дверцята відчиняються.

МАГ: Докторе, я знаю, що ви не маєте права мені щось казати, але як ви гадаєте — у нас вийде?

Маг заходить до кабінки ліфта.

ДОКТОР С.: Лікарі вирішили пересадити ваше серце Лорі.

МАГ: Дякую!

ДОКТОР С. (*зворушено*): Нічого не кажіть. Мені ніхто ніколи не дякує. Особливо коли вирушає нагору.

МАГ (*перш ніж дверцята зачиняються*): Я вам дуже вдячний...

Дверцята ліфта зачинилися. Спалахує стрілка — вгору. Чути гудіння. Дзвоник стихає.

Доктор С. збентежено обертається до помічників, які зрозуміли, що вона порушила правила.

ДОКТОР С.: Я в курсі. Це проти правил.

Дзвоник лунає знову.

ДОКТОР С.: Покваптеся! Ведіть сюди Лору!

Помічники вибігають. За кілька секунд вони повертаються з Лорою, яка обіймає Жульєна.

ДОКТОР С.: Лоро, тепер ваша черга!

ЛОРА (*не відпускаючи переляканого Жульєна*): Ні, ні, заждіть іще трохи!

ДОКТОР С. (*тривожно дивиться на панель*): Лоро, будь ласка, — не можна втрачати ні миті!

ЛОРА: Ні, не зараз! А як же Маг — я ж хотіла поцілувати його на прощання!

Жульєн бере себе в руки. Він підводить Лору до ліфта і міцно обіймає її.

Помічники роз'єднують закоханих і легенько виштовхують Лору до кабінки ліфта.

ЖУЛЬЄН: Вір мені, любове моя!

ЛОРА (*тремтячим голосом*): Один, два: ти цілуєш мене у вушка. Один два, три, чотири: цілуєш у чоло. Один, два, три, чотири, п'ять, шість: цілуєш в очі. Один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім: цілуєш мене в губенята...

У кабінці вона одна, вона дуже тремтить. Дверцята зачиняються.

ЛОРА (*її крик ледь чути*): Жульєне!

Помічники і Доктор С. тривожно спостерігають за стрілкою. Нарешті спалахує стрілка вниз. Ліфт рушає.

ЖУЛЬЄН (*радісно*): Так! О так! Чудово!

Він кидається з обіймами до доктора і помічників, які не пручаються.

ЖУЛЬЄН: Докторе, дякую за те, що розповіли мені про вчинок Мага. Інакше мені не стало б сил довести Лору до ліфта. Це було друге диво...

ДОКТОР С. (*ніяково зиркає на помічників*): Краще мовчіть...

Доктор С. спирається на стіну, аби зібратися з силами.

ДОКТОР С.: Ніщо і ніхто не в змозі порушити правила! Завтра все буде інакше!

І вона дивиться на двох янголів у білому, які загадково усміхаються.

Доктор С. розуміє послання, розслабляється й усміхається своєю чергою.

ДОКТОР С.: Ваша правда: завтра все буде так само.

Вона обертається до світлової панелі.

ДОКТОР С. (Жульєнові): Скоро і ваша черга.

ЖУЛЬЄН (спокійно): І в який бік?

ДОКТОР С.: Я не знаю.

ЖУЛЬЄН (ще спокійніше): Докторе, а вам відомо, що там, нагорі?

Доктор збирається відповісти, проте швидко схоплюється — поруч її помічники.

А вони помічають її збентеження. Презираються і зникають.

Доктор С. залишається сам-на-сам із Жульєном.

ДОКТОР С. (похиливши голову): Ні...

ЖУЛЬЄН: Що, невже навіть вам про це невідомо?

ДОКТОР С.: Я знаю лише те, що доручено мені. Приймати таких, як ви. Робити так, аби чекання було ком-

фортним. А потім відводити вас до ліфта. *(Помовчавши.)* Мені не відомо нічого — я лише притримую двері. *(Трохи помовчавши.)* Знаю лише, що, якщо піднімаєшся — назад вороття немає.

ЖУЛЬЄН: А чому вас називають Доктором?

ДОКТОР С.: Бо так мене сприймають нині. А бачення може бути різним. Усе залежить від епохи. *(Трохи помовчавши.)* От ви, скажімо, побачили в мені жінку.

ЖУЛЬЄН: Даруйте?

ДОКТОР С.: А Президент Дельбек бачив мене чоловіком.

ЖУЛЬЄН *(спантеличений)*: Цього мені точно ніколи не збагнути!

ДОКТОР С. *(зі змовницькою усмішкою)*: Мені також. *(Помовчавши.)* Як і для вас, для мене смерть — не факт, а таємниця.

ЖУЛЬЄН: І все ж ви знаєте більше, ніж кажете. *(Після паузи.)* Якщо життя — дар, то хто нам його зробив?

ДОКТОР С.: А ви самі як гадаєте?

ЖУЛЬЄН: Я питаю про це у вас.

ДОКТОР С.: А я — у вас.

ЖУЛЬЄН *(повільно)*: Бог? Чи, власне, самé життя?

ДОКТОР С.: Навіть відповіді на ці запитання матимуть знаки питання. Бог? Чи життя? Хіба це щось змінює? Хай там як, ваші борги нікуди не подінуться.

ЖУЛЬЄН: Борги?

ДОКТОР С.: Вам зробили дар. Треба вміти його прийняти.

ЖУЛЬЄН: Авжеж.

ДОКТОР С.: А потім плекати його.

ЖУЛЬЄН: Звісна річ.

ДОКТОР С.: А потім передати цей дар комусь — дітьми, вчинками, витворами мистецтва, коханням...

ЖУЛЬЄН: Певна річ. (*Поринувши у думки.*) І так до скону днів, поки дар не вичерпається і ми його не виправдаємо...

ДОКТОР С. (*загадково*): Можливо...

ЖУЛЬЄН: То вам невідомо, яка смерть на вигляд?

ДОКТОР С.: Найгірше, що може статися, — знайти відповідь на це запитання.

Лунає дзвоник.

ДОКТОР С.: Ваша черга, Жульєне.

З'являються помічники. Відчиняються дверцята ліфта. Жульєн сміливо заходить усередину.

ЖУЛЬЄН: Дивна річ. Навіть якщо зараз мені судилося померти, мені чомусь... затишно.

ДОКТОР С.: Це називається довірою.

ЖУЛЬЄН: Однак я знаю так само мало, як і раніше. Але лякає це мене менше, ніж раніше.

ДОКТОР С.: Довіра — це племінець, який нічого не освітлює, натомість даруючи тепло.

Жульєн заходить до кабінки, аж раптом його охоплює тривога.

ЖУЛЬЄН: Докторе С., якщо Лора і я опинимось на землі, як ви гадаєте — ми ж упізнаємо одне одного?

ДОКТОР С.: Гадаю, що так. Щойно ви вийдете з лі-

фта, як одразу все забудете, проте на землі існує не-свідома пам'ять про те, що відбувалось у минулому і поза межами Землі, — глибинна пам'ять, прихована на самому денці свідомості. Вона спалахує при першому ж погляді двох осіб і змушує їх упізнати одне одного. Це називається коханням із першого погляду.

Дверцята зачиняються.

Доктор С. і янголи спостерігають за стрілкою над ліфтом.

Проте стрілка спершу горить усе яскравіше, потім сліпучо спалахує — і готель ніби розчиняється в цьому світлі, й уже несила збагнути, чи помер Жульєн, а чи повернувся на землю...

ЗРАДА
АЙНШТАЙНА

1

Кінець дня. Нью-Джерсі. Берег озера.*

Сонечко запинає обрій мідяними відблисками, а на землі, поки там що, якийсь чоловік розкладає хліб, шинку та огірки — свою нехитру вечерю.

Це — волоцюга. Він у сандаліях, вбраний у пом'яту не-свіжу одіж, його наплічник лежить у траві; чоловік вдивляється вдалечінь.

Ми не бачимо того, що він бачить і що дарує йому таку втіху.

Коли сцена, за якою він спостерігає, примушує волоцюгу обернутися праворуч, заходить Айнштайн.

Цього дня 1934 року Альбертові Айнштайну сповнилося п'ятдесят п'ять років.

Скуйовджене волосся, широчезна сорочка, лляні штани, черевики на босу ногу — у байдужому ставленні до одягу він може дати фору навіть волоцюзі. Весь мокрий,

* У 1933 році Альберт Айнштайн дізнався, що нацисти обшукали його будинок у німецькому місті Капут. Він вирішив перебраться до Сполучених Штатів. Почав викладати в Інституті перспективних досліджень у місті Принстон, штат Нью-Джерсі. Озер у цьому штаті — чимало.

він сходить, обтрушуючись, зі своєї яхти на берег. Усміхнувшись волоцюзі, дістає зі спортивної торбинки рушник.

АЙНШТАЙН: Ну? Вам сподобалося?

ВОЛОЦЮГА: Ще б пак! Справжнє диво! Вишукана яхта, сліпучі відблиски від води, кілька потужних ривків уперед... я порахував — п'ять разів мені здавалося, що ви ось-ось перекинетесь!

АЙНШТАЙН: Дякую... зі мною нічого не сталося б.

ВОЛОЦЮГА: Як ви це робите?

АЙНШТАЙН: Роблю що? Вкладаю вітрило вздовж хвиль чи вирівнюю корпус яхти?

ВОЛОЦЮГА: Ви захоплюєтеся спортом, у якому почуваетесь, мов слон у посудній крамниці. Якби я був таким незграбою у вітрильному спорті, як ви, то полишив би цю безнадійну справу...

АЙНШТАЙН: Але я вже впродовж багатьох років управляюсь у керуванні човном.

ВОЛОЦЮГА: Он як...

АЙНШТАЙН: Мені до вподоби спротив.

ВОЛОЦЮГА: Що ж, у такому разі, зроблено правильний вибір: на яхті ви завжди будете наготові.

АЙНШТАЙН: Я розслабляюсь, коли розтинаю хвилі. Відчуваю те саме й під час гри на скрипці.

ВОЛОЦЮГА (*засмучено*): То ви й зі скрипки знущаетесь?

АЙНШТАЙН: Ці тортури даються мені краще, ніж навігація.

ВОЛОЦЮГА: Дякую тобі, Боже...

АЙНШТАЙН: Жоден із композиторів, твори яких я грав, не скаржився...

ВОЛОЦЮГА: Певно, вони вже померли, нещасні? Адже й риби не мають змоги протестувати! Проте, коли ви повним ходом мчите на них, вусібіч вивертаючи ваше суденце, — певно, вони там, унизу, божеволіють від страху...

Айнштайн, аж ніяк не збентежившись, вибухає реготом і далі обтрушується від води.

АЙНШТАЙН: А як розслабляєтесь ви?

ВОЛОЦЮГА: Мені розслаблятися не потрібно — я й так народився розслабленим. (*Уважно придивляється до Айнштайна.*) Ви неймовірно на нього схожі!

АЙНШТАЙН: На кого?

ВОЛОЦЮГА: На того вченого. Він облаштувався тут, у Принстоні, працює в місцевому університеті. Та його в усьому світі знають! Найнштайн — чули? Такий собі Альфред Найнштайн.

АЙНШТАЙН: Певно, Альберт Айнштайн?

ВОЛОЦЮГА: Авжеж! Судячи зі світлин у газетах, ви — викапаний він.

АЙНШТАЙН (*весело*): Ви не перший це помічаєте.

ВОЛОЦЮГА: Дивний суб'єкт цей Айнштайн.

АЙНШТАЙН: Певна річ.

ВОЛОЦЮГА: Нобелівський лауреат із науки.

АЙНШТАЙН: З фізики.

ВОЛОЦЮГА: А хіба фізика — не наука?

Айнштайн хитає головою.

АЙНШТАЙН: Ви в курсі, що він відкрив?

ВОЛОЦЮГА: Америку?

АЙНШТАЙН: Теорію відносності.

ВОЛОЦЮГА: Еге...

АЙНШТАЙН: $E=mc^2$. Чули про таке?

ВОЛОЦЮГА: Оце й усе? А він не дуже-то й гарував!

АЙНШТАЙН: Хочете, поясню вам, що тут до чого?

ВОЛОЦЮГА: Оце вже ні!

АЙНШТАЙН: Є один спосіб...

ВОЛОЦЮГА: Мовчіть! Не хочу чути жодного слова! Він геній, і доказом є те, що я нічого в цьому не тямлю. І годі тут козиритись: коли бачиш, як ви «вправляєтесь» із човном, розумієш, що про $E=mc^2$ розповідати не вам.

АЙНШТАЙН (*повчальним тоном*): $E=mc^2$.

ВОЛОЦЮГА: Mc^2 ?

АЙНШТАЙН: Mc^2 .

ВОЛОЦЮГА (*знижуючи плечима*): Дурня якась, їй-Богу.

АЙНШТАЙН: Ні, не дурня.

ВОЛОЦЮГА: Дурня — авжеж, дурня!

АЙНШТАЙН: Ні.

ВОЛОЦЮГА: А ви доведіть!

АЙНШТАЙН: Це може забрати чимало часу.

Волоцюга, вирішивши, що його хочуть обдурити, змикає.

ВОЛОЦЮГА: Отакої! Та ви боягуз! Така собі відмовка... (*Айнштайн відходить від нього.*) До речі, краще б вам не бути отим Найнштайном, бо коли я його зустріну, то намну йому вуха!

Айнштайн, який уже ішов був геть, здивовано зупиняється.

АЙНШТАЙН: Та що ви кажете?

ВОЛОЦЮГА: Або дам копняка. Щось одне на вибір.

АЙНШТАЙН: І хто обиратиме: ви чи Айнштайн?

ВОЛОЦЮГА: Звісно, що я! Подивлюся, що ближче — зад чи вуха, — і дам йому прочухана!

АЙНШТАЙН: Що ж, я чекаю — вперед! Ось мої вуха.

Підходить до волоцюги.

Той глипає на нього, не розуміючи.

ВОЛОЦЮГА: Тобто?

АЙНШТАЙН: Мніть, ну ж бо! Критикуйте!

ВОЛОЦЮГА: Вас це не стосується. До вас у мене немає претензій. (*Жартівливо.*) Дорікну вам хіба тим, що наслідуете моє вбрання!

АЙНШТАЙН: Справді — у нас ніби один кравець.

ВОЛОЦЮГА: Точно! Один на двох! І звати його пан Злидень!

АЙНШТАЙН (*підігрує*): Завжди шиє на кілька розмірів більше.

ВОЛОЦЮГА (*підхоплює гру*): Авжеж! І знається на брижах!

АЙНШТАЙН: А тканину обирає таку, щоби притягувала плями.

ВОЛОЦЮГА: Саме так можна подолати одноманітність: змінюємо подобу, не переодягаючись.

Сміються.

ВОЛОЦЮГА: Шкарпеток, бачу, ви не носите?

АЙНШТАЙН: Ніколи. Великий палець завжди про-
верчує в них дірки.

*Вони вибухають реготом. Нарешті кригу між ними
злаmano.*

*Волоцюга плескає Айнштайна по плечу, показуючи на
яхту.*

ВОЛОЦЮГА: Гей, ти в кого поцупив човен?

Айнштайн усміхається.

АЙНШТАЙН: Хочете, покатаю?

ВОЛОЦЮГА: У жодному разі — ненавиджу воду!

АЙНШТАЙН: На жаль, в озерах Нью-Джерсі хлюпо-
тить не пиво. Одначе ми могли б...

ВОЛОЦЮГА: Кажу ж: ні! Я не вмію плавати.

АЙНШТАЙН: А плавати не доведеться.

ВОЛОЦЮГА: Коли за штурвалом ти? Доведеться —
це вже напевно!

Айнштайн похмурніє. Волоцюгу це явно потішає.

ВОЛОЦЮГА: От бовдур! Це ж треба — бути подібним
до Найнштайна! Це ж просто божевілля якесь! Очі, мов
у спанієля, зачіска — мов після вибуху! І у вас те саме!

АЙНШТАЙН: Мені про це кажуть уже повні п'ятде-
сят п'ять років.

Волоцюгу аж підкидає.

ВОЛОЦЮГА: Чорт забирай! (Він знову підскакує налякано і відступає.) То це справді ви?!

Айнштайн ствердно киває головою.

ВОЛОЦЮГА: Мені дуже шкода... А я ж глузував із вас, ніби з останнього дурня...

Айнштайн схиляє голову.

АЙНШТАЙН: Намніть мені вуха.

Волоцюга стенає плечима. Айнштайн ввічливо напоягає.

АЙНШТАЙН: Ну ж бо, будь ласка, намніть мені вуха! Адже маєте чим мені дорікнути.

ВОЛОЦЮГА (*намагаючись змінити тему*): Додому не збираєтесь?

АЙНШТАЙН: У мене достатньо часу.

ВОЛОЦЮГА: На вас ніхто не чекає?

АЙНШТАЙН: Чому ж... чекати є кому.

ВОЛОЦЮГА: Розумію... невдалий шлюб?

АЙНШТАЙН: Та ні, звичайнісінький шлюб... Уже другий*. Мені до вподоби повторювати помилки. Справжня манія... До семи років я мав звичку неодмінно повторювати кожну сказану фразу. Ця дивна риса зосталася. Зосталася...

* Першою дружиною А. Айнштайна була сербка Мілена Маріч. До другої — Ельзи — вчений ставився, мов до служниці, про що сам не раз зізнавався.

Волоцюга вагається, про щось міркує і раптом розлючено обертається до Айнштайна.

ВОЛОЦЮГА: Мене дратують ваші виступи проти військових, зброї та війн!

АЙНШТАЙН: Он воно що... Дорікаєте мені пацифізмом?

ВОЛОЦЮГА: Ви не маєте на це права! У вас блискучий розум — тож до ваших слів прислухаються. Як ви смієте заохочувати дезертирів, боягузів і тих, які ухиляються від служби?! Ганячи справжніх патріотів, ви аж ніяк не виявляєте інтелекту!

АЙНШТАЙН: Патріотизм — це вияв інфантилізму, дитяча хвороба.

ВОЛОЦЮГА: Ви знущаетесь з військовиків, які захищають нас ціною життя!

АЙНШТАЙН: Особа, яка тішиться маршируванням у шерехах під жахливу музику, заслуговує моєї зневаги. Головний мозок вона отримала в користування помилково — такий особині стачило б і спинного мозку. Люди не повинні вбивати інших людей.

ВОЛОЦЮГА: На війні вбивають не заради вбивства, а щоб не загинути самому. Замість вас б'ється якийсь вояк!

АЙНШТАЙН: Але я думаю замість нього!

ВОЛОЦЮГА: Еге ж — один супроти всіх, одинаком, понад оцим грішним світом!

АЙНШТАЙН (*знанацька починає бекати*): Бе-е-е... бе-е-е... бе-е-е...

ВОЛОЦЮГА (*приголомшено*): Що ви робите?!

АЙНШТАЙН: Аби потрапити до товариства баранів, треба й самому стати бараном. Бе-е-е... бе-е-е... бе-е-е...

ВОЛОЦЮГА: Але ж солдати — герої!

АЙНШТАЙН: Героїзм за наказом? Героїзм під призмусом? Це ж комедія, фарс!

Волоцюга, не тямлячи себе від люті, скрикує:

ВОЛОЦЮГА: Едді, мій син! Він загинув на війні!

Айнштайн, вражений, стихає.

ВОЛОЦЮГА: Вибухом його розірвало на шмаття... Він мав двадцять один рік. Це сталось у 1918-му... наприкінці війни... коли багато хто вже повернувся... Цей дурень мав звичку запізнюватись...

АЙНШТАЙН (*щиро*): Співчуваю.

ВОЛОЦЮГА: Ти, містере Айнштайне, *співчуvasи*?! Це слово вживають, аби захиститися від порожнечі. Воно подібне до хреста на військовому цвинтарі, до маленького хреста, поставленого над глибокою ямою. Він співчуває! (*Гнівно обертається до Айнштайна.*) Я любив свого Едді. Любив понад усе. Поки не схилився над колисочкою, де він лежав, я не знав любові — а малюк навчив мене її... Мій хлопчик був справжнім американцем. Мій син був героєм.

АЙНШТАЙН: Не сумніваюся. Ні на мить не сумніваюся.

ВОЛОЦЮГА (*ніби одержавши перемогу*): Ага!

АЙНШТАЙН: Інших дітей маєте?

Волоцюга хнюпиться.

ВОЛОЦЮГА: За рік після того, як я лишив синочка на цвинтарі, хазяїн викинув мене на вулицю. Я лютував, я горлав — і зрештою подався у дробарі вугілля. Пережив агресивну депресію. Мало не кидався на людей.

АЙНШТАЙН: Ви дорікали їм за те, що вони живі...

ВОЛОЦЮГА: А потім я пив...

АЙНШТАЙН: Проклинали й себе за те, що вижили...

ВОЛОЦЮГА: І все: ні снаги до життя, ні роботи, ні грошей. Зрештою, втекла і дружина, тож я пішов собі куди очі вели... Коли немає родини — навіщо над головою дах? Навіщо турбуватися про платню? Знаєте, містере, кризи я й не помітив... Якби був прив'язаний до робочого місця, занурений у кредити — точно згинув би у двадцять дев'ятому!* Замість цього я перетнув Каліфорнію — йшов і дивився за обрій, засинав і милувався зірками. Щоб знайти їдло, доводиться пововтузитись, авжеж, — але я гострю ножі. Завжди знайдеться якесь тупе лезо — а я поможу його наточити... До речі, якщо у вас є... Певно, що ні! Звідки ж ножі у пацифіста?!

АЙНШТАЙН: А чим, по-вашому, я користуюсь на кухні? Нігтями? Принесу вам свої ножі.

ВОЛОЦЮГА: То ви ще й не вегетаріанець?!

АЙНШТАЙН: Ні, але стану.

ВОЛОЦЮГА: Досить сумно це чути...

* У 1929 році почалася Велика депресія.

Волоцюга явно засмутився. Айнштайн повертається до попередньої теми.

АЙНШТАЙН: У вашому випадку, як і в моєму, найкраще змалювати війну можна лише за допомогою сліз. Я не хочу, аби точилися війни.

ВОЛОЦЮГА (*бурмоче*): Ач, оригінал...

АЙНШТАЙН (*розлючено і вперто*): Я не хочу, аби точилися війни!

ВОЛОЦЮГА: Яке дитя... Рочків шести... Ні, шести з половиною... Яка небачена наївність! Просто тобі ціле озеро свяченої води...

АЙНШТАЙН: Ви що, так любляєте війни?

ВОЛОЦЮГА: Питати, чи люблю я війну, ще дурніше, ніж питати, чи люблю я смерть. Я, містере, Нобелівських премій не отримував — ні за ножики, ні за мандри, — тож на дурнуваті запитання не відповідатиму! Війна прийде — хочемо ми того чи ні. Так само, як і смерть.

АЙНШТАЙН: А ось і ні! Війна — не єдиний спосіб вирішення конфліктів. Я віддаю перевагу переговорам і шляхетному намовлянню. На жаль, виховання народів століттями доручали військовим. Хіба ні? Розгорніть підручники історії: вони звеличують край, королівство, націю; вони вкривають шаною стратегів-імператорів і тактиків-генералів — цих чудовиськ, що залишають за собою гори трупів. Їхні перемоги осіпають, хоча кожна така звияга — поразка для людства. Ваш син скорився державній волі. Але задля чого існує держава? Її головна мета — захистити людину, дати їй можливість реалізуватись у ремеслі, мистецтві

або родині. Держава має служити нам, ми не мусимо ставати її рабами. Найвищою цінністю має бути людська особистість, а людське життя повинне вважатися священним і недоторканим. На мою думку, держава, примушуючи нас проходити військовий вишкіл, ставить себе поза законом, а силуючи вбивати інших людей, виходить за рамки моралі. Держава не виконує своєї головної мети. Як і ви, я не хочу війни. Бути пацифістом означає пропагувати злагоду, збурювати революцію духу!

ВОЛОЦЮГА: Це ж як?

АЙНШТАЙН: Передусім слід позбутися націоналістичного почуття — так званої любові до своїх, що вбиває у ненависті до решти. По-друге, варто заохочувати молодь відмовлятися від військової служби — хіба не краще використовувати цей час і кошти на навчання юних мізків повазі до життя? По-третє, слід зупинити промисловців, які приховано підтримують націоналізм. Тут я пропоную не панькатися — покласти край війні, повністю роззброївшись! Держави мусять відмовитися від незалежності та передати Лізі Націй свої військові потуги; у разі конфлікту держави постануть перед Міжнародним судом. Наше майбутнє — в руках світового уряду. Тільки так людство буде таким, як забажаємо ми, і одного чудового — але, напевно, далекого — дня війна зникне, і навіть це слово нас не лякати-ме, хіба що нагадуватиме про незбагненне шаленство предків.

Замовкає, збуджений, сповнений завзяття, готовий мовити далі. Волоцюга дивиться на нього ошелешено.

ВОЛОЦЮГА: Ач, який промовець! Тепер я розумію, нащо мучите себе спортом: у вашій голові таке кипіння, що треба час від часу випускати пар...

АЙНШТАЙН: Я вас переконав?

ВОЛОЦЮГА: Бачте, я сподівався нам'яти вам вуха, а натомість це ви розтопили мені мозок.

АЙНШТАЙН: То як — переконав чи ні?

ВОЛОЦЮГА (*змінює тон, тремтячим голосом*): Отже, насміхаючись із мого синочка, ви відкидаєте пацифізм?

АЙНШТАЙН: Навпаки! Я волів би, аби ваш син помер не на полі битви. Я волів би, щоб він лишився з нами, щоб ви пишалися його досягненнями. Я волів би, аби найкраще, що мав — юність, силу та розум, — ваш син віддав би чомусь більш гідному, ніж війна. Я волів би, щоб ваш син став героєм за життя, а не по-смертно.

ВОЛОЦЮГА (*почервонівши*): Я... я дякую вам за те, що пояснили свою позицію...

АЙНШТАЙН: Отже, я вас переконав?

ВОЛОЦЮГА: Аж ніяк.

Обидва усміхаються, обмінюючись змовницькими поглядами.

Айнштайн підводиться, збираючись іти.

АЙНШТАЙН: Слухайте, котра година?

ВОЛОЦЮГА: Шоста вечора.

АЙНШТАЙН: О п'ятій я мав зустріч... Що ж, певно, треба вже йти. (*До волоцюги.*) То як, до зустрічі?

ВОЛОЦЮГА: Що ж — чом би й ні? *(Робить широкий жест рукою.)* Ви знаєте, де мене знайти. *(Здивовано.)* Дивно — ви не справили на мене аж такого враження.

АЙНШТАЙН: І це чудово — адже я також не вражений.

Айнштайн виходить.

Волоцюга залишається, вочевидь чимось занепокоєний.

За мить заходить чоловік із кам'яним виразом на обличчі, у бездоганному вбранні. Він підходить до волоцюги.

О'НІЛ: Що він вам сказав?

Волоцюга обертається, бачить чоловіка, дивиться на нього зневажливо і, аби додати хоч трохи ввічливості, кидає:

ВОЛОЦЮГА: Доброго вечора!

О'НІЛ *(роздратовано)*: Авжеж, доброго вечора!

ВОЛОЦЮГА: Вам що, гречність пече вуста?

О'НІЛ: То що він вам казав?

Волоцюга мовчки збирається.

ВОЛОЦЮГА *(ніби прощаючись)*: І вам доброго вечора.

Незнайомець блискавично кидається до нього, хапає за комір.

О'НІЛ: Перекажіть мені вашу розмову!

ВОЛОЦЮГА: Хіба ми з вами так близько знайомі?

О'НІЛ: Він критикував Америку? Казав щось кому-ністичне?

ВОЛОЦЮГА: Пішов ти...

О'НІЛ: У ваших інтересах співпрацювати з нами. Інакше...

ВОЛОЦЮГА: Інакше що?

Незнайомець недобре посміхається і виймає з кишені пальта візитівку.

О'НІЛ: Агент О'Ніл, ФБР.

ВОЛОЦЮГА (*наляканий самовпевненістю нишпорки, його холодною зверхністю*): Трясця! Погрожували б краще Аль Капоне!

О'НІЛ: А тепер — до роботи! Хутчіш! Мені потрібний детальний звіт.

2

Ніч. Березень 1939 року.

Місячне сяйво вкриває темно-синій краєвид сріблястими відблисками.

Айништайн сидить на березі, поруч стоїть гасова лампа, яка розливає тепле золоте заспокійливе світло. З великої полотняної торби він виймає листи; час від часу помічає щось олівцем у нотатнику.

Волоцюга — з виглядом завсідника — сидить неподалік і читає газету.

Раптом він підскакує.

ВОЛОЦЮГА: Нічого собі! У Німеччині на площі привселюдно спалили ваші книжки?!

АЙНШТАЙН: Я зрадив, почувши про це. Гітлер може перетворити на попіл наші сторінки — але не зможе спалити думку, адже думка і є вогонь.

ВОЛОЦЮГА: І вигадаєте ж!

АЙНШТАЙН: Такий у мене, певною мірою, фах.

Волоцюга знову занурюється в газету.

ВОЛОЦЮГА: Ох уже ж цей Гітлер... Примусове лікування у божевільнях, страти без вироку, агітація серед молоді, примус вітатися вигуком «Гайль Гітлер!»... Чи не перебільшують наші газетярі?

АЙНШТАЙН: Краще б уже перебільшували...

ВОЛОЦЮГА: Щоби продати кілька сторінок, журналісти переводять тонни паперу. Держсекретар Корделл Галл так і сказав: преса викохує квіти, які не ростуть у реальному світі.

АЙНШТАЙН: Це влаштувало б його, це влаштувало б і мене. Жахливі вчинки нас так вражають, що ми воліємо вважати їх за вигадку. Заперечуючи жахіття, ми відчуваємося кращими — ніби за дешево виторгуємо собі чесноти.

ВОЛОЦЮГА: Гарно підмічено! Коли я мав десять років, один приятель пояснив мені, звідки на світ беруться діти. Пісюн потрапляє до щілини... А потім тим

самим пісюном пісяють... Його розповідь видалась мені настільки дивною, що я відмовився вірити в неї, заявивши: «Я добре знаю тата і маму — вони ні за що на таке не погодились би!»

Він гмикає. Айнштайн, занурений у похмурі думки, не сміється.

ВОЛОЦЮГА: Даруйте — певно, я заважаю вам нісенітницями...

АЙНШТАЙН: Є тільки одна риса, яка має цілковито являти себе у світі, де все відносно: гумор. Я дуже високої думки про ваше почуття гумору. *(Повертається до попередньої теми.)* Ні, газети не перебільшують: канцлер Німеччини Гітлер втілює те, про що завжди казав, — веде війну та винищує певні прошарки населення.

ВОЛОЦЮГА: Не хотів би я бути німецьким євреєм...

АЙНШТАЙН: Таким, як я... *(Пауза.)* Або таким, яким я був... Я здобув громадянство Швейцарії.

ВОЛОЦЮГА: Але ж ви — єврей? Цього ж не позбудеся.

АЙНШТАЙН: Коли я народився, записали, що я — «німецький громадянин єврейського віросповідання». Я завжди глузував із цього: цікаво, чи існує віра, сповідуючи яку, перестаєш бути євреєм?

ВОЛОЦЮГА: То ви не вірите в Бога?

АЙНШТАЙН: Якби я увійшов до синагоги, Бог наврог чи впізнав би мене... До речі, єврей — це не тільки релігія... Одного дня я прокинувся іншою людиною: напередодні був німцем, а зранку обернувся на єврея.

Що сталося впродовж тієї ночі? Вибори виграв Гітлер. Антисемітизм перефарбував мене на єврея.

ВОЛОЦЮГА: І як вам у шкурі єврея?

АЙНШТАЙН: Це ніби фатум. Прив'язує до певних поглядів, гартує характер, спрямовує перебіг думок, збагачує пам'ять. Варто усвідомити своє єврейство — і все, ти у пастці.

ВОЛОЦЮГА (*глузливо*): Диви, достоту як у скаутів: став євреєм — назавжди єврей!

Вони вимушено сміються. Явно намагаються здаватися легковажнішими, ніж насправді.

Волоцюга показує на стос газет.

ВОЛОЦЮГА: «Заборона на працевлаштування євреїв», «У євреїв відбирають майно», «Євреїв заарештовують»... Ви мали рацію, розливши між собою та Гітлером океан. Тут, у Нью-Джерсі, немає чого боятися.

АЙНШТАЙН: Звісно, я вчасно дав драпака. Пунктуальний боягуз... (*Піднімає торбу, з якої випадає кілька листів різних розмірів.*) Ану ж, угадайте, що це таке!

ВОЛОЦЮГА: Якби листи було адресовано мені, то за вагою боргів, залишених мною за двадцять років у барах...

АЙНШТАЙН: Вгадайте.

ВОЛОЦЮГА: Заступниці цноти вимагають від вас поголити вуса?

АЙНШТАЙН: Ні.

ВОЛОЦЮГА: Послання від закоханих у вас жінок?

АЙНШТАЙН: Я ж не співак, не актор, та й математика, боюся, не додає сексуальності.

ВОЛОЦЮГА (*жартівливо*): Однак я знав одну теорему — ту, яку склав Піфагор і яка вводила мене в дивні стани... (*Серйозно.*) По правді, з математикою в мене завжди були проблеми.

АЙНШТАЙН: У мене теж! (*Серйозно.*) Євреї Європи просять мого втручання — щоб я допоміг їм переселитись до Сполучених Штатів. Усі ці листи — від них.

ВОЛОЦЮГА: А навіщо їм ваша допомога?

АЙНШТАЙН: Бо американський уряд посилює вимоги. Окрім метрики, претенденти на притулок повинні надати довідку з поліції їхньої країни, де посвідчувалось би, що вони — сумлінні громадяни. Уявіть: усліджений єврей з валізами в обох руках пнеться до штаб-квартири Гестапо і вимагає надати йому посвідчення про сумлінність!

ВОЛОЦЮГА: Халепа...

АЙНШТАЙН: Щоби запит відхилили, нацисти пишуть «комуніст» або «симпатизує комуністам» — цього достатньо! Для президента Рузвельта комуністи гідкіші за фашистів.

ВОЛОЦЮГА: Хіба він не має рації?

Айнштайн зачудовано дивиться на волоцюгу. Обидва знічено німують. Жоден не хоче починати суперечку, кожен побоюється відповіді.

Минає кілька хвилин.

ВОЛОЦЮГА: Що ви робите з усіма цими листами?

АЙНШТАЙН: Роздаю. Шукаємо підприємців, які надають біженцям робочі місця чи перебирають на себе фінансові витрати. Оскільки я сам не можу дати ні

грошей, ні посад, то пишу рекомендаційні листи єврейським митцям, викладачам і науковцям.

ВОЛОЦЮГА: І що, це спрацьовує?

АЙНШТАЙН: Потроху. Дуже повільно. Надто повільно...

ВОЛОЦЮГА: Уряд визначив квоти. Прихистити тут усіх знедолених — це не рішення.

АЙНШТАЙН: Звісно, Америка не мусить вирішувати цю проблему — це радше питання до всього людства.

Волоцюга зітхає, осягаючи глибину питання.

ВОЛОЦЮГА: До людства? Ну, це ж так просто! Коли зустрінетеся з людством, перекажіть йому і від мене вітання!

АЙНШТАЙН (*підігрує*): Це буде нелегко... Останнім часом людство не з'являється на людях. Ось ви, скажімо, щось чули про нього нове? (*Серйозніше.*) Хіба можна уявити Голлівуд без євреїв? Сумний пляж для пенсіонерів, де із зірок засмагало б лише мишеня Міккі...

Волоцюга кахикає, виймає один із листів і показує його Айнштайнові.

ВОЛОЦЮГА: Можна?

АЙНШТАЙН: Прошу.

ВОЛОЦЮГА: «Професорові Альбертові Айнштайнові, Принстон, Сполучені Штати Америки». Що?! Оце й усе — а листа все ж доставлено?! Браво! Скидаю перед вами капелюха! А я гадав, що тільки мишеня Міккі от-

римує листи без детальної адреси. «Міккі, Голлівуд» — і гоп! — лист уже на столі мишеняти! (*Роздивляється конверт.*) Ого, які цікавезні марки! Якби я був усесвітньо відомий — як ви, — то став би філателістом! Ніколи про це не думали? (*Розкриває конверт.*) Дуже цікаво! Можна, я вам прочитаю?

АЙНШТАЙН: Звичайно. Уважно слухаю.

ВОЛОЦЮГА: Якийсь бельгієць дякує вам за підтримку Руху відмовників. Це що, такі ліваки? Чи соціалісти?

Айнштайн насуплюється.

АЙНШТАЙН: Звідки ви це взяли?

ВОЛОЦЮГА (*збентежений, усе ж наполягає*): Ці відмовники стверджують, буцімто війни влаштовано капіталістами для знесилення робітничого класу шляхом убивства наймолодших і найважливіших його членів. А от мені казали, що пацифізм вигадали червоні!

АЙНШТАЙН: Казали? Хто казав? Хто вам таке бовкнув?

ВОЛОЦЮГА: Вже не пригадую, хто саме...

АЙНШТАЙН: Раджу пригадати, і — будь ласка, більше не спілкуйтеся з цією особою!

Айнштайн суворо дивиться на волоцюгу.

Мить ніякового мовчання.

Присоромлений волоцюга повертається до листа.

ВОЛОЦЮГА: Цей бельгієць просить вас допомогти юним відмовникам.

АЙНШТАЙН: Ні.

ВОЛОЦЮГА: Як?! Чому?!

АЙНШТАЙН: Ще не так давно можна було сподіватися, що спротив окремих особистостей переможе мілітаризм у Європі. Тепер, коли я бачу, як Німеччина готується до війни, мені не смішно: свобода у небезпеці. А Бельгія — занадто мала...

ВОЛОЦЮГА: Еге ж, якась скеля...

АЙНШТАЙН: Та ні, то Монако. Бельгійське королівство не має природних кордонів, тож Німеччина неодмінно нападе! Скажу прямо: якби я був громадянином Бельгії, то не ухилився б від військової служби. Згодився б відразу ж.

ВОЛОЦЮГА: І це кажете ви?! Неймовірно!

АЙНШТАЙН: Чому ж? Адже ви не пацифіст.

ВОЛОЦЮГА: Аби зрозуміти, що ви йдете супроти власних принципів, не треба бути пацифістом.

АЙНШТАЙН: Ви помиляєтесь. Я просто відкладаю принципи вбік, ставлю їх на поличку в очікуванні нагоди, коли зможу скористатися ними, коли відмова від військової служби знову стане дієвим способом боротьби за прогрес людства. Я не збираюсь обстоювати пацифізм усупереч здоровому глузду!

ВОЛОЦЮГА: Еге ж, поличка із принципами — дуже практично!

АЙНШТАЙН: Не «практично», а «прагматично».

ВОЛОЦЮГА: І багато принципів на вашій поличці?

АЙНШТАЙН: Та не бракує: переважно там принципи наукові. З усіх галузей науки, і сенс кожного з принципів залежить від його наслідків. Досвід повинен перевірити кожен із них на справедливість. У цьому

випадку мої принципи мають наслідок, змиритися з яким я не можу: перемогу нацистів. Тож я відмовляюся від таких принципів.

ВОЛОЦЮГА: О, то ви підлаштовуєтесь! Протягом років удаєте шляхетність, аж раптом отак, без попередження спускаєте штанці?

АЙНШТАЙН: Якщо нині бельгійці, французи, голландці, поляки й угорці стануть рішучим опором проти війни, відмовившись від зброї, військової служби та мобілізації, то тим самим лише сприятимуть німцям! Часом наш радикалізм працює на сильнішого супротивника.

ВОЛОЦЮГА: То й що? Теж мені, відкриття! Завжди були народи озброєніші, наполегливіші, підступніші від інших. Саме тому кожен народ — навіть наймиролюбніший — намагається звести сяку-таку захисну систему. Ви що, раніше про це не думали? Тому й стали пацифістом?

АЙНШТАЙН: Нинішня Німеччина поводитья не так, як решта країн. Хвора на націонал-соціалізм, вона заявляє про бажання знищити демократію, встановлює владу однієї партії, полює на євреїв, завдає шкоди елементарним людським правам. Готуючись до війни з Німеччиною, слід розуміти: йдеться про захист самого поняття цивілізації! Все людство у небезпеці.

(За мить Айнштайн завершує свою думку.)

АЙНШТАЙН: Тіштеся: я пристаю на вашу позицію.

ВОЛОЦЮГА: О ні, мої думки мене так засмучують, що навряд чи я втішуся вашою з ними згодою. У своїй перемозі я бачу вашу поразку...

Вони обмінюються усмішками. На кілька секунд між ними виникає глибока приязнь.

АЙНШТАЙН: Мушу вертати додому.

ВОЛОЦЮГА: Ви овдовіли*, але додому не квапитесь — як і тоді, коли ще мали супутницю...

АЙНШТАЙН: Бідолашна Ельза...

ВОЛОЦЮГА: У вас були після неї жінки?

Айнштайн жестом показує, що зв'язки справді були.

ВОЛОЦЮГА: О, це вже щось!

АЙНШТАЙН: Чуттєві пригоди небезпечніші за війну: у бою можна загинути лише раз, а в коханні — багато разів. *(Підходить до Волоцюги, щоби забрати торбину з листами.)* Хочете, дам вам кілька листів? Допоможете бідолахам.

ВОЛОЦЮГА: Я не маю таких зв'язків — знаюся хіба з собаками, двома або трьома білками... Ну і, звичайно, із блошвою.

АЙНШТАЙН *(мляво)*: Авжеж...

Утомлено відвертається, закидає наплічник за спину. Волоцюга співчутливо спостерігає за ним.

ВОЛОЦЮГА: Пане Айнштайне, не беріть усе так близько до серця! Ніхто не примушує вас тягнути на своїх плечах усе людство.

* Шлюб із Ельзою Льовенталь тривав у 1919—1936 роках, аж до її смерті.

АЙНШТАЙН: На жаль, байдужість мені не властива. (З болем.) Світ зруйнують не ті, хто чинить зло, а ті, хто бездіяльно дивиться на це. Усі вони — на чолі з Рузвельтом. Їхні безжально складені руки страшніші за ті, які піднімаються, шануючи Гітлера.

Айнштайн виходить.

Якусь мить Волоцюга стоїть, замислившись, потім зиркає ліворуч.

До нього підходить агент у чорному пальті.

О'НІЛ: Ну як? Ізнов обляяв Америку?

ВОЛОЦЮГА: Ні. Він обожнює ці місця. І хотів би, аби цим раєм насолодилось якомога більше людей.

О'НІЛ: Кого ви маєте на увазі?

ВОЛОЦЮГА: Євреїв, яких переслідують у Європі.

О'НІЛ (*скривившись*): Авжеж, ми в курсі.

ВОЛОЦЮГА: Він аж зі шкури рветься — так хоче їм допомогти. Міркує весь час про це, а не про свої рівняння.

О'НІЛ: Даремно втрачає час... У справі будь-якого кандидата на імміграцію рекомендація Айнштайна матиме лише негативні наслідки.

ВОЛОЦЮГА: Але чому?!

О'НІЛ: Бо ми знаємо, хто він такий.

ВОЛОЦЮГА: І що?

О'НІЛ (*витримує поважну паузу, спиняючи необачного Волоцюгу*): Ви зробили те, що я наказав? Примусили його захищатися?

ВОЛОЦЮГА: Атож, я використав усі ваші доводи: соціалісти, які ухиляються від служби у війську, Америка, що має остерігатися більшовиків серед іммігрантів...

О'НІЛ: А він?

ВОЛОЦЮГА: Уважно слухав мене.

О'НІЛ: І що?

ВОЛОЦЮГА: Він просто слухав.

О'НІЛ: Остерігається...

ВОЛОЦЮГА: Мене?

О'НІЛ: Усіх. Це ж професійний брехун!

Пауза.

ВОЛОЦЮГА: Я вас розчарував? Поганий із мене шпигун... Зверніться до когось іншого.

О'НІЛ: Хочете ухилитися від священного обов'язку кожного американця? Якби це почув ваш син, який загинув зі зброєю в руках...

Присоромлений Волоцюга схиляє голову.

О'НІЛ: Вам здається, що ви втрачаєте з ним контакт?

ВОЛОЦЮГА: Ні. І це бентежить мене. Насправді, Айнштайн мені симпатичний, я навіть вірю йому...

О'НІЛ: Тримайте себе в руках! Хоч він і знайшов тут притулок, та все ж ненавидить Америку! Просить надати йому громадянство, але ганьбить нас! Приховує недобрі наміри...

ВОЛОЦЮГА: Які наміри?

О'НІЛ: Він хоче отруїти Штати. Заразити їх вірусом комунізму! Це зрадник на службі в червоних!

ВОЛОЦЮГА: Ви знаєте це напевно чи лише побоюєтесь цього?

О'НІЛ: Ми ведемо розслідування, аби довести це.

ВОЛОЦЮГА: О, зрозуміло! То спочатку ви робите висновок, а потім збираєте аргументи — дивна якась логіка, їй-Богу!

О'НІЛ: Та невже? То чому ж він так дбає про поселення тут своїх друзів? За їхнім показним єврейством приховується справжнє обличчя — більшовики!

ВОЛОЦЮГА: Це вже занадто... Відчепіться ж ви від мене! Дайте нарешті спокій!

О'НІЛ: І мови не може бути! Наступні дні будуть найцікавішими. Прислухайтеся уважно: події примусять кролика вистрибнути з кущів!

О'Ніл починає відходити.

ВОЛОЦЮГА: Що вже сталося?

О'НІЛ: Вранці Гітлер вдерся до Чехословаччини. Незабаром у Європі спалахне війна.

3

Захеканий переляканий Волоцюга підхоплюється, стривожений тим, що відбувається далеко на озері. Махає руками, ніби кличе когось.

ВОЛОЦЮГА: Гей, там! Але ж... цього не може бути... Егей!.. Та гаком же, гаком!.. Втрапите ж до води... Ну ж бо, тримайте його... о Господи!.. та тримайте ж!.. так, а тепер праворуч...

Раптом він скрикує.

ВОЛОЦЮГА: Дідько, він перевернувся! (*Страшенно переляканий.*) Ви вмієте плавати? (*За мить, не дочекавшись відповіді.*) Гей... пане Айнштайне! Ви вмієте плавати? Гей!

Застигає з виразом горя на обличчі.

ВОЛОЦЮГА: О ні — це, певно, поганий сон: він не рухається, він не відповідає... (*Голосно вдалину.*) Гей, ви поранені? Забилися? Егей!.. (*До себе.*) Джмелів слухає...

Наважується плисти на допомогу. Кладе торбину й виходить.

ГОЛОС ВОЛОЦЮГИ (*за сценою*): Агов, та приходьте ж до тями! Пане Айнштайне, ви чуєте? Ви у воді. Якщо не дотягнемо до берега, годуватимете собою рибу. Пане Айнштайне, будь ласка... Трясця, я не дістаю до дна! Я ж... чорт!.. Допоможіть! Допоможіть! Сюди!

Чути плюскіт. Раптом усе стихає.

З'являється Айнштайн, він тягне Волоцюгу. Вигляд у того значно гірший, ніж у Айнштайна.

Опустившись на пісок, Волоцюга відкашлюється, відплювуеться і приходять до тями.

Аж роздуваючись від гордоців, він озирється на Айнштайна.

ВОЛОЦЮГА: Я врятував вам життя!

*Айнштайн усміхається, не заперечуючи. Думки його
десь далеко.*

ВОЛОЦЮГА: Що трапалося?

АЙНШТАЙН: Та нічого...

ВОЛОЦЮГА: Як це — нічого?! По-перше, ви лед-
ве тримали кермо — мов курка у кабриолеті, їй-Богу!
По-друге, вилетіли за борт, не давалися знати...

АЙНШТАЙН: Невже?

ВОЛОЦЮГА: Ви забилися? Змерзли?

АЙНШТАЙН: Не знаю. Певно, і забився, і змерз.

ВОЛОЦЮГА: І мовчите, не слухаєте мене! Ви що, не
чуєте, гей?!

АЙНШТАЙН: Я міркую...

ВОЛОЦЮГА (*помічає, що Айнштайн дуже стурбован-
ний*): Що, негаразди в науці?

АЙНШТАЙН: О, якби ж то!.. (*Раптом стривожено
обмацує себе.*) Мій лист! Тільки не це...

АЙНШТАЙН (*обстеживши кишені, виймає з куртки
листа*): Це ж треба... він сухий...

ВОЛОЦЮГА: Гадаю, це знак.

АЙНШТАЙН: Даруйте?

ВОЛОЦЮГА: Це означає, що його таки варто відпра-
вити адресату...

АЙНШТАЙН (*явно збентежений, кидає лист на пі-
сок*): Я у знаки не вірю. Якби ви знали, чого мені кош-
тував оцей лист!.. Я ніколи не почувався настільки
розшарпанам!

ВОЛОЦЮГА: Розшарпанам?

АЙНШТАЙН: Замордованам.

Він дивиться на Волоцюгу, ніби зважуючи, чи варто продовжувати, потім різко підводиться.

АЙНШТАЙН: Не слід вам тут мерзнути... матимете клопоту з гіпертонією! У мене в авто є плед. Я миттю!

Виходить.

ВОЛОЦЮГА: А як же лист?

АЙНШТАЙН (*за сценою*): Пригляньте за ним. Лист навряд чи втече, проте якщо з'явиться хто чужий — вдягайте ваші штучні ікла та гавкайте щосили!

Наляканий важливістю покладеного на нього завдання, Волоцюга підсовується до листа — поволі, немов до живої істоти — і нахилиється, щоби прочитати адресу.

ВОЛОЦЮГА: Ой леле! Лист президентові Рузвельту! Певно, там повно лайки.

Він похмурніє, почувши чийсь кроки. Побачивши О'Ні-ля, намагається сховати конверт.

Набурмосений агент підходить до Волоцюги.

О'НІЛ: Пильнуйте! Учора в Айнштайна були підозрілі гості. Він кілька годин радився з науковцями з-за кордону.

ВОЛОЦЮГА: Він якийсь сам не свій. Щойно мало не втопився.

О'НІЛ: Спроба самогубства? Навряд.

ВОЛОЦЮГА: Бачили б ви, як він кермував яхтою прямісінько на трамплін, а потім шугнув у воду й не рухався! Ви змінили би свою думку.

О'НІЛ: Ні, це не в його душі.

ВОЛОЦЮГА: А ви бачили, як я його врятував?

О'НІЛ (*колючим тоном*): Та невже? Ви ледь не пішли на дно. Це він підібрав вас і дотягнув на спині до берега.

Волоцюга знизує плечима, відкидаючи цю версію.

О'НІЛ: Що він вам сказав?

ВОЛОЦЮГА: Казав, що склав щойно листа, який коштував йому сил.

О'НІЛ: Дістати б цього листа!

ВОЛОЦЮГА: Еге ж...

О'НІЛ: Кому його адресовано?

ВОЛОЦЮГА: Цього він не сказав.

О'НІЛ: Ось він повертається — я зникаю. Спробуйте дізнатися, що в тому листі.

О'Ніл виходить.

Волоцюга виймає листа, кладе його туди, де він був раніше, — і чекає, поклацуючи зубами від холоду.

Заходить Айнштайн.

АЙНШТАЙН: Ось!

Накриває плечі Волоцюги пледом.

Потім помічає листа і насуплюється.

АЙНШТАЙН: Здається, я когось бачив, отам... Тут ніхто не проходив?

ВОЛОЦЮГА: Так, один пан цікавився найближчим рестораном. Огидна мармиза! Не хотів би я стати со-сискою на його виделці!

Айнштайн сідає, вгортаючись у другий плед.

АЙНШТАЙН: Я непокоюся через ситуацію...

ВОЛОЦЮГА: Забагато непокоїтеся! Ви схильні бачити все у чорному кольорі. У березні ви стверджували, що війна спалахне, бо Німеччина вдерлася до Чехословаччини. Зараз маємо серпень, і що? Нічого! На тому все й закінчилося. Франція, Англія, Росія і Штати не сказали і слова супроти.

АЙНШТАЙН: Ганебище...

ВОЛОЦЮГА: Але війни немає.

АЙНШТАЙН: Ні, війна таки є. Навіть якщо Франція, Англія, Росія і Штати не прагнуть воювати, Німеччина вже готова. Це питання кількох тижнів, а може — і днів. *(Зривається на крик.)* Я ненавиджу війну, але ми мусимо перемогти!

Він підстрибує у нестямі й на одному диханні зізнається в тому, що його мучить.

АЙНШТАЙН *(гордо)*: Ні, ну ви можете таке уявити?! Дуже скоро уран можна буде перетворити на нове джерело енергії!

ВОЛОЦЮГА *(ошелешено)*: Уран?..

АЙНШТАЙН (*нестямно*): Стало можливим змоделювати ланцюгову ядерну реакцію у великій масі урану!

ВОЛОЦЮГА (*пригнічено*): Що ви кажете?..

АЙНШТАЙН: Це дозволить вивільнити велику кількість енергії та отримати багато нових елементів на кшталт радію!

Він заявляє це урочисто — наче про доведений факт. І чекає на реакцію співрозмовника.

ВОЛОЦЮГА (*заледве приходячи до тями*): Перекладіть мені, будь ласка, бо я трішечки розгубився.

АЙНШТАЙН: Бомба! Можна буде створити атомну бомбу — найпотужнішу і найсмертоноснішу з-поміж усіх! Її вибухова потужність буде в мільйони разів більшою за потужність звичайних бомб. Однієї такої бомби буде достатньо, щоби зруйнувати Нью-Йорк!

ВОЛОЦЮГА (*нажахано*): Господи Боже!

АЙНШТАЙН (*пафосним, величним жестом показує вниз*): І все це тут!

ВОЛОЦЮГА (*перелякано підстрибує*): Тобто — тут?

АЙНШТАЙН: Усе тут!

ВОЛОЦЮГА (*панікує*): Тут?!

АЙНШТАЙН: Авжеж, тут! У цьому конверті!

*Волоцюга відступає, ніби в конверті приховано бомбу. Обидва дивляться на конверт із жахом.
Тривала пауза.*

ВОЛОЦЮГА (*пошепки*): І коли вона вибухне?

АЙНШТАЙН: Скоро.

ВОЛОЦЮГА (*зопривши*): Коли це — скоро?

АЙНШТАЙН: Не знаю. За півроку. За рік. Можливо, за два...

ВОЛОЦЮГА: Еге... Не раніше?

АЙНШТАЙН: Власне, тоді, коли буде готова.

ВОЛОЦЮГА (*полегшено зітхає*): Отакої... То в конвєрті не бомба?

АЙНШТАЙН: Звісно ж, ні.

ВОЛОЦЮГА (*заспокоївшись, але все ж насторожено*): То що тоді там?

АЙНШТАЙН: Моя зрада.

Спантеличений Волоцюга витріщається на Айништайна, якому, як видається, зле.

АЙНШТАЙН (*схопившись за голову*): Господи, ну навіщо?! Чому саме я?!

Пауза.

ВОЛОЦЮГА: Отож-бо! Чому саме ви?

Занурений у думки Айништайн сіпається.

АЙНШТАЙН: Даруйте, що?

ВОЛОЦЮГА: Нащо писати президентові?

АЙНШТАЙН: Наукова спільнота зобов'язана попередити владу. Мої друзі-фізики — Сілард і Вігнер* —

* Лео Сілард (1898—1964) — угорсько-американський фізик і винахідник. У 1933 році розробив ядерну ланцюгову реакцію та разом

переконані, що пояснити політикам значення відкриття може тільки всесвітньо визнаний учений. Цей жереб випав мені...

Він махає листом, ніби комусь погрожуючи.

АЙНШТАЙН: Німці вивели з ринку уран, який видобувався у копальнях Чехословаччини, — і це доводить, що вони також намагаються змайструвати бомбу! Я колись жив у Німеччині, тож знаю, як наполегливо й ефективно там можуть працювати, які там блискучі науковці — хай навіть багато хто втік після 1933-го. І з усього цього я роблю висновок, що рано чи пізно вони зможуть спорудити для Гітлера пекельну машину! Ми не повинні втрачати ні секунди, ми мусимо випередити їх! *(Після паузи.)* Уявляєте? Я захочую військових до створення найбільш руйнівної вибухівки. Я!

ВОЛОЦЮГА: Чудова новина!

АЙНШТАЙН: Що?!

Волоцюга встає і виструнчується майже по-військовому — його розпирає від гордоців.

ВОЛОЦЮГА: Я радий, що завдяки вам Сполучені Штати дуже скоро матимуть найпотужнішу зброю!

із Енріко Фермі запатентував ядерний реактор. Юджин Пол Вігнер (1902—1995) — угорсько-американський фізик-теоретик і математик, один із лауреатів Нобелівської премії з фізики 1963 року. Сілард, Вігнер і Айнштайн у 1939 році спільно підписали згаданого тут листа президентові Рузвельту, внаслідок якого було започатковано проект «Мангеттен».

АЙНШТАЙН (*ошелешено*): Але я роблю це не заради Сполучених Штатів, а щоб побороти Гітлера — тільки з цією метою! Якщо уранова бомба потрапить до рук фашистів, цивілізацію буде приречено. Я стою на захисті світу й культури! А не окремої країни чи уряду!

ВОЛОЦЮГА: Та що це ви кажете! Ви ж друг Сполучених Штатів! Ба більше: ви — патріот! (*Плескає Айнштайна по плечу, мов генерал, що хвалить солдата.*) Сподіваюся, незабаром ви отримаєте громадянство. (*Хизуючись, додає.*) Тепер я знаю, навіщо ризикував життям, виловлюючи вас із озера... Я не просто виконав свій обов'язок — я врятував героя, якому судилося врятувати Америку!

Зворушений власними словами, Волоцюга витирає несподівані сльози.

Айнштайн мовчить, збентежений.

ВОЛОЦЮГА: Ну от, а тепер мушу влити в себе хоча б один кухоль пива! Бо від цього купання і заіржавіти можна!

Він виходить, переконаний, що Айнштайн піде слідом за ним.

Проте, залишившись на самоті, Айнштайн хапає листа і з люттю й несамовитим криком розриває його на клаптики.

Потім, знеможений, низько похиляє голову, мов по-йнятий болем людини, яку ніхто не розуміє.

Волоцюга повертається.

ВОЛОЦЮГА: То ви йдете?

АЙНШТАЙН: Авжеж!

Та перш ніж піти, Айнштайн збирає уривки листа й уважно роздивляється — чи можна їх склеїти? Він усе-таки зважився надіслати послання Рузвельтові.

4

Чиста шляхетна музика повнить ніч, гармонійно поєднуючись із величчю Всесвіту.

Волоцюга, сидячи, слухає, мов зачарований.

Заходить Айнштайн — це він грає на скрипці. Раптом припустившись фальшивої ноти, він уриває гру й опускається поруч із Волоцюгою.

АЙНШТАЙН: Що ви робите?

ВОЛОЦЮГА: Нічого не роблю, просто сиджу.

АЙНШТАЙН: А я сьогодні напрацювався...

ВОЛОЦЮГА: Ну й добре. Моє гультяйство має сенс тільки тоді, коли інші гарують.

Вони удвох милуються небом.

ВОЛОЦЮГА (*обводять рукою небесне склепіння*): Вітаю під моїм дахом!

АЙНШТАЙН: Дякую за запрошення!

ВОЛОЦЮГА: Мені тут нудно не буває. Стільки зірок...

АЙНШТАЙН: Тільки дві речі не мають кінця: Всесвіт і людська глупота. Проте щодо Всесвіту я досі не впевнений...

Пауза.

АЙНШТАЙН: Неймовірно! Який величезний місяць! Тільки погляньте! Гігантський... Ніколи такого не бачив.

Волоцюга радісно позирає на сріблясте світило.

ВОЛОЦЮГА: Еге ж, мушу визнати: сьогодні я собою задоволений.

АЙНШТАЙН: Ви хочете сказати, що це ви?..

ВОЛОЦЮГА: Ясна річ.

АЙНШТАЙН: Мої вітання!

ВОЛОЦЮГА: Можу уступити його вам за десять доларів.

АЙНШТАЙН: Якихось десять доларів за дивовижний місяць? Навіть не сперечаюся — я беру!

Виймає з кишені купюру і простягає її Волоцюзі, який миттю хапає гроші.

ВОЛОЦЮГА: Слухайте, ви поводитесь, наче великий пан, хоча насправді я віддав би вам місяць і за п'ять доларів!

АЙНШТАЙН: Ні, це ви поводитесь, мовби справжнісінький принц: мальовничий берег, озеро, скільки сягає око, сріблясті спінені хвильки і місяць... О, місяць!..

ВОЛОЦЮГА: Еге ж! Мені місяць нечасто вдається так добре.

АЙНШТАЙН: А ці ледь чутні вабливі звуки, що це таке?..

ВОЛОЦЮГА: Цвіркуни. Мій особистий хор.

АЙНШТАЙН: О, це ж просто диво!

Виймає ще одну купюру, щоб віддячити за «концерт», але Волоцюга зупиняє його рух.

ВОЛОЦЮГА: Дозвольте! Це мій подарунок вам.

АЙНШТАЙН (*наполягає*): Тримайте!

ВОЛОЦЮГА (*бере купюру*): Вам дяка від співаків.

Обидва зітхають із насолодою.

ВОЛОЦЮГА: Слухайте, а ви вірите в Бога?

АЙНШТАЙН: Спочатку визначтесь із тим, хто такий для вас Бог, а потім я відповім.

ВОЛОЦЮГА: Бог — це той, хто усе сотворив. Усе це.

АЙНШТАЙН: Фізики намагаються збагнути Божі думки.

ВОЛОЦЮГА: Це означає «так»? Вірите?

АЙНШТАЙН: Якщо віра — це завзятий пошук відповідей на запитання, тоді: так, вірю! Бо єдине, що буде в природі незбагненим завжди, — це, власне, те, що її можна збагнути. Чим більше шукаю, чим далі женуся за істиною, тим частіше дивуюсь і відчуваю захоплення! Наука пробуджує в мені хлопчиська!

ВОЛОЦЮГА: Цікаво, чи дивляться зараз у небо наші солдати в Європі?

АЙНШТАЙН: Ні. Війна притуплює зір і згинає шиї. У приціл можна побачити тільки бруд.

ВОЛОЦЮГА: Знову ви грішите песимізмом... І все ж Сполучені Штати вступили у війну.

АЙНШТАЙН (*іронічно*): Атож, тепер у мене є всі підстави для оптимізму: війна охопила планету!

ВОЛОЦЮГА: Важить лише те, що Штати прийшли на допомогу Британії, Франції та іншим країнам.

АЙНШТАЙН: Три роки! Їм на це знадобилися цілих три роки, а також напад японців на Перл-Гарбор! Страшно й подумати, скільки людей загинуло...

ВОЛОЦЮГА: Яка різниця!

АЙНШТАЙН (*ствердно киває головою*): А й справді — яка різниця?.. Авжеж. (*Схоплюється.*) Ет, забув! У мене зустріч о десятій вечора! Котра година?

ВОЛОЦЮГА: Рівно десята...

АЙНШТАЙН (*миттю заспокоївшись*): Для того, щоб запізнитися, ще є час.

ВОЛОЦЮГА: Ви завжди так чините?

АЙНШТАЙН: Знаєте, я помітив, що люди, які спізнюються, бувають у значно кращому гуморі, ніж ті, які приходять завчасно.

Виймає три олівці й заходить гострити їх.

ВОЛОЦЮГА: А що там із бомбою?

АЙНШТАЙН: Команда вчених на чолі з Оппенгеймером узялась до роботи. Однак нацисти почали раніше, адже президент Рузвельт цілих два роки зважував небезпеку.

ВОЛОЦЮГА: А чому ви не працюєте разом із ними?

АЙНШТАЙН: Мене також цікавить відповідь на це запитання. Оскільки громадянство я вже отримав. Гадаю, я не найдурніший із-поміж американців у царині ядерної фізики.

ВОЛОЦЮГА (*переводячи розмову на жарт*): Ось вам іще одна загадка!..

АЙНШТАЙН: Так, але яка гидотна! Різниця між таємницями Бога та загадками людей полягає в тому, що Богові дріб'язковість не властива.

ВОЛОЦЮГА: Можливо, американці вирішили, що ви... застарий?

АЙНШТАЙН: Вік впливає на нас по-різному: одних знесилює, інших — загартовує. Гадаю, останні роки довели, що мій мозок досі працює доволі продуктивно.

ВОЛОЦЮГА: Тоді, може, справа в тому, що ви — не знавець озброєння?

АЙНШТАЙН: Та невже?! Тоді навіщо Флот доручив мені вирішення своїх проблем із вибухівкою? Я задовольнив чимало забаганок військового керівництва.

ВОЛОЦЮГА: Але ж ви і щасливець! Я набрид їм, пориваючись на війну, і щоразу мені відмовляли — кажуть, буцімто від мене камфорою тхне!

АЙНШТАЙН: Що кажуть, даруйте?

ВОЛОЦЮГА: Від мене відгонить занепадом, кінцем. Порожньою пляшкою. Я — німецький стариган. (*Після паузи.*) І як успіхи у розробці бомби?

АЙНШТАЙН: Лише уявіть: я не знаю! Між ними і мною звели мур мовчанки — я не можу спілкуватися навіть із близькими друзями з Європи. Напевно, їм віддали наказ. Усе це справа рук уряду.

ВОЛОЦЮГА: То це ваша репутація, е-е... лівака... стримала політиків? Бо ви виступаєте за союз із СРСР.

АЙНШТАЙН: Чимало відомих фізиків мають політичні переконання, які не відрізняються від моїх, проте військові залюбки запросили їх на роботу. *(Після паузи.)* Певно, справа в чомусь іншому... але я не знаю, в чому саме.

Підводиться.

АЙНШТАЙН: Добраніч, друже. Мушу залишити вас, бо обіцяв Флотові вирішити завтра одну технічну проблему.

ВОЛОЦЮГА: Ви взагалі колись спите?

АЙНШТАЙН: Сплю — недовго, але швидко.

Вони сміються.

Айнштайн іще раз киває на прощання і виходить.

За якусь мить до Волоцюги крадькома підходить чоловік у чорному.

О'НІЛ: Йому щось відомо?

ВОЛОЦЮГА: Абсолютно нічого. Скаржився, що йому ніхто нічого не каже.

О'НІЛ *(задоволено)*: Чудово!

ВОЛОЦЮГА: Він обурений — не розуміє, чому його відсторонили.

О'НІЛ: На його думку, німці просунулись?

ВОЛОЦЮГА: Він висловив сподівання, що ні.

О'НІЛ *(крижаним тоном)*: Ви в цьому впевнені?

Волоцюга здригається і по коротких ваганнях твердо каже.

ВОЛОЦЮГА: Впевнений. *(Миттю змінює тон на менш рішучий.)* Ви посприєте в моїй справі? Я зможу повернутись до війська? Мені набридло вкриватися тут пліснявою...

О'НІЛ: Ви служите країні, переказуючи нам свої розмови з Айнштайном.

Волоцюга зітхає, розуміючи, що О'Ніл ані пальцем не поворушить у його справі.

ВОЛОЦЮГА: Чому ви ставитеся до нього з такою підозрою?

О'НІЛ: Я не зобов'язаний вам щось пояснювати.

ВОЛОЦЮГА *(ображено)*: Он як? Я можу з ним посваритись. І ви не дізнаєтеся жодного слова.

Розлючений О'Ніл зміряє його очима.

О'НІЛ: Я б вам цього не радив!

ВОЛОЦЮГА: А мені байдуже! Я ж телепень, то чому б мені не послати вас якнайдалі? *(Після паузи.)* І все ж — чому? Чому таке ставлення?

Обидва довго мовчать. О'Ніл, натягнутий, мов струна, зрештою, кидає.

О'НІЛ: Бо він німець!

ВОЛОЦЮГА: То й що?

О'НІЛ *(уперто)*: Він — німець!

ВОЛОЦЮГА: Та це ж божевілля! Отже, ви вважаєте, що, оскільки він німець, то може передавати дані німцям?

О'НІЛ (*непохитно*): Німець лишається німцем.

ВОЛОЦЮГА: Він проти Гітлера, проти фашистів, проти нацистів!

О'НІЛ: І що це доводить? Якщо він не має нічого проти німців і чинить опір нацистам, то може інформувати німців у Німеччині, які не є нацистами. Вам не спадало на думку, що саме для цього він написав Рузвельтові? Хто дасть гарантію, що він не наміряється повідомляти співвітчизникам найменші дрібниці ядерного проекту? Розповідати їм про наші успіхи, яких так бракує їм?

ВОЛОЦЮГА: Та ви його геть не розумієте! Якщо він і попередив Рузвельта, то лише тому, що Айнштайн — антифашист!

О'НІЛ: О, антифашист, еге ж! Отже, симпатизує більшовикам? Припустимо, він справді злий на німців, але де гарантія, що він не сповіщає про все росіянам? Бо в такому випадку першим атомну бомбу отримає Сталін. Невже ми допустимо це?!

ВОЛОЦЮГА: Ви все ускладнюєте... Він щойно отримав громадянство, хоче показати свою лояльність, бути законослухняним, у нього немає прихованих намірів...

О'НІЛ: Отакої! Відданість Айнштайна Сполученим Штатам ще не доведено. Досі він ніде голосно не заявляв, буцімто любить нашу країну.

ВОЛОЦЮГА: Врешті-решт, якби він справді був шпигуном, то горлав би про свій патріотизм і весь час махав би прапорцем!

О'НІЛ: Бачу, він вас причарував.

ВОЛОЦЮГА: Ні, ми часто сперечаємося. Проте я високо ціную його особистість, поважаю її і добре розумію.

О'НІЛ (*саркастично*): Розумієте? Гадаєте, можете збагнути думки Альберта Айнштейна, всесвітньовідомого вченого, який здійснив революцію у науці та способі мислення? Та за кого ви себе маєте, чоловіче?!

ВОЛОЦЮГА (*згинається мало не вдвоє*): Що ж, згоден, я лише жалюгідний черв'як, я не можу...

О'НІЛ (*зневажливо*): Краще б мовчали! Ви не здатні зіграти навіть роль черв'яка.

Волоцюга настільки ображений цим дотепом, що не знаходиться з відповіддю.

О'НІЛ: Хай там як, а я чесно зізнаюся і заявляю: я цього клятого німчуру не розумію! А найнезбагненніша з його загадок — це те, що він втрачає свій час на теревені з вами. Бувайте!

Він виходить.

Розлючений Волоцюга хапає торбину і щодуху жбурляє.

5

Під небесним склепінням, усипаним зірками, Айнштейн грає Баха на скрипці. Мелодія лине до небесних світил — чиста, спокійна, велична.

Зненацька Айнштейн відчуває, ніби на нього звалилося якесь лихо. Він здригається.

За ним — по той бік земної кулі (і в його уяві) — постає гриб із диму, гриб, утворений атомною бомбою.

Айніштайн відводить смичок від струн і помічає гриб. Його беруть дрижаки, він приголомшений і нажаханий.

АЙНШТАЙН: Боже мій...

Хмара з частинок забарвлює небо у чорний колір. Айніштайн — маленький, кумедний, безсилий перед тоннами первісної люті, які ллються на планету — стоїть під цим чорним небом.

Світло вимикається. Морок.

6

У темряві вибухає бомба. Гуркіт, тремтіння землі. Повітря насичується вуглецем. З'являється поривчастий вітер, валить дим. Таке враження, ніби життя — кінець.

Потроху на мирний берег озера повертається світло. Волоцюга й О'Ніл стоять поруч, кожен тримає в руках по стосу газет.

Прекрасна погожа днина у серпні 1945 року.

Вони, забувши про різницю в соціальному статусі, палко обіймаються.

ВОЛОЦЮГА: Це перемога! Ми перемогли!

О'НІЛ: Це перемога Америки! Ми найсильніші!
Японці відхаркують кров'ю!

ВОЛОЦЮГА: По віскі?

О'НІЛ: Я на службі. До того ж, я взагалі не вживаю.

ВОЛОЦЮГА: Невже?

О'НІЛ: Біс із ним! Якщо не сьогодні, то вже ніколи!
Мене мучить спрага!

Поки Волоцюга копирсається в торбині у пошуках чарки, О'Ніл хапає пляшку і починає пити віскі просто з неї. Волоцюга здивовано спостерігає за ним.

Нарешті О'Ніл відривається від пляшки і витирає вуста.

О'НІЛ: Будьмо! За Хіросіму!

ВОЛОЦЮГА: За Хіросіму! Тепер японці точно складуть зброю.

О'НІЛ: Та вони божевільні, ті япошки! Скажені пси! Їхні пілоти, помітивши ціль, воліють вибухнути разом із літаком, аніж не влучити! Через це ми втратили стільки людей. А Трумен — гоп! — і скинув бомбу! Молодчина, Трумен! За Хіросіму!

ВОЛОЦЮГА: За Хіросіму!

О'Ніл вириває пляшку з рук Волоцюги і жлуктить віскі. Випиває кількість, небезпечну для людини, не звичаєної до трунку.

Відірвавшись від пляшки, О'Ніл радісно верещить — достоту ковбой, що сідлає дикого огира.

О'НІЛ: Еге-гей!

ВОЛОЦЮГА: Ви часом не з Техасу?

О'НІЛ: Як ви здогадалися?

Знову хапає пляшку і бачить, що вона вже порожня.

О'НІЛ: Заждіть. У моєму авті є ще.

ВОЛОЦЮГА: Не треба. Гадаю, вже досить. Ви ж не звикли до алкоголю. Краще б...

О'НІЛ: Оце вже ні! Я наполягаю! Ту пляшку я конфіскував в одного свідка, якого допитував. Залишив її в багажнику. На згадку. Хвилинку!

Виходить, вигукуючи «Еге-гей!».

Заходить насуплений Айнштайн — він поволі спускається до Волоцюги. Неначе двієчник, який бачить суворого вчителя, Волоцюга намагається прибрати серйозний вираз обличчя.

АЙНШТАЙН: Ви вже чули?

ВОЛОЦЮГА: Цей день увійде в історію!

АЙНШТАЙН: Авжеж, увійде — і позначиться на ній. Звісно, якщо історія ще існуватиме...

ВОЛОЦЮГА (*врочисто піднімає руку*): Кінець Другої світової війни!

АЙНШТАЙН (*бурмоче*): Не знаю, який вигляд матиме Третя світова, проте переконаний, що на Четверту людей просто не назбирається. Америка виграла війну, але людство втратило мир! (*Розлючено.*) Зрадники! Кляті зрадники! Ми готували бомбу, щоб воювати проти німців, а Трумен вирішив скерувати її на японців!

ВОЛОЦЮГА: На ворогів!

АЙНШТАЙН: Рузвельт так не вчинив би! Рузвельтові вистачило би демонстрації сили десь у пустелі, без жертв, щоби трохи охолодити японців. Якби він не помер, то тримав би віце-президента, цього недоумка, тупака Трумена, який винищив стільки японців, тільки щоби переграти росіян, щоби завадити комуністам звільнити Азію!

Повертається п'яний О'Ніл, вимахуючи пляшкою.

О'НІЛ: А ось іще одна пляшечка, щоби прилити бомбочку! За Хіросіму!

Айнштайн обертається до нього.

АЙНШТАЙН: Пане, ви святкуєте вбивство?

О'НІЛ: Трясця, це він!

Він зупиняється, похитуючись, намагаючись утримати рівновагу.

АЙНШТАЙН: З ким маю честь?

О'НІЛ: О дідько, дідько!

АЙНШТАЙН (*простягаючи руку так, ніби вже почув ім'я*): Дуже приємно! А я — Альберт Айнштайн.

О'НІЛ: Взагалі-то ви не повинні мене бачити. (*Махає руками.*) Бачите мене? (*Айнштайн ствердно киває. Тоді О'Ніл затуляє очі руками.*) А так?

АЙНШТАЙН: А так уже не бачу.

О'НІЛ: Чудово... тоді я залишуся так...

Стенувши плечима, Айнштайн обертається до Волоцюги.

АЙНШТАЙН: Трумен спричинився до наймасовішої бійні в історії людства і хизується цим. Свято! Фанфари! Тріумф! Годує нас дешевими рецептами: «Ми створили сотні робочих місць», «Ми витратили мінімум коштів на максимальний результат», «Ми — найсильніші!».

О'Ніл не стримується і вигукує.

О'НІЛ: Еге-гей! За Хіросіму!

Розлючений Айнштайн обертається до нього.

АЙНШТАЙН: Будь ласка, пане, поведіться пристойно.

О'НІЛ (*п'янучий, ховається за своїми долонями*): А ви мене не бачите!

АЙНШТАЙН: Але чую! Бомбу кинули на середнє за розмірами місто населенням приблизно триста тисяч осіб. Ті, хто загинув не одразу, сконають найближчими днями — або від ран, або від опромінення, або від пожеж, спричинених досі небаченим жаром.

О'Ніл прибирає руки від обличчя і усміхається Айнштайнові, який із гіркотою веде далі.

АЙНШТАЙН: Триста тисяч чоловіків, жінок і дітей. Триста тисяч невинних. Триста тисяч цивільних.

О'НІЛ: Заждіть! Хвилинку! *(Ледве тримається на ногах.)* Триста тисяч японців!

АЙНШТАЙН: І що?

О'НІЛ: О! По-перше, японці — наші вороги. По-друге, японці... це японці!

Айнштайн, намагаючись стримати лють, вирішує ближче познайомитися зі співрозмовником і наближається до О'Ніла, не відводячи від нього примружених очей.

АЙНШТАЙН: Знаєте, ваші міркування надто складні для мене, шановний... шановний...?

О'НІЛ: Айнштайн.

АЙНШТАЙН: Ні, Айнштайн — це я. А вас як звати?

О'НІЛ: О, мене! О'Ніл. Патрік О'Ніл.

АЙНШТАЙН: О'Ніл... Чудове прізвище! Таке... американське! Хотів би я бути О'Нілом. Альберт О'Ніл... непогано, правда ж?

О'НІЛ *(зворушено)*: Дякую...

АЙНШТАЙН: Тож, містере О'Ніл, пропоную розвинути вашу думку. Коли ви кажете, що японці — то просто японці, то чи не маєте ви на увазі, що американець важить більше, ніж японець?

О'НІЛ: Звісна річ!

АЙНШТАЙН: Дозвольте... мені кортить щонайглибше збагнути ваші шляхетні міркування: якби подібна бомба мала впасти тут, у Сполучених Штатах, то якого кварталу вам було б менше шкода: чорного чи білого?

О'НІЛ *(так, ніби йдеться про щось очевидне)*: Чорного, звісна річ!

АЙНШТАЙН: Авжеж... розумію... бо біла людина важить більше, ніж чорна. (*О'Ніл ствердно хитає головою.*) Тоді дозвольте ще одне запитання: хто важить більше — японець чи чорний американець?

О'Ніл мовчить, замислившись.

АЙНШТАЙН: Еге ж, тут швидко не відповіси. Щойно з'являється розуміння, буцімто люди в чомусь нерівні, відразу наштовхуєшся на тонкощі, не зрозумілі недорозвиненому інтелектові. То як, містере О'Ніл? Японець? Чи все ж таки чорний американець?

О'НІЛ (*скривившись*): Чорний американець важить більше.

АЙНШТАЙН: О, я радий чути ваше зізнання!.. Таке типове для розвиненого інтелекту... Отже, чи можемо ми дійти висновку, що один білий американець важить чотирьох чорних американців, а один чорний американець важить... скажімо, восьми японців?

О'Ніл робить жест, який показує, що цифра має бути значно більшою.

АЙНШТАЙН: Шістнадцяти японців?

О'Ніл роздратовано показує, що треба збільшити кількість.

АЙНШТАЙН: Тридцяти двох? Шістдесяти шести? Ста дванадцяти? Атож, ви маєте рацію: ста дванадцяти японців!

О'Ніл із захватом звертається до Волоцюги:

О'НІЛ: А він справді геній!.. Такий розумник. (*До Айнштайна.*) Хочу вам дещо сказати, пане Найн... Найнштайн... ви — не «червоний», чуєте? Ні! Ніякий ви не «червоний»! Я до них донесу... туди, нагору... їм, там, нагорі...

Волоцюга втручається, аби не дати О'Нілові бовкнути зайве.

ВОЛОЦЮГА: Ну годі вже, годі! Докторові Айнштайну ніколи тут із вами теревені правити!

О'НІЛ: О, він знає свою справу...

Айнштайн цідить крізь зуби:

АЙНШТАЙН: Будь ласка, хай він замовкне...

Волоцюга хапає О'Ніла і намагається відтягнути.

ВОЛОЦЮГА: Ходімо до авта, гаразд?

О'НІЛ: Гаразд... (*Благальним тоном.*) У мене ще кілька слів до цього пана...

ВОЛОЦЮГА: В жодному разі!

О'НІЛ: Це дуже важливо...

ВОЛОЦЮГА: Важливо?

О'НІЛ: Я хочу подякувати йому.

ВОЛОЦЮГА: Подякувати?

О'Ніл, підтримуваний Волоцюгою, зупиняється перед Айнштайном і, похитуючись, бурмоче:

О'НІЛ: Дякую, пане Айнштайне, дякую вам за бомбу!

Волоцюга полотніє. Айнштайн, почувши слова п'янички, здригається.

АЙНШТАЙН: Даруйте? Що ви сказали?

О'НІЛ: Дякую за бомбу! Це все завдяки вам!

АЙНШТАЙН: Що?! Але...

Волоцюзі так кортить урвати цей діалог, що він відпускає О'Ніла, хапає пляшку з віскі та пхає її йому в руки.

ВОЛОЦЮГА: Тримай, старий, випий трошки, перш ніж рушати.

О'Ніл жадібно блимає очима.

О'НІЛ: А не забагато буде?

ВОЛОЦЮГА: Що ти! У такий день?! Ану, хутенько!
За Хіросіму!

О'НІЛ: За Хіросіму!

О'Ніл великими ковтками п'є з пляшки. Коли він допиває, Волоцюга скрикує.

ВОЛОЦЮГА: Еге-гей!

О'Ніл — роззираючись блудними очима, хапаючи повітря вустами, геть подібний до звіра — поточується і падає.

*Волоцюга нахилиється, щоби перевірити, чи він при-
томний.*

ВОЛОЦЮГА: Чудово! Він вимкнувся! (*Виправдову-
ється перед Айнштайном.*) Я не хотів, щоб він у такому
стані сідав за кермо.

АЙНШТАЙН: Хто це такий?

ВОЛОЦЮГА: Звичайний американець.

АЙНШТАЙН: Дякую, це я й так зрозумів. Але хто він
за фахом?

ВОЛОЦЮГА: Комівояжер — як і більшість амери-
канців.

АЙНШТАЙН: Комівояжер? Дивно, що він так швид-
ко сп'янів... Що він хотів сказати оцим своїм «Дякую,
пане Айнштайне, за бомбу!»? Він що, вважає, що бом-
бу змайстрував я?!

ВОЛОЦЮГА: Та невже?

АЙНШТАЙН: Але ж це казна-що!

ВОЛОЦЮГА: Це казна-що, отже, про це можна за-
бути.

АЙНШТАЙН (*стривожено*): Подібні дурниці мають
велике значення, адже більшість дурниць швидко по-
ширюються, повторюються, входять у звичку і, зреш-
тою, починають скидатися на правду. Розщепити атом
значно простіше, ніж позбутись упередження.

ВОЛОЦЮГА: Хтозна... певно, він припустив, що...
завдяки вашій праці...

АЙНШТАЙН: Завдяки моїй праці?

ВОЛОЦЮГА: ...Поталанило зробити бомбу.

Пауза. Айнштайн пильно дивиться на Волоцюгу.

АЙНШТАЙН: Чому ви вирішили сказати мені це саме сьогодні? (*Хапається за голову.*) Боже, яке безглуздя!

ВОЛОЦЮГА: Пане Айнштайне, але ж ви не маєте до цього жодного стосунку!

Айнштайн, мов загнана в пастку тварина, вигукує.

АЙНШТАЙН: Маю, маю! Я написав Рузвельтові — а не варто було! Щойно мені стало відомо, що німці тоді просунулися не так далеко, як я гадав. (*Розлючено.*) Якби я знав, що нацистам не пофортунить створити атомну бомбу, то й пальцем не поворухнув би! Звідки мені було знати, що Гітлер знеохотив науковців заявою, буцімто ядерна фізика — то єврейська вигадка, заснована на теорії одного єврея!

ВОЛОЦЮГА: Тобто на вашій теорії?

Айнштайн оговтується, ніби зацькований, і, повагавшись мить, ледь чутно белькоче.

АЙНШТАЙН: Ні... ні... (*Рішуче.*) Атомна бомба — не мій винахід. Я нікого не надихав! Свої формули я складав не заради апокаліпсису. Мої пошуки ніколи не виходили за межі теорії, чистої теорії! Це була звичайнісінька фундаментальна фізика. Я вважав, що...

Захекавшись, він сідає і зізнається:

АЙНШТАЙН: Радіоактивність винайшов у 1896 році один француз — Бекерель, проте саме я у своїй теорії

відносності встановив, що маса та енергія — два аспекти одного явища. Авжеж, я інтуїтивно відчув, що у матерії приховується енергія. Це й лягло в основу ядерної фізики. Відтоді кожен намагається передбачити, що ж буде далі. У 1939 році всі були переконані в можливості ланцюгової реакції: енергія, вивільнена під час поділу, утворювала б нові нейтрони, завдяки чому реакція тривала би далі. *(До Волоцюги.)* Нині наука не має ні автора, ні національності. Вона просувається сама по собі, лише використовуючи нас, науковців, мов маріонеток, які гарують над формулами.

ВОЛОЦЮГА: А якби того вечора, коли ви вигадали оту свою знамениту формулу, вам розповіли про Хіросіму — ви відмовились би від відкриття?

Збентежений Айнштайн дивиться на Волоцюгу й міркує.

АЙНШТАЙН: Оце так запитання!

ВОЛОЦЮГА: Оце так відповідь...

АЙНШТАЙН: Чесно кажучи, якби я міг щось змінити...

ВОЛОЦЮГА *(підхоплюючи)*: Якби могли, то..?

АЙНШТАЙН: То став би сантехніком!

ВОЛОЦЮГА: Це ви так жартуєте, га?

АЙНШТАЙН: Бути Айнштайном чи не бути Айнштайном... Ось у чому питання. *(Після нетривалої паузи.)* Якби я навіть міг щось змінити, то вчинив би так само.

Цієї миті О'Ніл, що лежить на піску, здригається і хрипко скрикує.

О'НІЛ: Еге-гей!

Волоцюга, навіть не глянувши на О'Ніла, дає йому ляпаса, примушуючи замовкнути.

Айнштайн знову хапається руками за голову.

Здаля, мов відлуння вітру, чуються вибух, зойки, шум важких пересувань, плач дітей. Де це насправді — десь у вечірній далині чи в головах цих двох диваків?

Хтозна — неможливо дізнатися правду.

Коли Айнштайн нарешті підводить голову, по його обличчю течуть сльози.

АЙНШТАЙН: Я не зробив нічого поганого... але пробачити собі не можу!

ВОЛОЦЮГА: А хіба в Бога був вибір, коли він створював світ?

7

Під променями боязкого сонця Волоцюга й О'Ніл зустрічаються на березі озера.

Цього разу звична добродушність Волоцюги притьмарена розпачем. Він блідий, нашорошено роззирається, ніби змучений якоюсь гризотою.

О'НІЛ: Маємо точні дані: росіяни змайстрували атомну бомбу. Підірвали її в пустелі, аби подратувати нас*.

* Перше ядерне випробування було проведене СРСР 29 серпня 1949 р. на Семіпалатинському полігоні Казахської РСР.

ВОЛОЦЮГА: Я вже про це читав.

О'НІЛ: Ми впевнені: Америкою гасають шпигуни. Бо як інакше, скажіть мені, більшовикам поталанило б зробити бомбу?! Певна річ — вони викрали наші креслення!

ВОЛОЦЮГА: Але як таке могло статися?

О'НІЛ: Можна скільки завгодно підвищувати засоби безпеки, збільшувати кількість охоронців, зводити мури, пускати огорожею струм — але що завадить фізику передати ворогу формули? До того ж, можна використати жінок...

ВОЛОЦЮГА: Жінок?

О'НІЛ: У росіян увійшло в звичку надсилати красунь, щоб ті зваблювали впливових чоловіків і збирали інформацію. Докторові Айнштайну постійно підсилають таких панянок — його часом заносить не лише думками до зірок, а й головою у подушку.

ВОЛОЦЮГА: Трясця! Ми з вами все переплутали! Не треба бути шпигуном, треба, щоб за тобою стежили... (Схоплюється.) Ви хочете, щоб я повірив, буцімто він нашіптує їм формули на вушко!? Ви що, звинувачуєте його у зраді?!

О'НІЛ: Зрадником стати нескладно — достатньо пристрасті. Візьмімо, скажімо, вашого любого Айнштайна: після Хіросіми і Нагасакі він вичавив із себе стільки жовчі! Кричав, що у Штатів слід відібрати бомбу й віддати її міжнародній інстанції на кшталт ООН! У 1946 році ваш Айнштайн навіть створив Надзвичайний комітет фізиків-атомників — угруповання пацифістів, які виступали проти ядерної зброї. І серед них — дослідники з проекту «Мангеттен», які працю-

вали над створенням бомби. Щоразу, коли з'являється зручна нагода, він звертається до громадськості, вимагає обміну технологіями або й повного роззброєння. Погодьтеся: за такої поведінки достатнього лише одного кроку до передання державної таємниці Радянському Союзові.

ВОЛОЦЮГА: Ви припускаєте чи вже маєте якісь докази?

О'НІЛ: Ми взяли слід. Віднині за Айнштайном стежать цілодобово. Придивляємося до всього — до пошти, сміття, дзвінків, гостей. Повз нашу увагу не проходить жодна дрібниця. І щойно ми відчуємо, що готові...

Волоцюга важко схиляє голову.

ВОЛОЦЮГА: І що на нього чекає?

О'НІЛ: Суд, в'язниця, висилка — там буде видно. Суд Лінча, гідний нобеліанта.

ВОЛОЦЮГА: Останнім часом надто часто лінчують.

О'НІЛ: Це ви про негрів? Не лізьте не в свою справу!

ВОЛОЦЮГА (*бурмоче*): Чому ж, хоча шкіра у мене біла, це стосується й мене...

О'Ніл дивиться на нього зі зневагою, так, ніби домагається від Волоцюги мовчання.

О'НІЛ (*роззирається в пошуках Айнштайна*): Як завжди, він запізнюється.

ВОЛОЦЮГА: Запізнення — це привілей вродливих жінок і великих чоловіків. (*Зненацька із нападом люті.*)

Годі! Мені вже це в пельку не лізе! Ви зіпсували мені життя!

О'НІЛ: Та невже? Але принаймні ми дозволяємо вам і далі насолоджуватися життям злидаря. Хіба ні? Уявіть, що буде, якщо ми зазирнемо до вашої справи...

ВОЛОЦЮГА: Мені немає чого закинути.

О'НІЛ: О, помиляєтесь, усім є що закинути!

ВОЛОЦЮГА: Це неправда!

О'НІЛ: Правда, правда! А на декого стільки всього можна повісити...

ВОЛОЦЮГА: Годі!

О'НІЛ: Можемо пригадати ваші гідні осуду вчинки: наприклад, порушення приватної власності...

ВОЛОЦЮГА: Та я просто поспати хотів!

О'НІЛ: ...розпусні дії в публічному місці...

ВОЛОЦЮГА: Я мився у річці...

О'НІЛ: ...та силу-силенну неспланих рахунків...

ВОЛОЦЮГА: Нині навіть із милостині треба податок платити! Ви навіть Ісуса з апостолами запроторили би до в'язниці за ухилення від сплати податків!..

О'НІЛ: Все, досить! Ось ваш об'єкт. Збирайте інформацію. Інакше...

Він виходить.

Айнштайн — значно більш млявий, ніж зазвичай, блідий і змарнілий — підходить до Волоцюги.

АЙНШТАЙН: Старий, маю для тебе чудову новину!

ВОЛОЦЮГА: Це ви про російську бомбу?

Айнштайн, явно здивований, деякий час мовчить.

АЙНШТАЙН: Що ви маєте на увазі?

ВОЛОЦЮГА (*стривожено*): Тільки не кажіть, що ви радієте російській бомбі! Принаймні не кажіть цього вголос.

АЙНШТАЙН (*скривившись*): Ет, бомба...

ВОЛОЦЮГА (*ошелешений*): Але ж ви казали, що виступаєте проти того, щоби бомба залишалася в руках у американців!

АЙНШТАЙН (*зверхньо*): Американська бомба... Без науковців із Європи американці й петарди не змайстрували б!

ВОЛОЦЮГА: То ви тішитесь з появи російської бомби?

АЙНШТАЙН: Та годі вам... Що за дурнуватий вислів? Бомба не може бути російською чи американською. До речі, якщо вже наділяти бомбу національністю, то, певно, вона буде французенкою. Французька бомба! Адже вчені, завдяки праці яких її було створено, — французи: Фредерік Жоліо-Кюрі, Ганс фон Гальбан та Лев Коварський із лабораторій Колеж-де-Франс у Парижі*. Це цілком їхнє дітище! Вони отримали патент іще в 1939 році! Проте після бійні в Хіросімі та Нагасакі французи не квапляться заявляти права на бомбу.

ВОЛОЦЮГА (*стривожено*): То ви раді чи ні?

АЙНШТАЙН (*з гіркотою*): Еге ж, зараз лусну від радощів...

* У 1939 р. група вчених на чолі з Ф. Жоліо-Кюрі в Колеж-де-Франс у Парижі встановила теоретичну можливість ядерної ланцюгової реакції та вивільнення атомної енергії. Після окупації Франції фашистами окремі члени групи подалися спершу до Великої Британії, а згодом до Сполучених Штатів, де продовжили свої дослідження. Гальбан і Коварський брали участь у проекті «Мангеттен».

ВОЛОЦЮГА: Себто?

Зненацька Айнштайн гикає, його нудить, він хитається, намагаючись на щось опертися. Волоцюга кидається до нього, щоби підтримати.

АЙНШТАЙН: О, даруйте... У вас немає води? Якщо я вчасно не прийму ліків...

ВОЛОЦЮГА: А з пивом вашу пігулку ковтати можна?

АЙНШТАЙН: Авжеж.

Запиває пігулку пивом і, розслабившись, зітхає.

ВОЛОЦЮГА: Проблеми зі шлунком? О, мені це добре відомо... У мене теж багате внутрішнє життя.

Обмінюються усмішками.

ВОЛОЦЮГА: Ну? То чому ви так радієте? Зізнавайтесь!

АЙНШТАЙН (*загадково посміхається*): Скоро взагалі не буде ніяких війн.

Волоцюга, не зрозумівши іронії, розуміє слова Айнштайна у прямому сенсі.

ВОЛОЦЮГА: О, це чудово! І коли саме?

АЙНШТАЙН: Після Четвертої світової війни.

ВОЛОЦЮГА: І чому ж, дозвольте вас запитати?

АЙНШТАЙН: Бо людей не залишиться. І все через бомбу В.

ВОЛОЦЮГА: Бомба В? Що це таке?

АЙНШТАЙН: Коли вона вибухне, не залишиться нікого, хто міг би поховати загиблих. Бомби А, себто атомні бомби, скинуті на Хіросіму і Нагасакі — цнотливі монашки порівняно з бомбою В, зробленою на основі водню.

ВОЛОЦЮГА: Спаси і помилуй...

АЙНШТАЙН: Хто вас спасатиме, Бог? Цікаво, куди він повівся — у лабораторіях він явно буває нечасто. (Після паузи.) Що ж, тепер люди здатні знищити будь-яку форму життя.

Волоцюга підводиться і кидається на Айнштайна із запалом, якого раніше собі не дозволяв.

ВОЛОЦЮГА: Вам не соромно?!

АЙНШТАЙН: Даруйте, за що?

ВОЛОЦЮГА: Вам не соромно бути вченим? Не соромно озброювати негідників? Не соромно робити вбивць майстернішими? Що там ті війни — люди завжди чубилися! Але завдяки вам справа повертається на інше! О, дякую, пане! Тепер ми здатні вбити максимум людей за мінімум часу. Тепер ми спроможні на п'ятизіркове вбивство! Яка дивовижа! Яке досягнення!

АЙНШТАЙН: Слухайте, не перебільшуйте!

ВОЛОЦЮГА: Клятий прогрес! Який же я дурний! Гадав, що наука — це вершина цивілізації... Еге ж, завдяки науці цивілізація справді просувається — але у напрямку варварства. Мені душе шкода, пане Айнштайне, проте все те, що ви втілюєте — освіченість і знання — завело нас на хибну стежку. Усі наші блискучі

культури — заради чого?! Заради світових війн, концентраційних таборів, бомб А і бомб В? Заради апокаліпсису?! Єдине, що вам поталанило змайструвати — це смерть!

АЙНШТАЙН: Але...

ВОЛОЦЮГА: Мені страшно!

Він знову підхоплюється, хапає свою торбину та йде геть.

АЙНШТАЙН: Заждіть! Вислухайте мене.

ВОЛОЦЮГА: Ні. Мені лячно, розумієте? Бачите — сироти? З мене вже ллється холодний піт! Мене за живіт хапає — мов хтось усередині грає на кастаньетах! Розумієте? Планеті видовбали труну! Людство збожеволіло. Усе — шкереберть! Сьогоднішній день мене лякає. А завтрашнього я остерігаюся. Щодо післязавтра, то, боюся, його вже не буде. Коли зустрічаю мерзотника — я тремчу. Коли ж мені трапляється геній — я нашорошуюсь. Не знаю, кого варто боятися більше — генія чи мерзотника.

І він вибігає, залишаючи збентеженого Айнштайна самого.

Старий хоче зупинити Волоцюгу, проте, щойно підвівшись, зойкає від болю й поточується.

За якусь мить Волоцюга повертається — він бачив, як його друг упав.

ВОЛОЦЮГА: Пане Айнштайне... гей, пане Айнштайне...

Заходить О'Ніл. Він стурбовано спостерігає за ними. Помітивши О'Ніла, Волоцюга тикає в нього пальцем.

ВОЛОЦЮГА: Гей ти, щуре! Чого стовбичиш? За лікарем, швидко!

О'Ніл підходить і бачить, що Айнштайнові справді зле.

О'НІЛ: Говоріть із ним! Не дайте йому сконати! А я піду по допомогу.

Він вибігає.

Волоцюга, поклавши вченого собі на коліна, дає йому легких ляпасів — і, зрештою, Айнштайн приходиться до тями.

ВОЛОЦЮГА: Нарешті... Докторе Айнштайне... Гарзд... Послухайте мене... Зараз прибуде «швидка», лікарі. Чуєте... слухайте мене. *(Намагається знайти тему, яка могла би привернути увагу Айнштайна.)* Мене завжди цікавило — чи любите ви Америку?

Знесилений Айнштайн тихо відповідає, мов слухняна дитина.

АЙНШТАЙН: Авжеж...

ВОЛОЦЮГА: А чому?

АЙНШТАЙН: Бо у мене в Америці є один друг.

ВОЛОЦЮГА: Справді? І на кого він схожий?

АЙНШТАЙН: У нього велика борода, як у мого дідуся, та кучма, мов у індіанця.

Вони ніжно презираються.

ВОЛОЦЮГА: А що ще, крім незвичної зовнішності, вам у мені до вподоби?

АЙНШТАЙН: Мені зазвичай складно дається любов до людей. З вами — значно простіше.

ВОЛОЦЮГА: Але чому?

АЙНШТАЙН: Оскільки у нас на все різні погляди, то нам завжди є що одне одному сказати. *(Вони сміються.)* Здебільшого цілі, що їх ставлять перед собою люди — мізерні: гроші, влада, розкоші, слава... Але це не стосується вас.

ВОЛОЦЮГА: Я — вільна людина.

АЙНШТАЙН: Аж ніяк! Ви зачинились у своїх спогадах, присвятивши себе втраченому синові. Заради нього віддалилися від друзів, від суспільства, відмовилися від норм — від усього, з чим мали справу раніше. Що ж, воістину монументальна, видовищна жалоба! Я глибоко зворушений. Поруч із вами я почувуюся нікчемою!

ВОЛОЦЮГА: Та годі вам! Що ви таке кажете! Ви ж — неймовірна людина!

АЙНШТАЙН: Неймовірна? Це як подивитися... Під машкарою славетного вченого приховуються жалюгідний батько і знесилений чоловік. Я не виправдав їхніх сподівань, я... *(З болем у голосі.)* У двох моїх діток — генетичні захворювання, одне померло, інше — в притулку. А втім, у мене ж є чудовий син — Ганс-Альберт!

Він викладає гідравліку в Берклі*... Однак я бачу його не частіше, ніж решту своїх колег... Боюся, що мозок у мене значно більший за серце.

ВОЛОЦЮГА: Неправда, ви ж так любите людство!

АЙНШТАЙН: Людство, яке я так люблю — вигадане... Та й чи люблю я його? (*Після паузи.*) Еге ж, я надто сильно люблю всіх людей — але чи люблю я когось конкретного?

Раптом починає голосно сопіти і клацати зубами.

ВОЛОЦЮГА: Що трапилося?!

АЙНШТАЙН: Мені зле, друже мій... Дуже зле. У моїй голові завжди оберталося безліч цифр, але зараз їх побільшало: я обраховую кількість своїх жертв. Їх — сотні тисяч. Завтра рахунок піде на мільйони. Післязавтра — на мільярди... Ці цифри відрізняються від решти, від них тхне трупом, гниттям, каліцтвом. Відчуваєте сморід? Це вітер несе з Хіросіми... Щоночі цей дух перетинає Тихий океан. Мегатонни частинок, вітер, який несе депресію, гаряче повітря... Дихання Хіросіми обпікає землю. Я відчуваю його на своєму плечі, він будить мене щоранку — і щоранку я зазираю в безодню. Щоранку я бачу небо, вкрите саваном кіптю...

Айнштайнові знову стає зле, він непритомніє. Волоцюга підхоплюється налякано.

* Ганс Альберт Айнштайн (1904—1973) — американський інженер, викладав в Університеті Берклі в Каліфорнії.

ВОЛОЦЮГА: Гей, докторе!.. Докторе!.. Допоможіть! Допоможіть! Хтось! Будь ласка, допоможіть!

8

У мороці, крізь якій ледь-ледь прозирає місяць у повні, Волоцюга й О'Ніл стоять один навпроти одного.

О'Ніл — у пальті, рукавичках, шалику — вже ніби збирається йти. А Волоцюга намагається за надмірним збудженням приховати справжні почуття.

ВОЛОЦЮГА: Кажу ж вам — він прийде до мене!

О'НІЛ: Не прийде.

ВОЛОЦЮГА: Він обіцяв! Він сказав: наступної неділі, у повні місяця. Він ніколи мене не підводив.

О'НІЛ: Про це годі й казати! Він не залишає свого помешкання. Він у вкрай кепському стані.

ВОЛОЦЮГА: Я вам не вірю!

Хоча Волоцюзі добре відомо про недугу Айніштайна, він відмовляється у це вірити.

О'Ніл із відстороненим виразом на обличчі простягає йому візитівку.

О'НІЛ: Якщо дізнаєтеся, як у нього справи, наберіть оцей номер.

Волоцюга відмовляється від візитівки.

ВОЛОЦЮГА: У нього просто нежить, але ви — ви його вже ховаєте!

О'НІЛ: Навіть якби я міг затриматися, це його не зцілило б.

Волоцюга безсило і тужно кусає губи. О'Ніл, насупивши чоло, веде далі.

О'НІЛ: Я гадав, що Гувер зацькує його, випхає зі Сполучених Штатів. В Агенції не раз обговорювали такий сценарій... проте Гувер не наважився. Усе, крапка. Справу Айнштайна закрито. Я працював даремно. *(Наполягає.)* Візьміть візитівку!

Волоцюга трохи вагається, але все ж хапає картку. Ніби намагаючись дати щось навзамін, виймає з кишені пляшку.

ВОЛОЦЮГА: Тримайте. Прощальний подарунок.

О'НІЛ: Бурбон! Мені? Це... дуже мило. Я справді дуже здивований. Дякую...

Він робить кілька кроків, збираючись іти, зупиняється і зізнається.

О'НІЛ: Я так і не зрозумів цього німчури...

ВОЛОЦЮГА: І не дивно: ви не в змозі перетравити щось нове, бо маєте готові відповіді навіть на запитання, яких іще не поставили.

О'НІЛ: А ви хіба ні?

ВОЛОЦЮГА: У мене є запитання — але відповідей немає...

О'НІЛ: А він що?

ВОЛОЦЮГА: А він міркує над запитаннями, яких іще ніхто ніколи не ставив, і часом знаходить відповіді — саме цим геній відрізняється від таких простаків, як ми з вами...

О'НІЛ: І все одно я не розумію...

ВОЛОЦЮГА: Айнштайн — ідеаліст, ви — ідеолог, а я — реаліст.

О'НІЛ: І хто, зрештою, виграє?

ВОЛОЦЮГА: Вочевидь, не реаліст. Бачте, я як був копрою на купі гною, так копрою і лишився...

О'НІЛ (*продовжуючи свої міркування*): А я вважаю, що Айнштайн весь час був під захистом.

ВОЛОЦЮГА: Під чиїм захистом?

О'НІЛ: Під захистом свого авторитету. Він — усе-світньо відомий вчений, тож йому дозволили клясти війну, захищати євреїв, чорних і комуністів.

ВОЛОЦЮГА: Ви помиляєтеся. Ви ж так нічого на нього і не зібрали. Тека з його справою — порожня.

Волоцюга відступає від О'Ніла.

О'Ніл кладе пляшку собі до кишені.

О'НІЛ: Дякую за бурбон! Буде мені що... згадати.

ВОЛОЦЮГА (*бурмотить сам до себе*): Еге ж, згадуй, негіднику, згадуй... Смакуй мою сечу...

О'Ніл виходить.

Волоцюга розвертається в тому напрямку, куди вийшов агент, і кидає слова у порожнечу.

ВОЛОЦЮГА: Це все, що ви можете? Роками стежите за генієм — і ні на дюйм не просуваєтеся, ба гірше,

втрачаєте над ним контроль. Дурний як пень! Шантрапа!

Чути клацання дверцят. Авто О'Ніла рушає.

ВОЛОЦЮГА: Ні, ви тільки подумайте: Айнштайн веде боротьбу заради подібних типів! Виборює мир для всіляких гуверів, о'нілів та маккарті*! О, як він помиляється, як помиляється! Бомби варто скидати на дитячі садки, де вирощують ідіотів!

Він не помічає, як за його спиною з'являється Айнштайн — знесилений, з ціпком.

АЙНШТАЙН: Даєте риbam прочухана, га?

Волоцюга ледь не падає від подиву й радощів.

ВОЛОЦЮГА: Ви! Це справді ви?!

АЙНШТАЙН: Сподіваюся, ви не приймете мене знову за волоцюгу, подібного до такого собі Найнштайна?

ВОЛОЦЮГА: О, ви мене заспокоїли... Бо мені сказали... що вам ведеться недобре.

АЙНШТАЙН: Сказали? Хто?

ВОЛОЦЮГА: Та... Звичайні люди, у місті.

АЙНШТАЙН: То переказуйте «людям» вітання: вони мали рацію. У моєму житті були й кращі миті.

* Йдеться про Джозефа МакКарті (1908—1957) — американського сенатора, ім'ям якого названо «маккартизм»: гоніння на комуністів у США в 1950—1954 роках.

Волоцюга квапиться допомогти Айнштайнові сісти.

ВОЛОЦЮГА: А як вам пощастило сюди дістатися?

АЙНШТАЙН: В авто чекає моя помічниця Гелен Дьюкас.

ВОЛОЦЮГА: Ви що, приїхали... до мене?!

АЙНШТАЙН: Я ж обіцяв, що ми зустрінемося, коли місяць буде у повні. Адже ваші місяці — блискучі! То яким буде цей вечір?

Вони сідають.

Айнштайн підводить голову і закутується в теплий плед.

АЙНШТАЙН: Зараз подивимось!

ВОЛОЦЮГА: Мудрець, який не в змозі передбачити всі наслідки своїх учинків, обмежується спогляданням.

АЙНШТАЙН (*явно вподобавши вислів*): Непогано!

ВОЛОЦЮГА: Зазвичай я так казав дружині, коли не мав бажання клопотатися господарством.

АЙНШТАЙН: Шкода... Ви надто пізно поділилися зі мною цією мудрістю — я вже не зможу нею скористатися. (*Роздивляється місяць.*) Слушайте, цього разу ви перевершили самого себе! Це просто розкішно! Шедевр! Такий місяць вартує щонайменше п'ятнадцяти доларів.

ВОЛОЦЮГА: Оце вже ні! Дозвольте вам його подарувати.

Айнштайн дістає з кишені жмут купюр і сує його до кишені Волоцюги.

АЙНШТАЙН: А я наполягаю! Вам вони потрібніші, ніж мені.

Волоцюга, збагнувши, що це — прощальний подарунок, не в змозі навіть подякувати. Він німіє від горя.

АЙНШТАЙН: Чи бачите ви кордони, коли дивитися на небо? А коли милуєтеся зірками, то чи важать для вас усі ці дрібниці — паспорти, візи, митні контролі та колір шкіри?

Волоцюга скрушно хитає головою.

ВОЛОЦЮГА: Насправді волоцюга — це ви. Без коріння, без батьківщини, всюди чужий і, водночас, усюди немовби вдома. Ви — надто людяний. Блукаєте не лише землю, а й небом, спілкуючись із зірками, мов прочанин до безкраю, володар відносності... Порівняно з вами я — справжнісінький буржуа, пристосуванець і недолугий шкарбун!

Вони сміються, ніби позбувшись тягара.

ВОЛОЦЮГА: Слухайте, пане Айнштайне, чому саме я?

АЙНШТАЙН: Бо — ви.

ВОЛОЦЮГА: Однак я нічим не відзначився, не робив відкриттів...

АЙНШТАЙН (*зітхнувши*): А я не впевнений, що мене поважають за мої винаходи чи за те, що я спонукав інших до відкриттів... (*Нахиляється до Волоцюги.*) У вас добре серце. Я переконаний: ви не здатні на зраду.

ВОЛОЦЮГА: Ви так гадаєте?

АЙНШТАЙН: Поза сумнівом, агенти ФБР до вас час від часу чіплялися... До речі, даруйте мені за цей клопіт.

Зворушений Волоцюга тягнеться обійняти Айнштайна, але стримується.

АЙНШТАЙН: Гувер, Трумен, Маккарті... Нам не домовитися. Це все одно, що намагатися познайомити жайворонка з акулою. Вони вдають, нібито їхня політика ґрунтується на моралі, а я, поки там що, шукаю, куди скерувати свою мораль.

ВОЛОЦЮГА: Як ваше здоров'я?

АЙНШТАЙН: Три найбільші пониження в моєму житті: хвороба, старість і невігластво. На щастя, невдовзі дехто покладе край усім трьом.

ВОЛОЦЮГА: Справді? Хто саме?

АЙНШТАЙН: Смерть. (*Він вимовляє це слово без страху, ніби людина, яка змирилася з долею.*) Вона наближається, мов старий борг, який нарешті доведеться сплатити...

Волоцюга прокашлюється і намагається змінити тему.

ВОЛОЦЮГА: Пригадуєте, якось — багато років тому — через страх, що ви, вчені, змайструєте надто

потужну зброю, я розлютився? Пригадуєте? То знайте — я змінив свою думку. Страх нас захищає. Атомна бійка може призвести до таких колосальних утрат, що політики будуть змушені домовлятися. Тож, оскільки всі не є всемогутніми, нам забезпечено мир.

АЙНШТАЙН: Мир? Так ви називаєте це жахіття?

ВОЛОЦЮГА: Авжеж! Ядерний мир!

АЙНШТАЙН: Я прагнув цієї війни, бо хотів спекатися всіх війн, назавжди! І що в результаті? Мир, гордо названий «холодною війною»! Вічний мир ціною вічного страху!

ВОЛОЦЮГА: Ех, пане Айнштайне, людей не змінити: аби замислитися, вони мусять спершу добряче перелякатись. Без ворога, без небезпеки люди не в змозі об'єднатися! Ви вірите в гуманізм, заснований на добрій волі. А я вірю тільки в солідарність, засновану на мандражі!

АЙНШТАЙН: Не згоден. Упродовж століть люди приборкали чимало кепських звичок, стали толерантнішими, поміркованішими, делікатнішими. Людина — не просто витвір природи: вона творить себе сама. Ми здатні покращувати себе. Я мрію про день, коли люди позбавляться жорстокості й страху.

ВОЛОЦЮГА: Я сприймаю людей такими, якими вони є. А ви хочете всіх змінити.

АЙНШТАЙН: Так, хочу! Хочу! Головна проблема на сьогоднішній день — не атомна бомба; головна проблема — те, що відбувається в душах людей. Перш ніж роззброювати військових, слід роззброїти серця.

Айнштайн виймає олівець і починає гострити його.

АЙНШТАЙН: Бачте, як цікаво, у цьому — все мое життя...

ВОЛОЦЮГА: У чому?

АЙНШТАЙН: У тирсі... Добре нагострений олівець — це 175 цурпалків. Звідси — точне обрахування сенсу мого існування: нагострюючи три олівця на день, щодня я виробляю 525 цурпалків, тобто 3675 цурпалків на тиждень і 191100 цурпалків на рік. Уявляєте? Відколи я вступив до університету, я встиг нагострити 63510 олівців, вистругавши більше 11 мільйонів цурпалків. І це не рахуючи крейди, перових ручок і чорниць! Скільки я їх купив! Ви не уявляєте! Додайте до цього тридцять сторінок на день, отже, на цей момент — 635 тисяч сторінок. А ще — промокашка через кожні п'ятдесят сторінок, себто загалом 12700 промокашок. Щомісяця — по гумці, отже загалом 3016 гумок. Я — найбільший виробник сміття на планеті!

ВОЛОЦЮГА: Але вас пам'ятатимуть не за це...

АЙНШТАЙН: Авжеж, усі ці цурпалки зводяться до однієї куцої формули: $E=mc^2$. (Після нетривалої паузи.) Це ж смішно! Прагнеш добра — і обов'язково допомагаєш злу! Я всеньке життя присвятив істині: постійно вдосконалював гуманістичні теорії, виношував справедливі та шляхетні задуми, — а доля жорстоко і наполегливо множила жахливі наслідки моїх звершень. Не можна не втрапити в гірше, якщо краще відступає, щойно наближаєшся до нього — достоту веселка в небесній блакиті. Свідомо прагнув бути богом, а обернувся дияволом — такий підсумок мого життя...

ВОЛОЦЮГА: Та досить уже цих знущань над собою!

АЙНШТАЙН: Я — втілення трагедії, трагедії добрих намірів! А втім, мене тішить одне: дуже скоро я приєднаюся до... цурпалків, пилу, праху. Яке полегшення...

ВОЛОЦЮГА: Та годі вже!

АЙНШТАЙН: Чи варто опиратися невідворотному? Є два види смертельно хворих — бунтарі та смиренники; перші видають останній зойк, другі зітхають востаннє. Щодо мене, то я зітхатиму... *(Після паузи.)* Мені вас бракуватиме.

ВОЛОЦЮГА: А мені вас.

АЙНШТАЙН: Хіба це не прекрасно?

ВОЛОЦЮГА: Ні, це жахливо!

АЙНШТАЙН: Зовсім ні, адже цей потяг стане вінцем нашої дружби! *(Після паузи.)* Коли втрачаємо когось із близьких, плакати треба не з горя, а з радощів. Аніж шкодувати по комусь, кого вже немає, краще тішитися тим, що залишилося.

Здала чути жіночий голос.

ГОЛОС ГЕЛЕН ДЬЮКАС: Докторе Айнштайне!

АЙНШТАЙН *(кричить)*: Іду! *(До Волоцюги.)* Бачте, вже маю йти... Котра година?

ВОЛОЦЮГА: Не поспішайте. Ви спізнювались у цьому світі — гадаю, можете припізнитись і до іншого.

Дивляться одне на одного.

АЙНШТАЙН: І все ж я мушу повертатися — на мене чекає стос листів, а ще маю підписати Заклик до миру,

складений Бертраном Расселом*. Такий собі британець...

ВОЛОЦЮГА: Що?! Ви збираєтеся працювати?!

АЙНШТАЙН: Життя — це мов ровер: якщо не хочеш упасти — крути педалі.

ВОЛОЦЮГА: І все ж вам варто було би відпочити.

АЙНШТАЙН: Зізнаюся чесно, друже: я був дуже щасливою людиною. Атож! Не знаю, як це мені поталанило серед усіх цих інтелектуальних баталій, під зливою образ і погроз, упродовж двох світових війн і двох шлюбів — проте це факт, дивовижна і радісна дійсність: я знав щастя. Велике щастя!

Айнштайн знехотя підводиться і поволі йде геть.

АЙНШТАЙН: Прощайте.

ВОЛОЦЮГА: Докторе Айнштайне, коли вас не буде поруч, я дуже страждатиму!

АЙНШТАЙН: Але я буду поруч.

ВОЛОЦЮГА: Даруйте?

АЙНШТАЙН: Час від часу дивіться на небо. Я буду там.

ВОЛОЦЮГА: Де саме?

АЙНШТАЙН: У порожнечі. Поміж зірок. Ота вся безмежна пуста — то я. Не хвилюйтесь, я подам вам знак.

Удалині чути наполегливий голос.

* Бертран Рассел (1872—1970) — британський математик, філософ і політичний діяч, лауреат Нобелівської премії з літератури 1950 р. У 1950—1960-х роках вів запеклу боротьбу проти війни у В'єтнамі та стояв на відверто антиамериканських позиціях.

ГОЛОС ГЕЛЕН ДБЮКАС: Докторе Айнштайне! Докторе Айнштайне!

АЙНШТАЙН: Вже йду! (*Обертається до Волоцюги.*) Життя, вочевидь, не має жодного сенсу. Та хіба можна змиритися з тим, що сенсу немає? (*Показує на небо.*) До зустрічі, друже мій...

*Прощаються, і Айнштайн виходить.
Волоцюга сідає і підводить голову до неба.
Раптом зірки зникають.*

ВОЛОЦЮГА: Що... що трапилося?! Докторе?! Докторе Айнштайне!..

*Над Волоцюгою — моторошна пустка. Айнштайн по-
мер.*

*І спомином лине — чимраз гучніше — прекрасна мело-
дія скрипки, виповнюючи собою пустку.*

*Волоцюга, не стримуючи сліз, не відводить очей від
небесної пустелі — і все ж на його вустах розквітає гір-
ка усмішка.*

ЗМІСТ

ГОТЕЛЬ
МІЖ ДВОХ СВІТІВ

5

ЗРАДА
АЙНШТАЙНА

107

Літературно-художнє видання

Ерік-Емманюель Шмітт

ЗРАДА АЙНШТАЙНА

П'єси

З французької переклав Іван Рябчій

Випусковий редактор *Галина Завалій*

Редактор *Ярослава Шекера*

Обкладинка *Віталій Кравець*

Макет та художнє оформлення *Сашка Шевцова*

Видавець: ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №4873 від 26.03.2015 р.

www.anetta-publishers.com

Для листування:

anetta@anetta-publishers.com

Віддруковано з готових діапозитивів

в друкарні ТОВ «Друкарня «Рута»,

ДК №4060 від 29.04.2011,

м. Кам'янець-Подільський, вул.Пархоменка,1,

т. 038 494 22 50, drukruta@ukr.net

Замовлення №

ШМІТТ Ерік-Емманюель

Ш73 Зрада Айнштайна. П'єси / Переклад з французької Івана Рябчія. — Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 2016. — 192 с.

ISBN 978-617-7192-45-8

ISBN 978-617-7192-29-8 (Серія «Колекція театральна»)

П'єса «Готель між двох світів» (Hôtel des deux mondes, 1999) — химерний погляд на «ціну» людини, на її справжню сутність.

П'єсу «Зрада Айнштайна» (La Trahison d'Einstein, 2014) присвячено моральній дилемі одного з найбільших в історії людства вчених: далі обстоювати свою жорстку позицію пацифіста чи все ж подарувати людству зброю, яка, ймовірно, врятує його від жахливої війни.

ББК 84.4 Фра-44